

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KÜÇÜK YAŞTA EVLİLİK AÇISINDAN TALÂK
4. ÂYETİN YORUMU

ABDULLAH TUNCER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. HARUN ÖĞMÜŞ

KONYA - 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdullah TUNCER		
	Numarası	148106011059		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Tefsir Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Küçük Yaşta Evlilik Açısından Talâk 4. Âyetin Yorumu			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

10.01.2018
Öğrencinin Adı Soyadı
Abdullah TUNCER
İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdullah TUNCER
	Numarası	148106011059
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Tefsir Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Harun ÖĞMÜŞ
	Tezin Adı	Küçük Yaşta Evlilik Açısından Talâk 4. Âyetin Yorumu

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Küçük Yaşta Evlilik Açısından Talâk 4. Âyetin Yorumu” başlıklı bu çalışma 10/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Harun ÖĞMÜŞ	
2	Prof. Dr.	Ali AKPINAR	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Muhammed ERSÖZ	

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdullah TUNCER		
	Numarası	148106011059		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Harun ÖĞMÜŞ		
Tezin Adı	Küçük Yaşta Evlilik Açısından Talâk 4. Âyetin Yorumu			

ÖZET

Küçük Yaşta Evlilik Açısından Talâk 4. Âyetin Yorumu

Küçük yaşta evlilik yapılmasına izin veren veya İslam dininin aile hukuku ile ilgili hükümlerini tenkit eden kesimlerin genel itibariyle iddialarını Talâk suresinin 4. âyetine dayandırma gayreti içinde olduklarını görmekteyiz. Bu çalışmanın amacı “küçük yaşta evlilik” meselesiyle ilgili sürekli dile getirilen söz konusu âyetin tefsir tarih boyunca nasıl anlaşıldığını tespit etmektir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı söz konusu âyetin sahîh bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Söz konusu âyetle ilgili ilk dönem tefsir ve fıkıh kaynaklarından başlayarak son döneme kadar yazılan birçok tefsir ve fıkıh kaynaklarını taradık. Âyette geçen “âdet görmeyenler” ifâdesiyle herhangi bir yaş sınırlandırılması söz konusu değildir. Dolayısıyla söz konusu âyette geçen “âdet görmeyenler” ifadesini “sadece küçükler” şeklindeki bir kayıttan ziyade en genel şekliyle ele almak en doğru yol olacaktır.

Sonuç olarak Kur’ân’da küçüklerin nikâhı ve talâkı hakkında herhangi bir âyet mevcut değildir. Lakin iddetleri hakkında bir âyet mevcuttur. İddetin olabilmesi için cinsi münasebet veya halvet-i sahîha olması gerekir. Bu da fasit olan bir nikâhta ya da şüpheli bir durumda tasavvur edilebilir. Kur’ân, mevcut bir

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

problem olma hasebiyle bu konuya temas etmiştir. Dolayısıyla Kur'ân'da evlilik yaşı ile ilgili olarak sarıh bir düzenleme gelmemiştir. Bu konu toplum içerisindeki şartların gelişimine bırakılmıştır. Küçük yaşta evlilik konusunu bu bağlamda değerlendirmek daha sağlıklı ve bilimsel bir yaklaşım olacaktır.

Anahtar kelimeler: Evlilik, Talâk, İddet, Hayız

Author's	Name and Surname	Abdullah TUNCER		
	Student Number	148106011059		
	Department	Temel İslam Bilimleri / Tefsir		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Harun ÖĞMÜŞ		
Title of the Thesis/Dissertation	The commentary of fourth verse (ayah) from surah Talâk in terms of marriage at a young age			

ABSTRACT

The commentary of fourth verse (ayah) from surah Talâk in terms of marriage at a young age

We are seeing that the section of the people who criticize islamic law on juvenile marriage (marriage at young age) or islamic family law in general trying to endeavor their claims based on surah talaq verse 4. The aim of this study is to determine how the interpretation of the "juvenile marriage" ("marriage at young age") verse has been understood throughout the commentary history (tefsir tarihi). Therefore, this study is to contribute to a clear understanding of the verse in question. We have researched many written sources about the verse in question from the commentary (tefsir) and canon law (fikih) starting from the first period until the end period. The phrase of "amenorrhoea" (absence of menstruation) that mentioned in the verse does not make any age limit.

As a result, there are no verses in the Quran about the juvenile marriage and divorce. But there is a verse about period of delay (iddah). For the delay (iddah) to happen there has to be a sexual intercourse or suitable seclusion. This can be envisioned in a viciout marriage or suspiciouse situations. The Quran has touched this topic (issue) because of any existing problem. Therefore, there was no authentic

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

arrangement in the Quran about the marital age. This topic has been left to the development of the conditions within the community. It would be a healthier and scientific approach to consider the juvenile marriage topic (issue) in this context.

Key word: Marriage, Divorce, İddah (period of delay) Menstruation

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR.....	III
ÖNSÖZ	IV
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NİKÂH AKDİ

I. Nikâhın Sözlük Anlamı	3
II. Nikâhın Şeriattaki Anlamı.....	4
A. Nikâhın Önemi	4
B. Nikâhın Mahiyeti	6
C. Nikâhın Hükümü.....	7
D. Nikâhın Rükünleri.....	11
E. Nikâhın Şartları	12
1. İn'ikâd (Kuruluş) Şartları	12
2. Sıhhat (Geçerlilik) Şartları	15
3. Nefâz (Yürürlük) Şartları	15
4. Lüzûm (Bağlayıcılık) Şartları	16
F. Nikâhın Engelleri	17
1. Daimî Nikâh Engelleri.....	17
a. Nesep Engeli	17
b. Radâ (süt emme) Engeli	18
c. Sıhriyet (evlilik) Engeli.....	18
2. Geçici Nikâh Engelleri	19
a. İki Yakın Akraba ile Beraber Evlenme	19
b. Aynı Anda Beşinci Kadınla Evlenmek	20
c. Üç Talâkla Boşama	20
d. Din Farkı	21
e. Başka Kişinin Nikâhı Altında Olma	23

İKİNCİ BÖLÜM

TALÂK VE İDDET

I. Talâk	24
A. Talâkın Anlamı	24
B. Talâkın Meşrûiyeti ve Hikmeti	24
C. Talâkın Hükümü	25
D. Talâkın Rükün ve Şartları	27
E. Talâkın Çeşitleri	29
1. Dönülebilir Olma veya Geri Dönülemez Olması Bakımından Boşama	29
a. Ric'î Talâk	29
b. Bâin Talâk	32
2. Sünnete Uygun Olup Olmaması Bakımından Boşama	33
a. Sünnî Talâk	33
b. Bid'î Talâk	36
II. İddet	38
A. İddetin Anlamı	38
B. İddetin Hükümü ve Hikmeti	38
C. İddetin Sebepleri	40
D. İddetin Çeşitleri	41
1. Boşanmış Kadının İddeti	41
2. Kocasını Vefat Eden Kadının İddeti	42
ÜÇÜNCÜ BÜLÜM	
TALÂK SURESİNİN 4. ÂYETİNİN YORUMU	
I. Âyetin Sebeb-i Nüzûlü ve Tarihi- Kültürel Arka Planı	44
II. Âyetin Kapsamı ve Konuyla İlgili Diğer Âyetlerle İlişkisi	50
III. Hayız Görmeyenlerle Kastedilenler	57
A. Bâliğ Olmayanlar	57
B. Bülûğ Yaşına Ulaşıp Hayız Görmeyenler	70
1. Fizyolojik Bir Sebeple Hayız Görmeyenler	70
2. Fasit Bir Nikâh ve Cima Sonrasında İddet Bekleyen Küçükler	74
C. Değerlendirme	75
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	81

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
b.	:	Bin, ibn (ođul, oğlu)
bkz	:	Bakınız
(c.c.)	:	Celle celâluh
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.z.	:	Hazreti
md.	:	Madde, maddesi
ö.	:	Ölümü
(r.a.)	:	Radiyallahu anh, Radiyallahu anhâ
s.	:	Sayfa
ss.	:	Sayfa sıralaması
(s.a.v.)	:	Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkik eden
terc.	:	Tercüme eden, çeviren
ts.	:	Tarihsiz
tsh.	:	Tashih eden
vd.	:	Ve diđerleri
yy.	:	Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

İslam'ın aile hukuku ile ilgili unsurlarından biri de şüphesiz nikâhtır. Nitekim Allah Teâlâ insan neslinin meşru bir şekilde devamını sağlamak için nikâh nizamı koymuştur. Nikâh yuvaların kurulmasında ve eşlerin huzura kavuşmasında önemli bir vesiledir. Nikâh, geçmiş ümmetlerden günümüze kadar iman esaslarından sonra devam eden muâmelâtta ziyade bir ibadettir. Nikâh, ömür boyu devam edecek bir hayat için yapılır. Bu sebeple evlenecek olan kişilerin evlenmeden önce fizyolojik gelişmeleri ile beraber zihni bakımdan olgunlaşmaları ve psikolojik açıdan da hazır olmaları daha sağlıklı karar vermeleri bakımından büyük bir öneme sahiptir. Çünkü doğru zamanda doğru tercih yapılmazsa ileride büyük pişmanlıklara sebep olur. Evlilik gibi önemli bir konuda evlenecek olan kişilerin kendi iradeleriyle karar vermeleri ehemmiyet arz eder. Baskı altında yapılan veya küçük yaşta iken başka kişilerin iradesiyle yapılan evlilikler sağlıksızdır. Ayrıca erken yaşta evlilik hem anneyi hem de bebeği tıbbî yönden risk altına sokar. Küçük yaşta evliliğe cevaz veren veya İslam dininin aile hukuku ile ilgili hükümlerini takdir edemeyen kesimlerin genel itibarıyla iddialarını Kur'ân-ı Kerim'in tertip bakımından altmış beşinci suresi olan Talâk suresinin 4. âyetine isnad etme gayreti içinde olduklarını müşahede ediyoruz. Bu nedenle Talâk suresinin 4. âyetinin doğru ve tutarlı bir şekilde Cenâb-ı Hakkın muradına uygun olarak anlaşılması büyük öneme sahiptir.

Talâk suresinin 4. âyeti münasebetiyle tezimizin birinci bölümünde “nikâh akdi” ikinci bölümünde “talâk” ve “iddet” konusunu ele aldık. Üçüncü bölümde ise Talâk suresinin 4. âyetinin yorumu ile ilgili görüşlere yer verdik.

Çalışmamız bir giriş ve üç ana bölümden oluşuruyor. Giriş bölümünde konunun önemi, metodu ve araştırmanın kaynaklarına yer verdik. Birinci bölümde, nikâhın sözlük, şer'î anlamları ve nikâhın şartlarını ele aldık. İkinci bölümde, talâk ve iddet kavramlarını, çeşitlerini değerlendirdik. Üçüncü bölümde ise Talâk suresinin 4. âyeti ile ilgili yorumları ve diğer âyetlerle münasebeti üzerinde durduk.

Tez konusunun tesbitinde yardımcı olan ve hangi kaynaklara öncelikle başvuracağımıza rehberlik eden ve çalışmamızı titizlikle kontrol eden, desteğini hiç esirgemeyen muhterem danışman hocam Prof. Dr. Harun ÖĞMÜŞ'e teşekkürü bir

borç bilirim. Ayrıca çalışmam boyunca bana destek olan eşime ve aileme de sonsuz teşekkür ederim.

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Bu çalışmamızda Talâk suresinin 4. âyeti bağlamında yapılan farklı yorumları ve değerlendirmeleri irdeleyeceğiz. Bu konuda yaptığımız ön araştırmalar neticesinde konunun farklı alanlarda değişik şekillerde ele alındığını tespit ettik. Son dönemlerde yazılan meâllere baktığımızda âyetin sadece bir anlamına vurgu yapıldığına tanıklık etmekteyiz. Bu da daha önce farklı kaynaklarda serdedilen seçenekleri ihmal etmek anlamına gelmektedir. Bizler bu çalışmamızda Talâk suresinin 4. âyeti ile ilgili olarak müfessirlerin, fakihlerin ve çeşitli ilim dallarının konuya bakış açılarını tespit etmeye çalışacağız.

Son dönemlerde “küçük yaşta evlilik” meselesi sıkça gündeme gelen konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Küçük yaşta evliliği caiz gören veya İslam’ın aile hayatına ilişkin hükümlerini eleştiren kesimlerin genel itibariyle iddialarını Talâk suresinin 4. âyetine dayandırma gayreti içinde olduklarını görmekteyiz. Bizim bu çalışmamızda temel hedefimiz “küçük yaşta evlilik” meselesiyle ilgili sürekli dile getirilen söz konusu âyetin tefsir tarih boyunca nasıl anlaşıldığını tespit etmek olacaktır. Bu arada ilgili görüş sahiplerinin doğru ve tutarlı bir bakış açısı ortaya koyup koymadıklarını ele alacağız.

Tefsir ilmi insan takati ölçüsünde, Arapçanın temel ve genel kurallarından yararlanmak suretiyle murâd-ı ilâhîyi anlama gayretidir. Bu bağlamda Kur’ân’ın anlaşılması, doğru ve tutarlı yorumlanması adına en küçük bir gayret bile büyük bir öneme sahiptir. Hal böyle iken Talâk suresinin 4. âyetinin sahih bir şekilde murâd-ı ilâhîye uygun olarak anlaşılması büyük bir ehemmiyete sahiptir. Nitekim son dönemlerde bu âyetin bağlamından koparılarak farklı mecralara çekildiğini ve birçok tartışmanın odak noktası yapıldığını görmekteyiz. Dolayısıyla bir âyet dahi olsa doğru ve tutarlı bir şekilde anlaşılmasının önemi aşîkârdır.

Araştırmamızın temel metodu tarama yöntemi olacaktır. Talâk suresinin 4. âyeti ile ilgili ilk dönem tefsir ve fıkıh kaynaklarından başlayarak son döneme kadar yazılan birçok tefsir ve fıkıh kaynaklarını tarayacağız. Söz konusu olan âyet ile ilgili olarak tefsir tarihinde yapılan farklı yorum ve değerlendirmeleri tespit etmeye çalışacağız. Öncelikle Mukâtil b. Süleyman'ın, (ö. 150/767) *Tefsirü'l-Kebîr*, Abdürrezzak b. Hemmam'ın (ö. 211/826) *Tefsirü'l-Kurân*, Taberî'nin (ö. 310/922) *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, İbn Ebu Hatim'in (ö. 327/938) *Tefsirü'l-Kurâni'l-Azîm*, Sa'lebî'nin (ö. 427/1035) *el-Keşf ve'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kurân*, Beğavî'nin (ö. 516/1122) *Meâlimü't-Tenzil*, İbn Kesîr'in (ö. 774/1372) *Tefsirü'l-Kurâni'l-Azîm*, Seâlibî'nin (ö. 875/1471) *el-Cevâhirü'l-Hisân fî Tefsiri'l-Kurân* gibi rivayet tefsirleri ve Tahâvî'nin (ö. 321/933) *Ahkâmü'l-Kurân*, Cessâs'ın (ö. 370/980) *Ahkâmü'l-Kurân*, el-Kiyâ el-Herrâsî'nin (ö. 504/1110) *Ahkâmü'l-Kurân*, İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) *Ahkâmü'l-Kurân*, Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kurân* gibi fikhî tefsirleri ve Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, Râzî'nin (ö. 606/1209) *Mefâtihü'l-Gayb*, Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Tevîl*, Neseî'nin (ö. 710/1310) *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, Ebu Hayyân'ın (ö. 745/1344) *el-Bahrü'l-Muhît fî't-Tefsir*, Âlusî'nin (ö. 1270/1854) *Rûhu'l-Me'ânî* gibi dirayet tefsirleri ve son dönem müfessirleri olan Elmalılı Hamdi Yazır'ın (ö. 1942) *Hak Dini Kur'ân Dili*, Seyyid Kutub'un (ö. 1966) *Fî Zülâli'l-Kur'ân*, İbn Âşûr'un (ö. 1973) *Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvîr* gibi rivâyet ve dirâyet tefsirlerini irdedeceğiz. Ayrıca el-Hırakî'nin (ö. 334/946) *Metnü'l Hırakî*, es-Serahsî'nin (ö. 483/1090) *Kitâbu'l-Mebsût*, en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) *Minhâcu't-Tâlibin ve Umdetü'l-Müftîn*, İbnü'l-Hümâm'ın (ö. 861/1457) *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Derdîr'in (ö. 1201/1786) *Akrebü'l-Mesâlik li-Mezhebi'l-İmam Malik* gibi fikhî kaynaklara da başvuracağız. Ayet meallerinde *Diyanet Vakfı Kur'ân-ı Kerim Meâli*'ni esas alacağız. Hadis külliyyatında ise genelde “*Kütüb-ü Sitte*”ye başvuracağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

NİKÂH AKDİ

I. Nikâhın Sözlük Anlamı

Nikâh kelimesi Arapçada "ne-ke-ha" fiilinin mastarı olup, sözlükte "evlenmek, cima etmek, karışmak, birleşmek, gözlere uyku galebe etmek"¹ gibi anlamlara gelir. Ezherî'ye (ö. 370/980) göre Arap dilinde nikâhın asıl manası cinsel ilişkidir.² Nikâh akdi, mübah ilişkiye sebep olduğundan dolayı nikâhla isimlendirilmiştir.³ Cevherî'ye (ö. 398 /1007) göre 'nikâh' cinsi münasebettir; bazen de akit anlamında kullanılır.⁴ Zeccâc'a (ö. 311/923) göre ise nikâh kelimesi Arap dilinde hem cinsi münasebet hem de nikâh akdi anlamına gelir.⁵ Lakin bu iki manadan hangisine delalet ettiği karinelerle bilinir.⁶ Hulâsa, nikâh kelimesinin Arap dilindeki asıl manasında ihtilaf vardır. Ekseriyete göre cinsel ilişkidir.

Kur'ân'da nikâh kelimesi ve türevleri altı surede⁷ beşi Medenî, biri Mekkî on dokuz ayette⁸ yirmi üç defa geçmektedir.⁹ Kur'ân-ı Kerim'de nikâh kelimesi ve

¹ Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed, (ö. 370 /980), *Tehzîbü'l-lüğa*, (thk. Abdülkerim el-Azbavi), Kahire ts., IV, 102-104; İbn Manzur, Ebul- Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, (ö. 711/1311), *Lisaniü'l-Arab*, 1. baskı, Daru Sadır, Beyrut ts., II, 625-626; Firuzabadi, Ebu Tahir Muhammed b. Yakup, (ö. 817/1415), *el- Kamusu'l-Muhit*, 8. baskı, Beyrut 2005, s. 246; İbrahim Mustafa vd., *el-Mücemü'l-Vasit*, 4. baskı, Kahire 2004, s. 951.

² Ezherî, *a.g.e.*, IV, 103; İbn Manzur, *a.g.e.*, II, 626.

³ Ezherî, *a.g.e.*, IV, 103; Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer, (ö. 538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad 1998, V, 79-80; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, (ö. 671/1273), *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kurân*, 1. baskı, Beyrut 2006, XVII, 174-175; İbn Manzur, *a.g.e.*, II, 626.

⁴ Cevherî, İsmail bin Hammad, *es-Sihâh*, 4. baskı, Beyrut 1990, I, 413; İbn Manzur, *a.g.e.*, II, 626.

⁵ İbn Hâcer, İmam Hafız Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Fethü'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 1. baskı, Dâru's-Selâm, Riyad 2000, IX, 130; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, (ö. 1051/1641), *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 5.

⁶ Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn, (ö. 606/1209), *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru'l Fikr, Beyrut 1981, VI, 59; Şirbînî, Şemsüddin el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şaffî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 165; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 35.

⁷ Bakara 2; Nisâ 4; Nûr 24; Kasas 28; Ahzâb 33; Mümtehine 60.

⁸ Bakara 2/221, 230, 232, 235, 237; Nisâ 4/3, 6, 22, 25, 127; Nûr 24/3, 32, 33, 60; Kasas 28/27; Ahzâb 33/49, 50, 53; Mümtehine 60/10.

⁹ Abdalbaki, M. Fuad, *el-Mücemü'l-Müfehres*, Kahire 1945, s. 718.

türevleri genelde nikâh akdi ve nikâh akdinden sonra hâsıl olan cinsi münasebet anlamında kullanılır.¹⁰ Fakat Ahzâb suresinin 49. âyetinde sadece nikâh akdi anlamında kullanılmıştır:¹¹ “*Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zıfafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.*”¹² Kur’ân-ı Kerim’de nikâh kelimesinin sadece nikâh akdi anlamında kullanıldığı bu âyetten daha açık bir âyet yoktur. Ayrıca bu âyet, nikâh akdinden sonra cinsi münasebetten önce kocanın, karısını boşayabileceğine delalet eder.¹³

II. Nikâhın Şeriattaki Anlamı

A. Nikâhın Önemi

Nikâh insanlık âleminin başlangıcı olan Hz. Âdem’den günümüze kadar devam eden önemli bir müessesedir. Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: “*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.*”¹⁴ Başka bir âyette Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “*Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve câriyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.*”¹⁵ Başka bir âyette ise Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “*Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz.*”¹⁶ Ayrıca bu konu hakkında Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Ey gençler topluluğu! Sizlerden kimin evlenme külfetine gücü yeterse evlensin. Çünkü evlenme gözü (haramdan) son derece sakındırır ve iffeti de en iyi şekilde*

¹⁰ Zemahşerî, *a.g.e.*, V, 80; Kurtubî, *a.g.e.*, XVII, 175; İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, (ö. 774/1372), *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azim*, 1. baskı, Kahire 2000, XI, 187.

¹¹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, XI, 187.

¹² Ahzâb 33/49.

¹³ İbn Kesîr, *a.g.e.*, XI, 187.

¹⁴ Nisâ 4/1.

¹⁵ Nûr 24/32.

¹⁶ Bakara 2/187.

koruyucudur. Kim evlenme masrafına gücü yetmezse (nafile) oruç tutsun. Çünkü şüphesiz oruç, şehvet için kuvvetli bir kırıcıdır."¹⁷ Başka bir hadis-i şerifte Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Evlenmek sünnetimdedir. Kim sünnetimle amel etmez ise benden değildir"*¹⁸ ve evleniniz. *Çünkü ben (kıyamet günü) diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla iftihar ediciyim.*"¹⁹ Başka bir hadiste ise Enes b. Malik'ten şöyle nakledilmiştir: *"Üç kişilik sahabe grubu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nafile ibadetlerini öğrenmek için Resûlullah (s.a.v.) eşlerinin evlerine geldiler. Hz. Peygamberin ibadeti onlara anlatılınca sanki az görüp, kendilerine şöyle dediler: Hz. Peygamber nerede ve biz neredeyiz? Allah onun geçmiş ve gelecek günahları bağışlamıştır. Bundan dolayı onlardan birisi şöyle dedi: Ben hayatım boyunca bütün geceleri namaz kılacağım. Diğeri de şöyle dedi: Ömrüm boyunca gündüzleri oruç tutacağım ve oruçsuz gün geçirmeyeceğim. Üçüncüsü ise şöyle dedi: Kadınlardan uzak duracağım ve ömür boyunca evlenmeyeceğim. Bir süre sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) onların yanlarına gelerek onlara şöyle dedi: Böyle böyle söyleyen sizler misiniz? Allah'a yemin ederim ki ben, sizin Allah'tan en çok korkmanız ve en çok sakınmanızım. Lakin ben bazen oruç tutarım, bazen de tutmam; gecenin bir vaktinde namaz kılıyorum, bir vaktinde de uyuyorum; kadınlarla da evleniyorum. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse o benden değildir."*²⁰

Hulâsa, Allah ve Resûlü evliliği teşvik etmiştir. Nikâhın birçok faydasının olduğu zikredilmiştir. Özellikle meşru bir şekilde insan neslinin devamının sağlanması ve günahlardan korunmada faydaları olduğu belirtilmiştir.

---

¹⁷ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *el-Câmiu's-Sahih*, 2. baskı, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2006, "Nikâh", 3, 5066; Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî, *el-Câmiu's-Sahih*, 1. baskı, Dâru'l Müğni, Riyad 1998, "Nikâh", 1, 1400; İbn-i Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *Süneni İbn-i Mâce*, (terc. Haydar Hatipoğlu), İstanbul 2012, "Nikâh", 1,1845; Ebu Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebu Dâvûd*, Beyrut 2009, Nikâh, 1, 2046; Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, *Sünenü't-Tirmizî*, 2. baskı, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1998, "Nikâh", 1, 1081.

¹⁸ Buhârî, *a.g.e.*, "Nikâh", 1, 5063; Müslim, *a.g.e.*, Nikâh, 1, 1401; İbn-i Mâce, *a.g.e.*, "Nikâh", 1, 1846.

¹⁹ İbn-i Mâce, *a.g.e.*, "Nikâh", 1, 1846.

²⁰ Buhârî, *a.g.e.*, "Nikâh", 1, 5063.

B. Nikâhın Mahiyeti

Nikâh dini ıstılahta “şer‘an aranan şartlar dairesinde bir kadınla bir erkeğin birbirlerinden istifade etmek arzusu ile yapılan akittir.”²¹ Başka bir tanıma göre “eşler arasında beraberce yaşamaya, karşılıklı bir şekilde yardımlaşmaya imkân veren, eşlere karşılıklı hak ve yükümlülükler yükleyen bir akittir.”²²

Nikâhın sözlükteki asıl manasında ihtilaf olduğu gibi nikâh kelimesinin şeriattaki asıl manasında da ihtilaf vardır. Nikâh kelimesinin şeriattaki asıl manasında ulema üç gruba ayrılmıştır.²³ Birinci gruba göre nikâhın manası sadece nikâh akdidir.²⁴ Fakihlerin cumhuru bu görüştedir.²⁵ İkinci gruba göre nikâhın manası yalnız cinsi münasebettir.²⁶ Üçüncü gruba göre ise nikâh, hem cinsi münasebet hem de nikâh akdi anlamında müşterek olarak kullanılır.²⁷ Şafiilere göre nikâh kelimesinin “nikâh akdi” anlamında kullanılması hakiki anlamı; “cinsi münasebet”

²¹ İbnü'l- Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî, (ö. 861/1457), *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, 1. baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, III, 177; İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, el-Mısırî, (ö. 970/1563) *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1997, III, 136; İbn Nüceym, Siraceddin Ömer b. İbrahim, (ö. 1005/1596), *en-Nehrü'l-Fâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, (thk. Ahmed İzzü İnâye), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2002, II, 174; el-Haskefi, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdurrahman el-Hanefî, (ö. 1088/1677), *ed-Dürrül Muhtâr Şerhu Tenvirü'l-Ebsâr*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2002, s. 177; Şeyh Nizam vd., *el-Fetâvâ-l-Hindiyye el-Ma'rufetu bi'l-Fetâva'l-Âlemgiriyye*, (terc. Mustafa Efe), Akçağ Yayınları, Ankara ts., II, 255; Bilmen, Ömer Nasuhi, (ö. 1971), *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985, II, 544; Atar, Fahrettin, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 112.

²² Heyet, *İlmihâl*, 8. baskı, TDV Yayınları, Ankara 2005, II, 199.

²³ İbn Kesîr, *a.g.e.*, XI, 187.

²⁴ Râzî, *a.g.e.*, VI, 58; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XI, 187; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 65; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, (ö. 1051/1641), *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 5.

²⁵ İbn Kudâme, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, (ö. 620/1233), *el-Muğni*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 1997, IX, 339; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 65; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, (ö. 1051/1641), *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 5.

²⁶ Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, (ö. 483/1090), *Kitâbu'l-Mebsût*, Beyrut ts., IV, 192; Zemahşerî, *a.g.e.*, V, 79; Râzî, *a.g.e.*, VI, 59; Kurtubî, *a.g.e.*, XVII, 174-175; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XI, 187; İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer, (ö. 1252/1836), *Reddül Muhtâr aled-Dürril Muhtâr Şerhi Tenvirü'l-Ebsâr el-Ma'ruf Haşiyetu İbni Abidin*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003, IV, 62.

²⁷ İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 339; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XI, 187; İbn Hâcer, *a.g.e.*, IX, 130; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, (ö. 1051/1641), *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 5; eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî, (ö. 1250/1834), *Neylü'l-Evtâr min Esrâri Müntekâ'l-Ahbâr*, 1. baskı, Beyrut 1426, XII, 20.

anlamında kullanılması ise mecazi anlamı ifade eder.²⁸ Hanefilere göre ise “cinsel ilişki” anlamında kullanılması hakiki anlamı; “nikâh akdi” anlamında kullanılması ise mecazi anlamı ifade eder.²⁹ Şafiilerin nikâh tanımı şeriattaki anlamına daha yakındır. Kur’ân ve hadislerde geçen nikâh kelimelerinin akit anlamında kullanılması bunu teyit ediyor. Hanefilerin nikâh tanımı ise sözlükteki anlamına daha yakındır.³⁰ Hanefilere göre zina yapan kadının nikâhı, zina yaptığı erkeğin babasına ve çocuklarına haram olur. Şafiilere göre ise zina yapan kadının nikâhı, zina yaptığı erkeğin babasına ve çocuklarına haram olmaz.³¹ Şafiiler, nikâhın asıl manası olan “akit”ten hareketle bu sonuca ulaşmışlardır. Onlara göre nikâh akdi oluşmadığından dolayı zina yapan kadın, zina yaptığı erkeğin usûl (üst soy) ve fûrû’una (alt soyuna) haram olmaz. Kanaatimizce bu mevzuda şüpheli işlerden uzak durmak maksadıyla Hanefilerin görüşü daha isabetlidir.

C. Nikâhın Hükümü

Müctehitler nikâhın hükmünde ihtilaf etmişlerdir. Zâhiriye mezhebine göre itidal halinde (evliliğe gücü yetme halinde) nikâhın hükmü farz-ı ayın olup terkiyle insan günahkâr olur.³² Zâhiriye mezhebinin delili, nikâhı teşvik eden âyet ve hadislerdir.³³ Ayrıca evlilik insanı haramdan koruyan bir kalkandır. Haramdan muhafaza onunla tamamlandığı için vacip olur ve onu terk eden günahkâr olur.³⁴ Yani Zâhiriye mezhebi, Kur’ân ve sünnete geçen nikâh hakkındaki emirlerin zâhirine

²⁸ Râzî, *a.g.e.*, VI, 58; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 165.

²⁹ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 192; Râzî, *a.g.e.*, VI, 59; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 62.

³⁰ Şirbînî, *a.g.e.*, III, 165.

³¹ Râzî, *a.g.e.*, X, 18; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 165; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 58.

³² İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said ez-Zâhirî, (ö. 456/1064), *el-Muhallâ*, 1. baskı, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, IX, 3; Kâsânî, Alâüddîn Ebu Bekr b. Mes'ud el-Hanefî, (ö. 587/1191), *Bedâi'u's-Sanâi fî Tertîbiş-Şerâ'i*, 2. baskı, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, III, 311; İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l Muktesid*, 6. baskı, Dâru'l-Ma'rife 1982, II, 2; Râzî, *a.g.e.*, IX, 178; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 340-341; Elmalılı, M. Hamdi Yazır, (ö. 1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul ts., II, 511; Sâbûnî, Muhammed Ali, *Revâiü'l-Beyân Tefsîru Âyâtü'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*, Dersaadet, İstanbul ts., II, 174.

³³ İbn Hazm, *a.g.e.*, IX, 3-4; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 312; Râzî, *a.g.e.*, IX, 178; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 341; Sâbûnî, *a.g.e.*, II, 174.

³⁴ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 63-64; Sâbûnî, *a.g.e.*, II, 174.

bakarak, nikâhın faydasını gözeterek vacip olduğuna hükmetmişlerdir. İmam Şafii'ye göre nikâhın asıl hükmü mübahtır.³⁵ İmam Şafii'nin delili, şu âyettir³⁶: “İçinizden, imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan imanlı genç kızlarınız (sayılan) cariyelerinizden alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Hep aynı köktensiniz (insanlık bakımından aranızda fark yoktur). Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartı ve sahiplerinin izni ile onları (cariyeleri) nikâhlayıp alın, mehirlerini de normal miktarda verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı (uygulanır). Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”³⁷ Allah Teâlâ bu âyette mümin bir adamın mümin hür bir kadınla evlenmeye gücü olmadığı vakit mümin bir cariye ile evlenmesine izin veriyor. Lakin âyetin sonunda “Câriye ile evlenme izni, içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır.” ifadesi evliliğin mubah olduğuna delalet eder.³⁸ Ayrıca İmam Şafii'ye göre nikâh, insanın cinsel arzu ve ihtiyaçlarını giderdiği için yeme içme gibi mübah olur.³⁹ İmam Şafii'ye göre itidal halinde olan kişi için (evlenmediği takdirde zinaya düşmekten korkmayan) ibadet yapmak ve ilimle meşgul olmak evlilikten daha üstündür.⁴⁰ Nitekim Allah (c.c.) Hz. Yahya'yı Âli İmran suresinin 39. âyetinde şöyle övmüştür: “وَسَيِّدًا وَحَصُورًا” (efendi ve iffetli).⁴¹ Âyette geçen “hasûr”dan gaye kadınlarla cinsel ilişkiye muktedir olduğu halde onlardan uzak duran kişidir.⁴² Şayet evlilik daha üstün olsaydı, Allah (c.c.) onu böyle övmezdi.⁴³ Âlimler, bu durumun Hz. Yahya şeriatına has olduğunu söylemişlerdir. İslam'da ise evlilik teşvik edilmiştir.⁴⁴ Cumhura (Hanefi, Maliki ve

³⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 311; Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 229; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 511-512; Sâbûnî, *a.g.e.*, II, 175.

³⁶ Râzî, *a.g.e.*, IX, 178-179.

³⁷ Nisâ 4/25.

³⁸ Râzî, *a.g.e.*, IX, 178-179.

³⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 313; Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 229; Sâbûnî, *a.g.e.*, II, 175.

⁴⁰ Serahsî, *a.g.e.*, VI, 193; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 317; Râzî, *a.g.e.*, IX, 182; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 341-342; Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fikhi Ansiklopedisi*, ((terc. Dr. Ahmed Efe, Beşir Eryarsoy, H.Fehmi Ulus, Abdürrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız), İstanbul 1991, IX, 31.

⁴¹ Serahsî, *a.g.e.*, VI, 193-194; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 313; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 341-342.

⁴² Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mesut el-Ferra, (ö. 516/1122), *Meâlimü't-Tenzil*, Dâru Taybe, Riyad 1412, II, 35.

⁴³ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 313; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 341-342.

⁴⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 317; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 342.

Hanbeli) göre ise cinsel arzusu itidal halinde olan kişi için evlenmek müstahap olup, vacip değildir.⁴⁵ Cumhurun delilleri, nikâhı teşvik eden âyet ve hadislerdir.⁴⁶ Eğer evlilik vacip olsaydı Hz Peygamber (s.a.v.) ve seleften bu yönde rivayetler bize ulaşırdu. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahabe zamanında kimse bekâr kalmazdı. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahabe zamanında bekâr erkek ve kadınların olması, Hz. Peygamber'in de bunlara karşı çıkmaması nikâhın vacip değil müstahab olduğunu gösterir.⁴⁷ Eğer evlilik vacip olsaydı veli için dul kadını nikâha icbar (zorlamak) yetkisi olacaktı. Bununla beraber şer'an veli için dul kadını nikâha icbar yetkisi yoktur.⁴⁸ Çünkü Hz Peygamber (s.a.v.) bu konuda şöyle buyuruyor: “*Dul kadının açık izni olmadan evlendirilemez.*”⁴⁹ Bazı müctehitlere göre nikâh farz-ı kifâyedir.⁵⁰ Sahih olan görüş, cumhurun görüşüdür. Nitekim evliliğin önemiyle ilgili sahih hadisler ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) farz ibadetlerden bahsederken nikâhı farzlardan saymaması, cumhurun görüşünün doğru olduğunu gösterir. Cumhurun görüşü kişinin özel durumuna göre değişebilir.⁵¹

Birincisi evlenmediği takdirde zinaya düşeceğine, oruç gibi şeylerle kendini muhafaza edemeyeceğine kesin inanıyorsa, şer'î evliliğin masrafına muktedir ise evlenmesi farzdır.⁵² Çünkü insanın kendini haramdan muhafaza etmesi gereklidir.

⁴⁵ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 2; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 340-341; Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 229; Mevsilî, Abdullah b. Muhammed b. Mevdûd, (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Dâru'l-Fikr'il-Arabi ts., III, 82; İbn Müflih, Ebu İshak, İbrahim b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Hanbeli, *el-Mubdî' fî Şerhi'l-Mukni*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, VI, 82; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbeli, *er-Ravzül Mürbi Şerhi Zadil Müstakni*, Dâru'l-Müeyyed ts., s. 508; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbeli, *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 6; el-Haskefi, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdurrahman el-Hanefi, *ed-Dürrül Muhtâr Şerhu Tenvirü'l-Ebsâr*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002, s. 177; Sâbûnî, *a.g.e.*, II, 174.

⁴⁶ İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 342.

⁴⁷ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 314; Hatipoğlu, Haydar, *Süneni İbni, Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Neşriyat, İstanbul 2012, V, 193; Sâbûnî, *a.g.e.*, II, 174.

⁴⁸ Sâbûnî, *a.g.e.*, II, 174-175.

⁴⁹ Müslim, *a.g.e.*, “Nikâh”, 9, 1419.

⁵⁰ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 314; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 511; Bilmen, *a.g.e.*, II, 545.

⁵¹ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 2; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 340; Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 229; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref, *Minhâcu't-Tâlibin ve Umdetü'l-Müftîn*, 1. baskı, Dâru'l-Minhâc, Beyrut 2005, s. 372; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 82; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 511; Bilmen, *a.g.e.*, II, 544.

⁵² Kâsânî, *a.g.e.*, III, 311; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 341; Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 229; Remlî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza İbn Şihâbuddîn, *Nihâyetü'l-Muhtâc alâ Şerhi'l-Minhâc*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, VI, 181; el-Büceyremi, Şeyh Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *Hâşiyetül Buceyremi alel Hatib*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1996, IV, 81; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 63-64; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 511; Bilmen, *a.g.e.*, II, 544; Hatipoğlu, *a.g.e.*, V, 193.

Haramdan muhafazayı sağlayan şey de farz olur. Bu da evlilikle olur.⁵³ Cumhuriyet yanında farz ve vacip diye bir ayırım yoktur. Hanefilere göre evlenmediği takdirde zinaya düşmekten korkar, nefisine hâkim olamayacağına yüksek ihtimal verir ise evlilik masrafında temin etme gücü olur ve evleneceği kadına zulmetmekten korkmazsa evlenmesi vacip olur.⁵⁴

İkincisi evlenmediği takdirde zinaya düşmekten korkmayan, cinsel ilişkiye de muktedir olan, şer'î evliliğin masrafına gücü yeten, eşine zulmetme korkusu taşımayan bir insanın evlenmesi sünnettir.⁵⁵ Bu itidal halinde oldukları vakit cumhura göre evlenmeleri sünnet olur.

Üçüncüsü evlenmediği takdirde zinaya düşmekten korkusu olmayan bir insanın, zevk düşüncesi ile evlenmeği düşünse (Hz. Peygamber'in bir sünneti olduğunu hesaba katmazsa) evlenmesi mübah olur.⁵⁶

Dördüncüsü evlendiği takdirde eşine zulmetme endişesi varsa evlenmesi mekruh olur.⁵⁷ Bu hüküm, kişinin endişenin kuvvetli veya zayıf olmasına göre tahrimi veya tenzihi mekruh olarak değişebilir.⁵⁸

Beşincisi evleneceği kadının haklarını yerine getirmeme ve evlendiği takdirde ona zulüm edeceğine kesin inanıyorsa evlenmesi haramdır.⁵⁹ Ayrıca kocanın iktidarsızlık gibi kusurlarını eşinden gizlemesi haramdır. Aynı durum kadın için de geçerlidir.⁶⁰ Evlenmediği takdirde zinaya düşmek gibi evlenmeği farz kılıcı, evlendiği takdirde ise eşine zulmetmesi gibi evlenmeği haram kılıcı iki zıt durum birlikte olursa haramlık hükmü tercih edilir. Çünkü bir meselede helâl ve haramın bir

---

⁵³ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 63-64.

⁵⁴ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 82; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 63-64; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 511.

⁵⁵ Şîrâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf Şîrâzî, (ö.476/1083), *el-Mühezzeb fi Fikhi'l-İmam eş-Şafii*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, II, 423; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 341; Remlî, *a.g.e.*, VI, 181; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 65; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 511; Bilmen, *a.g.e.*, II, 545; Hatipoğlu, *a.g.e.*, V, 193.

⁵⁶ el-Büceyremî, *a.g.e.*, IV, 81; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 66; Hatipoğlu, *a.g.e.*, V, 193.

⁵⁷ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 82; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 66; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 511; Bilmen, *a.g.e.*, II, 545; Hatipoğlu, *a.g.e.*, V, 194.

⁵⁸ Zuhaylî, *a.g.e.*, IX, 30.

⁵⁹ Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 97; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 66; Bilmen, *a.g.e.*, II, 545; Hatipoğlu, *a.g.e.*, V, 194; Zuhaylî, *a.g.e.*, IX, 29.

⁶⁰ Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 97.

arada olması halinde haramlık hükmü seçilir.⁶¹ Kul hakkı ile alakalı zulüm etmek gibi günahlar ve zinadan sakınmak gibi Allah ile ilgili haklar bir araya geldiği zaman kul hakkı öne alınır.⁶²

D. Nikâhın Rükünleri

Hanefilere göre rükün, bir şeyin yapısının dâhilinde bir cüz'ü olup, onsuz olmayan bir unsurdur.⁶³ Cumhura göre ise bir şeyin vücudu onunla olan ve onsuz olmayan bir ögedir.⁶⁴

Hanefilere göre nikâhın rükünleri icap ve kabuldür.⁶⁵ Yani irade beyanıdır. İcap Hanefilere göre nikâh akdi yapılırken taraflardan herhangi birisinin ilk yaptığı tekliftir. Bu teklifin ister erkek ister kadın tarafından yapılması sonucu değiştirmez. Kabul ise diğer tarafın bu talebi onayladığına delalet eden ikinci olarak söylenen sözdür. Özet olarak ilk olarak söylenen söz icap, ikinci olarak söylenen söz ise kabuldür.⁶⁶ Fakihlerin cumhuru göre ise icap, kadının velisi veya onun vekili tarafından erkeğe veya onu temsil eden kişiye yapılan evlenme teklifidir. Kabul ise erkeğin veya onu temsil eden kişinin bu talebi kabul ettiğine delalet eden sözdür.⁶⁷ İcap ve kabulün yerine gelmesi için nikâh akdinin taraflarının da bulunması gerekir. Bunlar da evlenecek erkekle kadındır ya da onları temsil edecek velileridir. Bundan dolayı Hanefiler nikâhın rükünlerini sayarken sadece icap ve kabulü zikrederler, ayrıca tarafları zikretmezler. Diğer müctehitler ise tarafları da nikâhın rükünlerinden sayarlar.⁶⁸ Hanbelilere göre nikâhın rükünleri karı-koca, icap ve

⁶¹ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 64; Zuhaylî, *a.g.e.*, IX, 29-30.

⁶² İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 64.

⁶³ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 73.

⁶⁴ Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, I, 228; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 35.

⁶⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 317; el-Mergînânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, (ö. 593/1197), *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l Mübtedî*, 1. baskı, Pakistan 1417, III, 3; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 82.

⁶⁶ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 69.

⁶⁷ Şirbînî, *a.g.e.*, III, 188-189; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, *er-Ravzül Mürbi Şerhi Zâdil Müstakni*, Dâru'l-Müeyyed ts., s. 511; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 35.

⁶⁸ Heyet, *a.g.e.*, II, 204.

kabuldür.⁶⁹ Malikilere göre nikâhın rükünleri siyga yani icap ve kabul siygası, karı, koca ve velidir.⁷⁰ Şafilere göre ise siyga (icap ve kabul siygası), karı, koca, veli ve şahitlerdir.⁷¹ Üzerine akit yapılan mevzu ise eşlerin nikâhtan kastettiği yararlanmadır.⁷²

E. Nikâhın Şartları

Şart, bir şeyin vücudu ona bağlı olan ve ondan bir cüz olmayandır.⁷³ Örneğin abdest, namaz için bir şarttır ama namazdan bir cüz değildir. Nikâhın sahih olması için âlimler bir takım şartlar öne sürmüşlerdir. Fakihlerin cumhuruna göre bu şartları kapsayan akit sahihtir. Bu şartlardan birisi eksik olan akitse batıldır. Hanefiler ise bu şartları dört kısma ayırmışlardır: İn'ikâd (kuruluş) şartları, sıhhat (geçerlilik) şartları, nefâz (yürürlük) şartları ve lüzûm (bağlayıcılık) şartlarıdır.⁷⁴

1. İn'ikâd (Kuruluş) Şartları

Nikâh akdini sağlayan şartlara kuruluş şartları denir. Bu şartlar da kendi içinde iki kısma ayrılır; bir kısmı akit yapanla ilgilidir diğer kısmı ise akdin mekânıyla ilgilidir. Nikâh akdi yapan erkek ve kadının ya da onları temsil edecek velilerinin tam ehliyetli olması gerekir.⁷⁵ Ayrıca nikâhı kıyan kişinin, fakihlerin cumhuruna göre kadının velisi olması gerekir. Dolayısıyla kadın kendini bizzat evlendiremez. Hanefilere göre ise kadın tam ehliyetli ise kendini bizzat evlendirebilir.⁷⁶ Ehliyeti eksik olan ya da ehliyetsiz olan kişiler kendileri evlenemediklerinden dolayı bazı durumlarda velileri onları evlendirebilmektedir. Lakin İbn Şübrüme gibi bazı

⁶⁹ el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, *er-Ravzül Mürbi Şerhi Zadil Müstakni*, Dâru'l-Müeyyed ts., s. 511; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 35.

⁷⁰ Derdîr, Ebû'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, (ö. 1201/1786), *Akrebü'l-Mesâlik li-Mezhebi'l-İmam Malik*, Kano, Nijerya 2000, s. 58.

⁷¹ Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 165; el-Bâcûrî, İmam İbrahim b. Muhammed b. Ahmed, *Hâşiyetü's-Şeyh İbrahim el-Bâcûrî alâ Şerhi İbn Kasım el-Gazzî alâ Metni Ebi Şucâ*, 1. baskı, Dâru Nûru's-Sabah, Lübnan 2015, II, 586.

⁷² Râzî, *a.g.e.*, VI, 102; İbn Müflih, *a.g.e.*, VI, 96; Zuhaylî, *a.g.e.*, IX, 33.

⁷³ el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 35; el-Haskefi, *a.g.e.*, s. 58; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, II, 73; el-Bâcûrî, *a.g.e.*, I, 380.

⁷⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 325.

⁷⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 325.

⁷⁶ Râzî, *a.g.e.*, VI, 121-122.

müctehitler, ergenlik çağına ulaşmayan kişilerin velileri tarafından evlendirilmelerini caiz görmemişlerdir.⁷⁷ 1917 tarihli Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi bu görüşü tercih etmiş ve velilerin ergenliğin alt sınırına ulaşmış kişileri bazı şartlar dâhilinde evlendirebilmeleri hükmünü getirmiştir (md. 7).⁷⁸ Akit yapan tarafların icap ve kabulü aynı mecliste olması gerekir. Şayet icap bir mecliste olup, kabulde başka bir mecliste meydana gelse akit geçersiz olur. Ayrıca araya taraflardan biri bu nikâhtan vazgeçtiğini ifade eden bir harekette bulunsa akit yine geçersiz olur.⁷⁹ Tarafların icap ve kabulleri birbirine muhalif olmaması gerekir.⁸⁰ Şayet bir kişi diğer bir kişiye: “Bin dirhem üstüne kızımı sana tezvîc ettim.” dese ikinci kişi ise: “Nikâhı kabul ettim; lakin mehri kabul etmiyorum.” diye cevap verse, bu nikâh akdi geçersiz olur.⁸¹ İcap ve kabul siygası Şafii ve Hanbelilere göre sadece inkâh, tezvîc ve bunlardan türeyen lafızlarla olur. Nikâh akdi hibe etmek, mübah kılmak, helal kılmak ve temlik etmek gibi lafızlarla olmaz.⁸² Şafiilerin delili, vedâ haccı ile ilgili hadis-i şeriftir:⁸³ “*Kadınların hakları mevzusunda Allah’tan korkunuz. Onları Allah’ın emaneti olarak aldınız ve namuslarını kendinize Allahın kelimesiyle (emriyle) mubâh kıldınız.*”⁸⁴ Allah’ın kelimeleri evlilikle ilgili inkâh ve tezvictir. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de evlilikle ilgili bu kelimeler dışında başka bir kelime kullanılmamıştır. Bu nedenle bu kelimeler dışında başka bir kelimenin nikâh akdi esnasında ihtiyaten kullanılmaması gerekir.⁸⁵ Hanefilere göre ise nikâh, tezvîc ve bunlardan türeyen açık lafızlarla olduğu gibi hibe, temlik ve sadaka gibi kinayeli kelimelerle de olabilir.⁸⁶

⁷⁷ Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî, (ö. 370/980), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1992, II, 346; Heyet, *a.g.e.*, II, 204-205.

⁷⁸ Heyet, *a.g.e.*, II, 205.

⁷⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 325; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 76.

⁸⁰ el-Haskefi, *a.g.e.*, s. 178.

⁸¹ Şeyh Nizam vd., *el-Fetâvâ-l-Hindiyye el- Ma'rufetu bi'l-Fetâva'l- Âlemgîriyye*, (terc. Mustafa Efe), Akçağ Yayınları, Ankara ts., II, 262.

⁸² Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 437; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 460; Şîrbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 190.

⁸³ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 317; Şîrbînî, *a.g.e.*, III, 190.

⁸⁴ Müslim, *a.g.e.*, “Hacc”, 19, 1218.

⁸⁵ Şîrbînî, *a.g.e.*, III, 193-194.

⁸⁶ el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 4; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 460; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 83.

Ayrıca karı-kocanın belli olması⁸⁷ ve tarafların birbirlerini işitmeleri de nikâhın şartları arasındadır.⁸⁸

Nikâh akdi müncez (şartsız) ve mutlak (süresiz) olması gerekir.⁸⁹ Nikâh akdinde ta'likî (geciktirici) veya infisâhî (bozucu) bir şart koşulmaması gerekir. “Bu nedenle ‘Velimin kabul etmesi şartıyla seninle evleniyorum’ gibi geciktirici bir şartı veya ‘Velim kabul etmezse bozulması şartıyla nikâhı kabul ediyorum.’ gibi bir infisâhî şartı kapsayan nikâh geçersizdir. Lakin ta'likî ve infisâhî şartlarla nikâh yapılmamasına rağmen bazen takyîdî (kayıtlandırıcı) şartlarla nikâh yapılabilir. Ta'likî ve infisâhî şartla takyîdî şart arasındaki en mühim fark, ta'likî ve infisâhî şartta nikâh akdinin yapılması ya da bozulması, tarafların iradeleri dışındaki bir şeye bağlanmaktadır. Takyîdî şartta ise nikâh tamamen akit yapan tarafların iradeleriyle belli şartlar altına alınmaktadır. Evlenecek tarafların birisi ‘Annemin de yanımda kalması şartıyla nikâhı kabul ediyorum’ demesi takyîdî şartla evlenmeye bir misaldir. Müctehitler takyîdî şartın hangi çeşidinin nikâh akdine dâhil edilebileceği mevzuunda ihtilaf etmişlerdir: Hanefilere göre nikâhın mahiyetine ve hedeflerine münasip olan takyîdî şartlar nikâh akdine dâhil edilebilir. Çerçeveyi daha geniş tutan Hanbelilere göre ise nikâh akdinin mahiyetine münasip olanların yanı sıra tarafların birine fayda sağlayan, Kur'ân ve sünnette açıkça yasaklanmamış şartlar nikâh akdine dâhil edilebilir. Hanefi ve Hanbeli mezhebi arasında en çok tartışma mevzuu olan bahis nikâhlanan kadının eşinin tek eşli olmasını talep etme şartının geçerli olup olmadığıdır. Hanefilere göre bu takyîdî şart geçersizdir. Hanbelilere göre ise bu takyîdî şart geçerli olup, kocayı bağlar. Çünkü Hanbeliler bu şartın geçersiz olduğuna dair bir nassın bulunmadığını ve bu takyîdî şartın kadına fayda sağladığını ifade ediyorlar. Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi bu mevzuda Hanbelilerin görüşünü tercih etmiş ve bu takyîdî şartı geçerli kılmıştır (md. 38). Şayet koca bu şarta mukabil ikinci evlilik yapsa kadın eşinin bu tek evlilik şartına uymadığından dolayı kendi nikâhını feshettirme hakkına sahiptir. İsterse mahkemeye başvurur ve nikâhını

---

⁸⁷ Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 436-437; Şîrbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 194; Şeyh Nizam vd., *a.g.e.*, II, 263.

⁸⁸ el-Haskefi, *a.g.e.*, s. 178.

⁸⁹ Nevevî, *a.g.e.*, ss. 374-375.

feshettirir.”⁹⁰ Ayrıca evliliğin geçerli olabilmesi için evlenecek taraflar arasında soy, süt emzirme ve sıhriyet gibi daimî veya başka kişiyle nikâhlı olma, iddet bekleme gibi geçici bir evlenme engelinin olmaması gerekir.

2. Sıhhat (Geçerlilik) Şartları

Nikâh akdinin sahih olmasını sağlayan şartlardır. Bu şartlardan birisi eksik olduğu zaman nikâh akdi fâsit olur.

Nikâh akdinde şahitlerin bulunması gereklidir.⁹¹ Şahitlerin önemi hakkında Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*İki şahit olmadan kıyılan nikâh caiz değildir.*”⁹² Cumhura göre şahit olan kişilerin iki erkek olması gerekir.⁹³ Hanefilere göre ise iki erkek ya da bir erkek ile iki kadın da şahit olabilir.⁹⁴ Nikâh akdinde şahit olacak kişilerin şahitliğinin sahih olması için, şu dört şartın mevcut olması gerekir: Müslüman olmak, ergenliğe girmiş olmak, akıllı olmak ve hür olmaktır.⁹⁵ Fakihlerin cumhuruna göre nikâh akdinin, tarafların gönül rızası ve hür iradeleriyle yapılması gerekir. Bundan dolayı ikrah ve baskı altında yapılan nikâh, nikâhın sıhhat şartları tam yerinde olmadığı için geçersizdir. Cumhurun delili, şu hadis-i şeriftir:⁹⁶ “*Şüphesiz Allah Teâlâ ümmetinden hatâ, unutmaya ve yapmaya zorlandıkları şeyin hükmünü kaldırmıştır.*”⁹⁷

3. Nefâz (Yürürlük) Şartları

Nikâh akdinin yürürlük kazanması için olan şartlardır. Nikâh akdinin yürürlük kazanması için akit yapan tarafların bâliğ ve hür olması gerekir.⁹⁸ Akit yapan şayet köle ya da mümeyyiz ise Hanefilere göre yapılan akit mevkuftur (askıya alınmış). Velisinin onayıyla yürürlüğe girer.⁹⁹ Fakihlerin cumhuruna göre ise yapılan

⁹⁰ Heyet, *a.g.e.*, II, 205-206.

⁹¹ İbn Kesîr, *a.g.e.* XIV, 30-31.

⁹² Buhârî, *a.g.e.*, “Şehâdet”, 8.

⁹³ Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 436; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 349; Nevevî, *a.g.e.*, s. 375; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XIV, 30.

⁹⁴ el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 6; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 83.

⁹⁵ el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 6; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 83; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 90; Şeyh Nizam vd., *a.g.e.*, II, 256.

⁹⁶ Heyet, *a.g.e.*, II, 207-208.

⁹⁷ İbn-i Mâce, *a.g.e.*, “Talâk”, 16, 2045.

⁹⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 329-330; Şeyh Nizam vd., *a.g.e.*, II, 255-256.

⁹⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 329-330.

akit geçersizdir.¹⁰⁰ Köle hakkında Hz Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Efendisinin izni olmadan evlenen her köle zinakârdır.”¹⁰¹

4. Lüzûm (Bağlayıcılık) Şartları

Nikâhın bağlayıcı olması için olan şartlardır. Nikâhın lâzım olması (bağlayıcı) nikâh akdi yapıldıktan sonra tarafların feshetme (bozma) hakkına sahip olmaması demektir. Akdin lazım olmaması ise (akit şartlarından birinin eksik olması) taraflardan birinin ya da başka bir kişinin bu akdi feshetme hakkına sahip olması demektir. Fakat talâk ise bağlayıcı akitten sonra nikâh akdini sonlandırmak için kocaya verilen haklardandır. Akdin lazım olması için birkaç şart vardır: Birincisi küçük olan kişiyi evlendiren kişinin babası ya da dedesi olması gerekir. Şayet baba ve dede dışında başka bir veli, küçük çocukları evlendirirse çocukların ergenliğe girdikleri vakit nikâhı feshetme hakları vardır. Bu da Ebu Hanife ve Ebu Yusuf’un görüşüdür.¹⁰² İkincisi tam ehliyetli (hür, bâliğ ve akıllı olan) bir kadın nikâh akdini velisinden izinsiz olarak yaparsa mehr-i misil ile evlenmesi gerekir. Şayet kadın, mehr-i misil ile evlenmezse velilerin bu evliliğe itiraz hakkı vardır veya nikâhı fesh etmeyi talep edebilirler. Bu durumda ya koca mehri, mehr-i misle tamamlar ya da birbirlerinden ayrılırlar. Bu da Ebu Hanife’nin görüşüdür.¹⁰³ Üçüncüsü tam ehliyetli bir kadının nikâh akdini velisinin izni olmadan mehr-i misli ile yapıyorsa dengiyle de evlenmesi gerekir. Kadın dengiyle evlenmemişse velisi bu nikâhı fesh edebilir.¹⁰⁴ Fakihlerin cumhuruna göre ise kadın tam ehliyet sahibi olsa da velisi olmadan kendini bizzat evlendiremez.¹⁰⁵ Dördüncüsü karının razı olmaması durumunda kocanın iktidarsızlık gibi kusurlardan arınması gerekir.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Cessâs, *a.g.e.*, II, 347-348; Nevevî, *a.g.e.*, s. 377; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 207-208.

¹⁰¹ Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Nikâh”, 16, 2078; Tirmizî, *a.g.e.*, “Nikâh”, 20, 1111.

¹⁰² Kâsânî, *a.g.e.*, III, 569; el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 41-42.

¹⁰³ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 585; Râzî, *a.g.e.*, VI, 123.

¹⁰⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, III, 574.

¹⁰⁵ Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 426; İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 8; Râzî, *a.g.e.*, VI, 121-122; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 381; Nevevî, *a.g.e.*, s. 375; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 198.

¹⁰⁶ el-Hirakî, Ebü'l-Kâsım Ömer b. Hüseyin b. Abdillâh el-Hirakî el-Bağdâdî, *Metnü'l Hirakî*, 1. baskı, Dâru's-Sahâbe li't-Türâs bi-Tantâ, Mısır 1993, s. 105; Serahsî, *a.g.e.*, V, 100-101; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 591-592.

F. Nikâhın Engelleri

Nikâhın şartlarından bahsederken nikâh engelini bulunmamasını mücmel olarak zikretmiştik. Şimdi nikâha engel olan durumları açıklayalım. Nikâha engel olan durumlar daimî nikâh engelleri ve geçici nikâh engelleri olmak üzere ikiye ayrılır.¹⁰⁷

1. Daimî Nikâh Engelleri

Nikâhları daimî olarak yasak olan kişiler Nisâ suresinin 23. âyetinde şöyle zikredilmiştir: *“Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla (nikâhlanıp da) henüz birleşmemişseniz kızlarınızı almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”* Bu daimî engeller kendi içinde üç kısma ayrılır.

a. Nesep Engeli

Nesep (soy) sebebiyle nikâhı yasak olan kadınlar dört gruba ayrılır: Birincisi kişinin usûlü (üst soy): Annesi, anneannesi, babaannesi ve ne kadar yukarıya doğru çıkarsa çıksın bu kadınlar nesep sebebiyle evlenilmesi haram olan kadınlar grubuna girer.¹⁰⁸ İkincisi kişinin fûrû’u (alt soy): Kızı, kızının kızı, oğlunun kızı ve ne kadar aşağıya doğru inerse insin bu kadınlar nesep sebebiyle evlenilmesi yasak olan kadınlar sınıfına girer.¹⁰⁹ Üçüncüsü kişinin anne-babasının fûrû’u: Kız kardeşi, kız ve erkek kardeşinin kızları ve ne kadar aşağıya doğru inerse insin bu kadınlar nesep

¹⁰⁷ Râzî, *a.g.e.*, X, 26.

¹⁰⁸ Râzî, *a.g.e.*, X, 28; Nevevî, *a.g.e.*, s. 383; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, IV, 199.

¹⁰⁹ Râzî, *a.g.e.*, X, 29; Nevevî, *a.g.e.*, s. 383; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, IV, 199.

sebebiyle evlenilmesi haram olan kadınlar sınıfına girer.¹¹⁰ Dördüncüsü kişinin dede ve ninesinin birinci mertebedeki fûrû'u: Teyzeleri ve halalarıdır.¹¹¹ Dolaylı olarak dede ve ninenin ikinci mertebedeki fûrû'u haram olmaz. Bunlar da teyzekızı, dayıkızı, amcakızı ve halakızlarıdır.¹¹²

b. Radâ (süt emme) Engeli

Bir kadın bir erkeğe nesebi sebebiyle nasıl haram oluyorsa aynı şekilde süt emme yoluyla da haram olur.¹¹³ Bu mevzu hakkında Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: “*sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, size haram kalmıdır.*”¹¹⁴ Hadis-i şerifte ise Hz Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Nesep yoluyla haram olanlar süt emme yoluyla da haram olur.*”¹¹⁵

c. Sıhriyet (evlilik) Engeli

Evlilik sebebiyle nikâhları haram olan kadınlar dört gruptur: Birincisi fûrû'un eşleri: Oğlunun ve torunun eşleri ve ne kadar aşağıya doğru inerse bütün kadınların nikâhı haramdır. İkincisi usûlün eşleri: Üvey anne ve üvey nine ve ne kadar yukarıya doğru çıkarsa bütün kadınların nikâhı haramdır.¹¹⁶ Üçüncüsü eşin usûlü: Eşin annesi, her iki cihetten nineleri ve ne kadar yukarıya doğru çıkarsa bütün kadınların nikâhı aynı şekilde haramdır. Bu üç grupta nikâhın haram olması için sadece nikâh akdinin yapılması yeterlidir. Yani zifafın olması şart değildir. Dördüncüsü eşin fûrû'u: Eşin kızları ve ne kadar aşağıya doğru inerse bütün kadınların nikâhı haramdır. Bu

¹¹⁰ Râzî, *a.g.e.*, X, 29; Nevevî, *a.g.e.*, s. 383; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, IV, 199.

¹¹¹ Râzî, *a.g.e.*, X, 30; Nevevî, *a.g.e.*, s. 383; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, IV, 199.

¹¹² İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 199; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 232.

¹¹³ el-Hırakî, *a.g.e.*, s. 101; Râzî, *a.g.e.*, X, 30; Nevevî, *a.g.e.*, s. 383; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 199.

¹¹⁴ Nisâ 4/23.

¹¹⁵ Buhârî, *a.g.e.*, “Şehâdat”, 7, 2645.

¹¹⁶ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, (ö. 310/922), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, (thk. Doktor Abdullah b. AbdulMühsin et-Türkî), 1. baskı, Daru-Hacer, Kahire 2001, VI, 550; Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 439; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 236.

dördüncü grupta nikâhın haram olması için sadece nikâh akdinin yapılması yeterli olmayıp, zifafın olması da şarttır.¹¹⁷

2. Geçici Nikâh Engelleri

Ortadan kalkması ihtimali olan engellere, “geçici engeller” denir. Bu engeller ortadan kalktığı vakit haramlık da ortadan kalkar. Söz konusu geçici engeller şunlardır:

a. İki Yakın Akraba ile Beraber Evlenme

Bu durumu şöyle bir kaide ile ifade edebiliriz: İki kadından birisi erkek olarak farz edildiğinde bunların birbiriyle evlenmeleri haram olan yakın akrabalarıdır.¹¹⁸ Örneğin bir erkeğin kız kardeşi ile evlenmesi haramdır. O erkeğin kız kardeşi ile evlenmesi nasıl haramsa erkeğin yerine farzettiğimiz kızın kız kardeşiyle evlenmesi haram olur. Dolayısıyla erkek, bir kız ile kız kardeşi aynı anda nikâhı altında tutamaz. Bir erkek iki kız kardeşi aynı anda nikâhı altında tutamadığı gibi bir kızın halası veya teyzesi ile de aynı şekilde nikâhı altında tutamaz. İkisiyle bir akitte evlenmişse ikisinin de evliliği geçersiz olur. Şayet her ikisiyle ayrı zamanlarda evlenmişse birinci evlilik geçerli olup, ikinci evlilik ise geçersiz olur.¹¹⁹ Bu mevzuda Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulmuştur: “iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı”.¹²⁰ Hadis-i şerifte ise Hz Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kadın, halasının üzerine, hala da kardeşinin kızının üzerine, kadın teyzesinin üzerine, teyze de kız kardeşinin kızı üzerine, ne büyük küçüğün üzerine, ne de küçük büyüğün üzerine nikâhlanamaz.”¹²¹

¹¹⁷ Taberî, *a.g.e.*, VI, 556-557; Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 439; Şîrbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 236.

¹¹⁸ Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 440-441; el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 14; Şîrbînî, *a.g.e.*, III, 239.

¹¹⁹ Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 440-441; Râzî, *a.g.e.*, X, 45-46; Nevevî, *a.g.e.*, s. 384; İbnü'l- Hümâm, *a.g.e.*, III, 205.

¹²⁰ Nisâ 4/23.

¹²¹ Tirmizî, *a.g.e.*, “Nikâh”, 30, 1126.

b. Aynı Anda Beşinci Kadınla Evlenmek

İslam dini bir erkeğin dörde kadar evlenmesini caiz kılmıştır.¹²² Lakin bir erkeğin dörde kadar evlenmesinin caiz olması için, eşleri arasında adaleti sağlaması ve nafakayı temin etmeye gücü olması gerekir. Aksi takdirde taaddüt caiz değildir.¹²³ Kur'ânı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: “Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (câriyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”¹²⁴ Hür olan bir kişi, dörtten fazla kadını nikâhı altında tutamaz.¹²⁵ Beş kişiyle aynı anda evlenmişse hepsinin evliliği geçersiz olur. Şayet sırayla evlenmişse sadece beşinci evlilik geçersiz olur. Köle olan kişi ise aynı anda en çok iki evlilik yapabilir.¹²⁶ Bir kişinin beşinci bir kadınla evlenmesinin caiz olması için nikâhın altındaki dört eşinden birisini boşaması ve Hanefilere göre iddetinin de bitmesi gerekir.¹²⁷

c. Üç Talâkla Boşama

Eşinden üç talâkla boşanmış olan kadının eski eşiyle evlenmesi icmâ ile haramdır. Şayet boşanan kadın, başka bir adam ile sahih bir nikâhla evlenip, zifaktan sonra ikinci eşi de onu meşru bir şekilde boşarsa ya da vefat ederse, kadın da iddetini tamamladıktan sonra evlenme engeli ortadan kalkmış olur.¹²⁸ Bu mevzuda Kur'ân-ı

¹²² es-San'ânî, Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, (ö. 211/826), *Tefsir'ul-Kurân*, (thk. Doktor Mustafa Müslim Muhammed), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad ts., II, 120; Cessâs, *a.g.e.*, II, 347.

¹²³ Taberî, *a.g.e.*, IV, 358; Cessâs, *a.g.e.*, II, 348; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 230; Bilmen, *a.g.e.*, II, 544; Zuhaylî, *a.g.e.*, IX, 135-136.

¹²⁴ Nisâ 4/3.

¹²⁵ es-San'ânî, *a.g.e.*, I, 153; Cessâs, *a.g.e.*, II, 347; Râzî, *a.g.e.*, X, 47.

¹²⁶ Cessâs, *a.g.e.*, II, 347; Nevevî, *a.g.e.*, s. 384.

¹²⁷ el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 24.

¹²⁸ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, (thk. Abdullah Mahmut), Dâru İhyâi't-Türâs, Beyrut 1423, I, 195-196; Taberî, *a.g.e.*, IV, 168-169; Zeccâc, Ebu İshâk İbrahim b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî, (ö. 311/923), *Me'âni'l-Kur'ân ve İrâbüh*, (thk. Abdülcelil Abdüh Şelebî), 1. baskı, Beyrut 1988, I, 308-309; Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed el-Ezdî, (ö. 321/933), *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerim*, (thk. Sadettin Ünal), 1. baskı, TDV İsam Yayınları, İstanbul 1998, II, 447; Sem'ânî Ebû'l Muzaffer, (ö. 489/1096), *Tefsiru'l-Kur'ân*, 1. baskı, Dâru'l-Vatan, Riyad 1997, I, 232 ; el-Kiyâ el-Herrâsî, Ebü'l-Hasen Şemsülişlâm İmâdüddîn Ali b. Muhammed b. Ali et-Tâberî, (ö. 504/1110), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1. baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1983, I, 175-176; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 58;

Kerim’de şöyle buyrulmuştur: “Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa, (her iki taraf da) Allah’ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar.”¹²⁹

d. Din Farkı

Müslüman bir kişinin müşrik biriyle evlenmesi haramdır. Zira Allah Teâlâ Bakara suresinin 221. âyetinde şöyle buyuruyor: “İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye âyetlerini insanlara açıklar.” Bu geçen âyet, bütün müşrik çeşitlerini kapsar.¹³⁰ Lakin Mâide suresinin 5. âyeti, Bakara suresinin 221. âyetindeki ehl-i kitap (Yahudi-Hiristiyan) olan kadınlar hakkındaki hükmü istisna etmiştir. Dolayısıyla ehl-i kitap olan kadınların evlenmeleri kerahetle caiz kılınmıştır.¹³¹ Bu konuda Allah Teâlâ Mâide suresinin 5. âyetinde şöyle buyuruyor: “Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin (yahudi, hiristiyan vb. nin) yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır.” İbn Ömer’e göre ise müşrik olan (teslise inanan Hristiyan

---

Nevevî, *a.g.e.*, s. 384; Şirbîni, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 242-243; Bilmen, *a.g.e.*, I, 234-235.

¹²⁹ Bakara 2/230.

¹³⁰ Taberî, *a.g.e.*, III, 711-712; Zeccâc, *a.g.e.*, I, 295; Râzî, *a.g.e.*, VI, 59-60; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 296.

¹³¹ Taberî, *a.g.e.*, III, 711-712; Zeccâc, *a.g.e.*, I, 295; Cessâs, *a.g.e.*, II, 15-16; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 296; Elmalılı, M. Hamdi Yazır, (ö. 1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul ts., II, 96-97.

kadın) bir kadınla evlenmek caiz değildir.¹³² Müslüman bir kadın ise İslam dışındaki herhangi bir din mensubuyla ehl-i kitap olsa bile evlenmesi haram kılınmıştır.¹³³ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: *“Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları, imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar. Onların (kocalarının) sarfettiklerini (mehirleri) geri verin. Mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarfettiğinizi isteyin. Onlar da sarfettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda O hükmeder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.”*¹³⁴ İslam'ın ilk yıllarında müşrik olan bir erkek mümin bir kadınla evlenmesi henüz haram kılınmamıştı. Bu sebeple Ebu'l-Âs Hz. Peygamber'in kızı olan Zeyneb'le (Zeynep İslam dini üzerinde iken kocası Ebu'l-Âs kendi dini üzerinde olduğu halde) evlenmişti.¹³⁵ Ebu'l-Âs Bedir savaşında esir düştü. Zeynep evlendiği zaman annesi (Hz. Hatice) tarafından ona takılan gerdanlığını ve bir miktar para ile beraber fidye karşılığında gönderdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu görünce çok üzülüp Müslümanlara şöyle buyurdu: *“Eğer uygun görürseniz Zeyneb'e ait olan malı ona geri verin ve Ebu'l-Âs'ı da serbest bırakın.”* Bütün sahabiler “Olur, Ya Resûlullah” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) onu serbest bıraktı lakin ondan Zeyneb'i Medine'ye göndermesini şart koştu. Ebu'l-Âs sözünü tutarak Zeyneb'i Zeyd b. Haris ve Ensar'dan olan bir sahabeyle beraber Medine'ye gönderdi.¹³⁶ Ebu'l-Âs, altı yıl sonra Müslüman oldu. Hz. Peygamber de ona Zeyneb'i iade etti. Ebu'l-Âs'ın karısı olan Zeyneb'e geçerli sayılan önceki nikâhla mı ya da yeni bir nikâh ve mehirle kavuştuğu mevzuunda ihtilaf vardır.¹³⁷ Mümin bir kadının İslam dışındaki herhangi bir din mensubuyla evlenmesinin haram olmasının hikmeti şöyle izah edilebilir: Şer'î kânunun gereği olarak koca, karısını yönetmeye yetkilidir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *“erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur.”*¹³⁸ Bu

¹³² el-Kiyâ el-Herrâsî, a.g.e., I, 129; Râzî, a.g.e., VI, 61.

¹³³ Râzî, a.g.e., VI, 65; Kurtubî, a.g.e., XX, 419-420; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., III, 396.

¹³⁴ Mümtehin 60/10.

¹³⁵ İbn Kesîr, a.g.e. XIII, 521.

¹³⁶ Ebu Dâvûd, a.g.e., “Cihad”, 129, 2692; İbn Kesîr, a.g.e. XIII, 521.

¹³⁷ İbn Kesîr, a.g.e. XIII, 521-522.

¹³⁸ Nisâ 4/24.

sebeple mümin bir kadını, kâfir olan biriyle evlendirmek onu, kâfirin idaresi altında bırakmak ve onun batıl davasına mahkûm etmek olacaktır. Dolayısıyla o mümin kadını ateşe atmak olacaktır. Hulâsa, müminlerin kadınları İslam'ın nesli için değerli bir tarladır. Mal tarlası olan vatani yabancılara çiğnetmek nasıl büyük bir felaketse Müslüman nesilleri yetiştirecek olan mümin kadınları başkalarına çiğnetmek de ondan daha büyük bir felakettir. Onların çağrısına uyup mümin kadınları kâfirlerle evlendirmek onları ateşe atmaktır.¹³⁹ Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “*Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye âyetlerini insanlara açıklar.*”¹⁴⁰ Müşrik evli kadınların evlenme yasağı Müslüman oldukları ve iddetleri bittiği vakit ortadan kalkar.¹⁴¹ Şayet müşrik kadınlar bakire iseler evlenme yasağı Müslüman oldukları vakit ortadan kalkar.¹⁴²

e. Başka Kişinin Nikâhı Altında Olma

Evli olan bir kadının başka bir kişiyle evlenmesi haram kılınmıştır.¹⁴³ Zira Allah Teâlâ Nisâ suresinin 24. âyetinde şöyle buyuruyor: “*evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helâl kılındı.*” Evli olan kadının, eşinden boşandığı ve iddetini bitirdiği vakit evlenme yasağı ortadan kalkar.¹⁴⁴

Nikâhın rükün ve şartlarını beyan ettikten sonra bazı evlilikler boşanma ile sonuçlandığından dolayı ikinci bölümde talâk ve talâkla ilgili iddet konusunu açıklayacağız.

¹³⁹ Elmalılı, *a.g.e.*, II, 97-98.

¹⁴⁰ Bakara 2/221.

¹⁴¹ İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, (ö. 543/1148), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3. baskı, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2002, IV, 231.

¹⁴² Kurtubî, *a.g.e.*, XX, 415-416.

¹⁴³ es-San'ânî, *a.g.e.*, I, 153; Taberî, *a.g.e.*, VI, 565.

¹⁴⁴ Remlî, *a.g.e.*, VI, 271.

İKİNCİ BÖLÜM

TALÂK VE İDDET

I. Talâk

A. Talâkın Anlamı

Talâk sözlükte “Bağından kurtulmak, eşinden ayrılmak, serbest bırakmak”¹⁴⁵ gibi anlamlara gelir. Şer’i ıstılahta ise “mahsus lafızlarla nikâh akdinin çözülmesidir.”¹⁴⁶ Başka bir ifadeyle “Talâk ve benzeri lafızlarla nikâh akdinin çözülmesidir.”¹⁴⁷

B. Talâkın Meşrûiyeti ve Hikmeti

Talâkın meşrûiyeti Kur’ân, sünnet ve icmâ ile sabittir. Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulmuştur: “Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir.”¹⁴⁸ Başka bir âyette ise Allah (c.c.), şöyle buyuruyor: “Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın.”¹⁴⁹ Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Helâl şeyler içinde Allah’ın en sevmediği şey boşamadır.”¹⁵⁰ Bütün İslam âlimleri de talâkın cevazı üzerine kitap ve sünnetteki delilleri sebebiyle icmâ etmişlerdir. Ayrıca talâkın meşru olmasının hikmeti de bunu gerektiriyor. Zira boşamanın yasak olması eşler arasında çok problemler doğurur. Ara sıra eşler arasında büyük anlaşmazlıklar çıkar, bir arada hayat sürmeleri zorlaşır. Bu evliliğin devamı çok zararlar meydana getirir. Şöyle ki erkek, eşinin nafakasını temin etmeye zorlanır. Kadın da kocanın nikâhı altında hapsedilir. Oysa aralarında aşırı bir geçimsizlik vardır. Bu şartlar altında

¹⁴⁵ İbn Manzur, *a.g.e.*, X, 226; Firuzabadi, *a.g.e.*, s. 904; İbrahim Mustafa vd., *a.g.e.*, s. 563.

¹⁴⁶ Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 55; İbn Kesîr, *a.g.e.* XIV, 30; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 443; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 107; Bilmen, *a.g.e.*, I, 238.

¹⁴⁷ Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 368.

¹⁴⁸ Bakara 2/229.

¹⁴⁹ Talâk 65/1.

¹⁵⁰ İbn-i Mâce, *a.g.e.*, “Talâk”, 1, 2018; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Talâk”, 3, 2178.

evliliğin devam ettirilmesi her iki tarafa da hiç bir fayda getirmez. Aksine büyük zararlar meydana gelebilir. Üstelik cinâyetler ve benzeri tehlikeli olaylar da gerçekleşebilir. Bu tehlikeli durumları göz önüne alan İslamiyet, gerektiğinde evliliğin sona erdirilmesi kapısını açık bırakmıştır.¹⁵¹ İslamiyet kocaların eşlerine iyi davranmalarını, onların kötü huylarına katlanmayı teşvik etmiştir.¹⁵² Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: “*Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmıştır olur.*”¹⁵³ Hadis-i şerifte ise Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Mümin koca mümin eşine buğzetmesin (nefret etmesin). Şayet onun bir huyundan hoşlanmıyorsa diğer bir huyundan hoşlanır.*”¹⁵⁴

Özet olarak İslam dini evliliği teşvik etmiş ve aile yuvalarının korunmasını istemiştir. Talâkın da alınan bütün tedbirlere rağmen evlilik hayatının sağlıklı gitmediği durumlarda verilebileceği belirtilmiştir.

C. Talâkın Hükümü

Hanefilerin çoğunluğuna göre talâkın asıl hükmü, mübahtır. Delilleri âyetlerde mutlak olarak zikredilmesidir: “*Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluğu yoktur.*”¹⁵⁵ “*Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın*”¹⁵⁶ Ayrıca Resûlullah (s.a.v.) Hz. Hafsa’yı herhangi bir kötülük şüphesi ve yaşlılık durumu olmadan ric’î talâkla boşadı. Aynı şekilde sahabiler de bunu yapmışlardır. Hz. Ali’nin oğlu Hz. Hasan da birçok kere evlenmiş ve sonra birçok kadından boşanmıştır.¹⁵⁷ Hanefi mezhebinin müctehidi İbn Hümâm’a göre talâkın hükmü haramdır. Ancak bazı sebeplerden dolayı mübah olur.¹⁵⁸

¹⁵¹ İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 323; İbn Âşûr, Muhammed Tahir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnusiyye, Tunus 1984, XXVIII, 295-296; Hatipoğlu, *a.g.e.*, V, 522.

¹⁵² Zuhaylî, *a.g.e.*, IX, 284.

¹⁵³ Nisâ 4/19.

¹⁵⁴ Müslim, *a.g.e.*, “Radâ”, 18, 1469.

¹⁵⁵ Bakara 2/236.

¹⁵⁶ Talâk 65/1.

¹⁵⁷ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 427.

¹⁵⁸ İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 446.

Fakihlerin cumhuruna göre ise boşama caizdir.¹⁵⁹ Lakin sebepsiz olarak yapılan boşama hoş görülmemiştir.¹⁶⁰ Fakat kişinin özel durumuna göre boşama vacib, mendub, mehruh ve haram olarak değişebilir.¹⁶¹

Birincisi erkek eşiyle beraber kaldığı takdirde eşinin nafakası gibi üzerine farz olan görevleri terk edeceğinden dolayı harama düşeceğini veya aile içinde şiddetli geçimsizlik çıkacağını kesin biliyorsa boşaması vacip olur.¹⁶² Ayrıca îlâ (kocanın dört ay veya daha fazla eşiyle ilişkide bulunmamak üzere yemin etmesidir) yapan kişinin dört aylık sürenin dolmasından sonra eşine dönmemişse kadının talebi üzerine boşaması vacip olur.¹⁶³

İkincisi erkek eşini boşadığı vakit gönlü eski eşine bağlı olacağı veya başka bir evlilik yapmaya gücünün olmayacağı için zina gibi günahlara düşeceğini kesin biliyorsa boşaması haram olur.¹⁶⁴ Ayrıca eşi âdet döneminde iken veya temizlik döneminde iken cinsel ilişkide bulunduktan sonra boşamak da haramdır. Buna “bid’î talâk” denir.¹⁶⁵ Hem de koca, iffetli olan karısını boşadığı vakit nefsinin zayıflığından dolayı zina gibi günahlara düşeceğini inanıyorsa boşaması yine de haram olur.¹⁶⁶

Üçüncüsü eşinin ağız bozuk olup, diliyle kocasına eziyet ediyorsa ve evli kaldıkları takdirde günaha düşeceğinden endişe ediyorsa kocanın eşini boşaması mendup olur.¹⁶⁷ Ayrıca kadın iffetini korumuyorsa kocasının onu nikâhı altında tutması uygun olmaz. Çünkü nesebin karışması tehlikesi vardır.¹⁶⁸

---

¹⁵⁹ İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 323; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 55-56; İbn Tâhir, *el-Habîb, el-Fıkhu'l-Mâlikî ve Edilletuhu*, 2. baskı, Beyrut 2005, IV, 24.

¹⁶⁰ İbn Aşûr, *a.g.e.*, XXVIII, 296.

¹⁶¹ Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 5; İbn Tâhir, *a.g.e.*, IV, 26.

¹⁶² Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 5.; İbn Tâhir, *a.g.e.*, IV, 26.

¹⁶³ Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 5; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 330.

¹⁶⁴ İbn Tâhir, *a.g.e.*, IV, 26.

¹⁶⁵ Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 6; İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 324.

¹⁶⁶ Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 112.

¹⁶⁷ İbn Tâhir, *a.g.e.*, IV, 26.

¹⁶⁸ Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 5; İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 324.

Dördüncüsü sebepsiz olarak yapılan boşama mekruh olur.¹⁶⁹ Ayrıca “*Helâl şeyler içinde Allah'ın en sevmediği şey boşamadır.*”¹⁷⁰ hadisi de buna delildir.¹⁷¹ Çünkü bu hadisten anlaşıldığı üzere sebepsiz olarak yapılan boşama hoş görülmemiştir.

D. Talâkın Rükün ve Şartları

Talâkın rükünleri Hanefilere göre sadece lafızdır. Yani boşamayı ifade eden sarih (açık) ve kinayeli (kapalı) lafızlardır.¹⁷² Şafii ve Hanbelilere göre talâkın rükünleri beş tanedir: Talâkı veren, siyga, mahal (kadın), velâyet (boşanan kadının, boşayan adamın eşi olması gerekir) ve talâk kastıdır. Malikiler ise talâkın rükünlerinde Şafii ve Hanbelilerle aynı görüştedirler. Lakin velâyet şartını birinci rükün (talâkı veren) maddesiyle birleştirmişlerdir.¹⁷³

Talâkın şartları ise bu rükünlerle ilgili şartlardır. Şöyle ki talâkı veren kişinin esas itibariyle kadının kocası olması gerekir. Koca bu boşama yetkisini vekâletle başka bir kişiye de verebilir.¹⁷⁴ Koca bu boşama yetkisini eşine de verebilir. Buna “tefviz-i talâk” denir.¹⁷⁵ Dolayısıyla yetkisi olmayan bir kişinin boşaması geçersizdir. Bu konuda hadis-i şerif vardır: “*Adamın nikâhlanmadığı bir kadın hakkında boşama yetkisi yoktur.*”¹⁷⁶ Fakat bazı durumlardan dolayı hâkim de bu nikâhı fesh edebilir.¹⁷⁷ Ayrıca talâkı veren kişi, mükellef (âkıl ve bâliğ) olması ve kendi iradesiyle yapan kişi olması gerekir. Bu nedenle çocuk, deli, bayılan, uykuda olan kişilerin boşaması

¹⁶⁹ el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, *er-Ravzül Mürbi Şerhi Zadil Müstakni*, Dâru'l-Müeyyed ts., s. 559; el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 205.

¹⁷⁰ İbn-i Mâce, *a.g.e.*, “Talâk”, 1, 2018; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Talâk”, 3, 2178.

¹⁷¹ Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 106.

¹⁷² Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 210-211; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 443; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 431.

¹⁷³ Şîrbînî, Şemsüddîn el-Hafîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 368; Zuhaylî, *a.g.e.*, IX, 286-287.

¹⁷⁴ Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 7-8; Şîrbînî, *a.g.e.*, III, 369.

¹⁷⁵ Nevevî, *a.g.e.*, s. 414.

¹⁷⁶ İbn-i Mâce, *a.g.e.*, “Talâk”, 17, 2047.

¹⁷⁷ Şîrbînî, *a.g.e.*, III, 369.

geçersizdir.¹⁷⁸ Bu mevzu hakkında hadis-i şerif vardır: “Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Uyanuncaya kadar uyuyandan, ergenliğe erinceye kadar çocuktan, akli başına gelinceye kadar deliden.”¹⁷⁹ Lakin kendini bilerek sarhoş eden kişinin boşaması geçerlidir.¹⁸⁰ Şaka ile yapılan boşama fakihlerin cumhuruna göre geçerlidir.¹⁸¹ Hz Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Üç şey vardır ki ciddisi de ciddidir, şakası da ciddidir: Nikâh, boşama ve ric’at (talâktan dönüş).”¹⁸² Fakihlerin cumhuruna göre haksız yere zorlanan kişinin boşaması geçersizdir.¹⁸³ Cumhurun delili, şu hadis-i şeriftir: “Şüphesiz Allah Teâlâ ümmetimden hatâ, unutma ve yapmaya zorlandıkları şeyin hükmünü kaldırmıştır.”¹⁸⁴ Ama haklı bir sebepten dolayı boşanmaya zorlanan kişinin talâkı geçerlidir. Örneğin îlâ yapan bir kocanın dört aylık müddetin dolmasından sonra eşine dönmemesi durumunda kadının talebi üzerine koca ya eşine döner ya da onu boşar. Koca bu ikisinden birini tercih etmezse hâkim, kocayı eşini boşamaya icbar eder. Bundan dolayı kocanın talâkı, kadının zarar görmemesi gereği nedeniyle geçerli olur.¹⁸⁵

Hanefilere göre ise mükrehin (zorlanan) talâkı geçerlidir.¹⁸⁶ Hanefiler, baskı altında yapılan talâkı şaka yapan kimseye benzetmektedirler. Hanefilere göre şiddet ve baskı altında kalanın gerçekte iradesi ortadan kalkmamıştır; rızası ortadan kalkmış lakin tercihi ortadan kalkmamıştır. Burada cumhurun görüşü sosyal ihtiyaçlara cevap vermesi bakımından daha münasıptir. Nitekim Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi’nde kız kaçırımlarda Hanefilerin görüşünün uygulanması bazı problemler çıkarmıştır. Bundan dolayı sonunda Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi zorla yapılan boşanma ve zorla yapılan evlilikler mevzuunda Hanefilerin görüşünü bırakarak cumhurun görüşünü tercih etmiştir (md. 57, 105).¹⁸⁷

¹⁷⁸ Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 6; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 213; Şîrbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 368.

¹⁷⁹ Tirmizî, *a.g.e.*, “Hudud”, 1, 1423.

¹⁸⁰ el-Hirakî, *a.g.e.*, s. 110; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 213; İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 245; Şîrbînî, *a.g.e.*, III, 369.

¹⁸¹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 214-215; Nevevî, *a.g.e.*, s. 415.

¹⁸² İbn-i Mâce, *a.g.e.*, “Talâk”, 13, 2039; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Talâk”, 9, 2194.

¹⁸³ el-Hirakî, *a.g.e.*, s. 110; Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 4; İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 250; Şîrbînî, *a.g.e.*, III, 369.

¹⁸⁴ İbn-i Mâce, *a.g.e.*, “Talâk”, 16, 2045.

¹⁸⁵ İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 330.

¹⁸⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 214; Mevsîlî, *a.g.e.*, III, 124.

¹⁸⁷ Heyet, *a.g.e.*, II, 208.

Siyga, boşamayı ifade eden sarih (açık) ve kinâyeli (kapalı) olan lafızlardır. Sarih talâk, kullanımı boşama manasına gelen ayrıca özel bir boşama niyetine gerek duyulmayan lafızlara denir. Örneğin “sen boşsun”, “seni boşadım” gibi lafızlardır. Kinâyeli ise hem boşama hem de başka bir manaya gelen kullanımında boşama niyetinin olması gereken lafızlardır. Örneğin “babanın evine git”, “uzak ol” gibi lafızlardır.¹⁸⁸ Talâk kadının üzerine gerçekleşir. Bundan dolayı boşanan kadının, sahîh bir nikâh altında olması veya ric’î talâkla iddet bekleme döneminde olması gerekir.¹⁸⁹ Bu nedenle sahîh bir nikâh altında olmayan bir kadının boşanması geçersizdir. Aynı şekilde yabancı bir kadına “sen boşsun” veya eğer onunla evlenirsem “o boş olsun” dense Şafîi ve Hanbelilere göre bu boşama geçersizdir.¹⁹⁰ Delilleri ise şu hadis-i şeriftir: “*Nikâh kıyılmadan önce boşamak yoktur.*”¹⁹¹ Talâk ister açık olsun ister kinâyeli olsun bilerek telaffuz edilmesi gerekir. Şayet uyuyan bir kişi talâk sözü kullansa veya dili sürçerse talâk dese ya da bir kişiden hikâye ediyorsa, örneğin “falan kişi eşim boştur, dedi.” dese boşaması geçersizdir. Aynı şekilde bir kişinin ismi Talip olup sehven talik dese veya talim amacıyla hoca talâk lafzını tekrar etse boşaması muteber değildir.¹⁹²

E. Talâkın Çeşitleri

1. Dönülebilir Olma veya Geri Dönülemez Olması Bakımından Boşama

a. Ric’î Talâk

Câhiliye döneminde boşamanın belli bir sayısı yoktu. Ama o dönemde iddetin belirli bir sınırı vardı. Câhiliye döneminde bir adam eşini boşardı, kadının iddeti bitmeden önce ona dönüş yapardı. Bir müddet sonra yine boşardı ve kadının iddet süresi bitmeden tekrar ona dönüş yapardı. Adam istediği kadar kadını boşar ve iddeti bitmeden tekrar ona dönebilirdi. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında bir adam

¹⁸⁸ Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 67; Nevevî, *a.g.e.*, s. 413.

¹⁸⁹ Kurtubî, *a.g.e.*, XVII, 175; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 443.

¹⁹⁰ Râzî, *a.g.e.*, VI, 91; İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 377; Kurtubî, *a.g.e.*, XVII, 175-176; Nevevî, *a.g.e.*, s. 417; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 386.

¹⁹¹ İbn-i Mâce, *a.g.e.*, “Talâk”, 17, 2049; Tirmizî, *a.g.e.*, “Talâk”, 6, 1181.

¹⁹² Nevevî, *a.g.e.*, s. 415; Şirbînî, *a.g.e.*, III, 379-380.

eşine “Yemin ederim ki bundan sonra seni yanımda barındırmayacağım ve ölene kadar da iddetinin bitmesine de (evlenmene de) müsaade etmeyeceğim!” dedi. Kadın, “Nasıl yapacaksın?” diye sordu. Adam şöyle cevap verdi: Seni boşayacağım, iddetin bitmek üzereyken yine sana döneceğim. Kadın bu durumu Hz. Âişe’ye şikâyet etti. Hz. Âişe (r.a.) de bu durumu Resûlullah’a bildirdi. Bunun üzerine bu âyet indi.¹⁹³ “Boşama iki defadır. Bundan sonra ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir.”¹⁹⁴ İslam dini, câhiliye dönemindeki talâkın hükmünü kaldırdı ve dönülebilir boşama hakkını ikiyle, dönülemez boşama hakkını da üçle sınırladı.¹⁹⁵

Kocanın, bir veya iki talâkla boşadığı eşini iddet müddeti içinde yeni bir nikâh akdine ihtiyaç duymaksızın tekrar eşine dönme hakkı veren boşama çeşidine ric’î talâk (dönülebilir boşama) denir.¹⁹⁶ Ayrıca kocanın şahitlerin huzurunda eşini boşaması ve şahitlerin huzurunda boşanan eşine dönüş yapması sünnettir.¹⁹⁷

Boşanmanın “ric’î talâk” olabilmesi için bir takım şartları vardır: Birincisi boşanmanın zifaktan sonra olması gerekir.¹⁹⁸ Zira zifaktan önce kadın boşanırsa iddeti yoktur.¹⁹⁹ İddet olmayınca “ric’î talâk” söz konusu olmaz. Çünkü “ric’î talâk” iddet süresi içinde olur. Bu nedenle zifaktan önce boşanma bâîn (kesin ayrılma / dönülemez) talâk olur.²⁰⁰ Bunun delili Ahzâb suresinin 49. âyetidir: “*Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağımız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.*”

¹⁹³ Taberî, *a.g.e.*, IV, 125-126; Cessâs, *a.g.e.*, II, 73; Sem’ânî, *a.g.e.*, I, 231; İbnü’l-Arabî, *a.g.e.*, I, 257-258; Râzî, *a.g.e.*, VI, 103; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 54-55; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 339-340; Şîrbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü’l-Münîr fi’l-Îâne alâ Ma’rifeti Ba’dı Meânî Kelâmi Rabbine’l-Hakîmi’l-Habîr*, yy., ts., I, 148.

¹⁹⁴ Bakara 2/229.

¹⁹⁵ Cessâs, *a.g.e.*, II, 73; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 55; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 339-340.

¹⁹⁶ Taberî, *a.g.e.*, IV, 117; Cessâs, *a.g.e.*, II, 74; Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 46; Sem’ânî, *a.g.e.*, I, 230; el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 252; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 55; Bilmen, *a.g.e.*, I, 233.

¹⁹⁷ Mukâtil b. Süleyman, *a.g.e.*, IV, 363-364; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 328; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XIV, 30.

¹⁹⁸ Taberî, *a.g.e.*, IV, 127; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 55; Bilmen, *a.g.e.*, I, 238.

¹⁹⁹ Râzî, *a.g.e.*, VI, 92; Kurtubî, *a.g.e.*, XVII, 174; Şîrbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü’l-Münîr fi’l-Îâne alâ Ma’rifeti Ba’dı Meânî Kelâmi Rabbine’l-Hakîmi’l-Habîr*, yy., ts., I, 147.

²⁰⁰ Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 46; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 240; İbnü’l- Hümâm, *a.g.e.*, IV, 141.

Ayrıca ehl-i kitap olan kadınların hükmü de mümin kadınların hükmü gibidir. Lakin mümin erkeklere uygun olan mümin kadınlarla nikâhlanmaktadır. Bu nedenle geçen âyette sadece mümin kadınlar zikredilmiştir.²⁰¹

İkincisi boşanmanın birinci veya ikinci talâktan sonra olması. Zira kadın üç talâkla boşanırsa “ric’î talâk” söz konusu olmaz, bâin (kesin ayrılma / dönülemez) talâk olur.²⁰²

Üçüncüsü iddet süresi içinde koca eşine dönüş yapmazsa iddetin bitmesiyle “ric’î talâk” bâin talâka dönüşür. Bundan sonra kadın istediği kişiyle (ister eski kocası olsun) yeni bir nikâhla evlenebilir.²⁰³ Ayrıca Hanefilere göre boşanmanın, sarîh (açık) lafızlarla olması gerekir.²⁰⁴ Şiddet ve abartı ifade eden lafızlarla olmaması gerekir.²⁰⁵

Ric’î talâkın bir takım hukuki sonuçları vardır: Birincisi talâkın sayısı azalır. Örneğin koca eşini bir talâkla boşarsa geriye iki talâk hakkı kalır; iki talâkla boşarsa geriye bir talâk hakkı kalır.²⁰⁶

İkincisi iddet süresi içinde koca, eşinin rızası ister olsun ister olmasın yeni nikâh yapmaksızın eşine dönebilir.²⁰⁷ Bakara suresinin 228. âyeti buna delildir: “Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler.”

Üçüncüsü iddet süresi içinde evlilik bağı devam eder.²⁰⁸ Bu nedenle eşlerden birisi vefat etse diğeri ona mirasçı olur, koca eşini diğeri bir talâkla boşayabilir, “ilâ”,²⁰⁹ “liân”,²¹⁰ “zihâr”,²¹¹ “hul”²¹² gibi evliliği sonlandıran diğeri metotları da kullanabilir.²¹³

²⁰¹ Zemahşerî, *a.g.e.*, V, 80; Elmalılı, *a.g.e.*, VI, 326.

²⁰² Mukâtil b. Süleyman, *a.g.e.*, I, 195-196; Râzî, *a.g.e.*, VI, 103; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 58; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-Îâne alâ Ma'rîfeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts., I, 148; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 107; Bilmen, *a.g.e.*, I, 233.

²⁰³ Râzî, *a.g.e.*, VI, 112; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 55.

²⁰⁴ el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 201; Bilmen, *a.g.e.*, I, 238.

²⁰⁵ el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 191-192; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 130.

²⁰⁶ Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 58.

²⁰⁷ es-San'ânî, *a.g.e.*, I, 92; Taberî, *a.g.e.*, IV, 117; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 328; Serahsî, *a.g.e.*, VI, 19; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 402; Râzî, *a.g.e.*, VI, 100; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 47; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 338; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-Îâne alâ Ma'rîfeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts., I, 147; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 106; Bilmen, *a.g.e.*, I, 232.

²⁰⁸ Tahâvî, *a.g.e.*, II, 328; Cessâs, *a.g.e.*, II, 81-82; Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 47; Serahsî, *a.g.e.*, VI, 19.

²⁰⁹ Kocanın dört ay veya daha fazla eşiyile ilişkide bulunmamak üzere yemin etmesidir.

Dördüncüsü iddet süresi içinde boşanan kadına ister hamile olsun ister hamile olmasın nafaka verilmesi ve mesken temin edilmesi lazımdır.²¹⁴

b. Bâin Talâk

Bâin talâk, beynûnet-i suğrâ (küçük ayrılık) ve beynûnet-i kübrâ (büyük ayrılık) olmak üzere iki kısma ayrılır: Birincisi beynûnet-i suğrâ; kocanın bir veya iki talâkla boşadığı karısına ancak yeni bir nikâh ve yeni bir mehirle dönme imkânı veren boşamaya denir.²¹⁵

İkincisi beynûnet-i kübrâ; kocanın üç talâkla boşadığı karısına ancak başka bir adam ile sahih bir nikâhla evlenip, zifaf olduktan sonra ikinci eş onu meşru bir şekilde boşarsa ya da vefat ederse, kadın da iddetini tamamladıktan sonra yeni bir nikâh ve mehirle evlenebileceği boşamaya denir.²¹⁶

Boşanmanın “bâin talâk” olabilmesi için bu şartlardan birisi olması lazımdır: Birincisi nikâh akdinden sonra lakin zifaftan önce yapılan boşamalar.²¹⁷

İkincisi bir bedel mukabilinde eşi ile anlaşarak yapılan boşamalar (muhâlaa).²¹⁸

Üçüncüsü kocanın üçüncü boşama hakkını kullanarak olması.²¹⁹ Ayrıca ric’î talâk iddetin süresi içinde koca eşine dönüş yapmazsa iddetin bitmesiyle “ric’î talâk” bâin talâka dönüşür.²²⁰ Hanefilere göre kinayeli (kapalı) lafızlarla veya şiddet ve abartı ifade eden lafızlar da bâin talâk sayılır.²²¹

²¹⁰ Koca eşine zina isnad ederek, bu iddiayı ispat etmeyince koca eşi ile hâkim huzurunda karşılıklı bir şekilde lanetleşerek ve bu evlilikleri hâkim tarafından son verilir.

²¹¹ Koca eşini kendisine evlenmesi ebedi olarak haram olan bir kişiye benzetmesidir.

²¹² Kocaya verilmek üzere bir bedel karşısında boşamaktır.

²¹³ Tahâvî, *a.g.e.*, II, 328; İbnü’l-Arabî, *a.g.e.*, IV, 287; Cessâs, *a.g.e.*, II, 81-82; Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 47.

²¹⁴ Zeccâc, *a.g.e.*, V, 186; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 351; İbnü’l-Arabî, *a.g.e.*, IV, 287; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 37; Kurtubî, *a.g.e.*, XXI, 53; İbn Kesîr, *a.g.e.* XIV, 40.

²¹⁵ Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 59-60.

²¹⁶ Mukâtil b. Süleyman, *a.g.e.*, I, 195-196; Taberî, *a.g.e.*, IV, 168-169; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 454; Sem’ânî, *a.g.e.*, I, 232; el-Kiyâ el-Herrâsî, *a.g.e.*, I, 175-176; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 58-59; Bilmen, *a.g.e.*, I, 234-235.

²¹⁷ Sem’ânî, *a.g.e.*, I, 230; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 55; Bilmen, *a.g.e.*, I, 238.

²¹⁸ Taberî, *a.g.e.*, IV, 149; Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 490-491; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 83.

²¹⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 240; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 58; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 108.

²²⁰ Râzî, *a.g.e.*, VI, 112; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 107.

²²¹ Mevsilî, *a.g.e.*, III, 130; Bilmen, *a.g.e.*, I, 238.

Bâîn talâkın bir takım hukuki sonuçları vardır: Birincisi evlilik bağı kesin olarak biter.²²²

İkincisi kocanın bir veya iki talâkla boşadığı karısına ancak yeni bir nikâh ve mehirle dönebilir.²²³

Üçüncüsü kocanın üç talâkla boşadığı karısına ancak başka bir adam ile sahih nikâhla evlenip, zifaf olduktan sonra ikinci eşin onu meşru bir şekilde boşarsa, yeni bir nikâh ve mehirle evlenebilir.²²⁴

Dördüncüsü koca eşini bir veya iki talâkla boşarsa talâk sayısı eksilir.²²⁵

Beşincisi Hanefî mezhebine göre kocanın, boşanan kadın ister hamile olsun ister hamile olmasın iddet dönemi içinde ona nafaka vermesi ve mesken temin etmesi lazımdır.²²⁶ Maliki ve Şafiilere göre ise bâîn talâkla boşanan kadın hamile ise iddet dönemi içinde Hanefî mezhebinde olduğu gibi ona hem nafaka verilmesi hem de mesken temin edilmesi gerekir. Şayet hamile değilse boşanan kadına sadece mesken verilmesi lazımdır.²²⁷

2. Sünnete Uygun Olup Olmaması Bakımından Boşama

Talâk, sünnete uygun olup olmaması bakımından “sünnî talâk” ve “bid’î talâk” olmak üzere ikiye ayrılır.

a. Sünnî Talâk

Zaman ve sayı bakımından sünnete münasip olarak gerçekleşen boşamaya “sünnî talâk” denir.²²⁸ Bu konu hakkında Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyruluyor: “*Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın iddeti sayın.*”²²⁹ İbn Abbas (r.a.) bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: Erkek, karısını âdet döneminde iken veya temizlik döneminde iken cinsi münasebette bulunduktan sonra

²²² Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 55.

²²³ Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 55.

²²⁴ Mukâtil b. Süleyman, *a.g.e.*, I, 195-196; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 447; Sem’ânî, *a.g.e.*, I, 232; el-Kiyâ el-Herrâsî, *a.g.e.*, I, 175-176; Râzî, *a.g.e.*, VI, 112; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 58-59; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 108.

²²⁵ Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 58.

²²⁶ Zeccâc, *a.g.e.*, V, 186; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 37; Kurtubî, *a.g.e.*, XXI, 53; İbn Kesîr, *a.g.e.* XIV, 40.

²²⁷ Zeccâc, *a.g.e.*, V, 186; İbnü’l-Arabî, *a.g.e.*, IV, 286-287; Kurtubî, *a.g.e.*, XXI, 53.

²²⁸ Cessâs, *a.g.e.*, II, 75; İbnü’l- Hümâm, *a.g.e.*, III, 447.

²²⁹ Talâk 65/1.

boşamasın. Lakin erkek, karısını temizlik döneminde iken onunla cinsel ilişkide bulunmadan boşasın.²³⁰ İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: “Karım âdet dönemi içinde iken ben onu bir talâkla boşadım. Babam bu durumu Resûlullah’a (s.a.v.) anlattı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Hz. Ömer’e şöyle buyurdu: *Oğlun Abdullah’a emret, karısına geri dönsün, sonra kadın temizlenip, tekrar âdetini görüp bundan sonra tekrar temizleninceye kadar onunla birlikte yaşasın. Kadın ikinci kez âdetten temizlendikten sonra oğlun dilerse onunla cinsel ilişkide bulunmaksızın boşayabilir. Dilerse onunla aile hayatını sürdürebilir. İşte kadının ikinci kez âdetten temizlenip henüz bu temizlik halinde onunla cinsel ilişkide bulunmaksızın onu boşamak, Allah’ın izin verdiği iddetin başlamasına elverişli olan boşamadır.*”²³¹ Özet olarak zaman bakımından sünnete uygun şekilde kadının boşanması temizlik döneminde olması gerekir. Kadının âdet döneminde iken boşanması yasaktır.²³² Ayrıca kadının hamile olduğu biliniyorsa bu devrede de boşanabilir.²³³

Âdet gören kadınların sünnete uygun olarak boşanmalarında sayı itibariyle ihtilaf vardır.²³⁴ Hanefiler sünnî talâkı, ahsen (en güzel) ve hasen (güzel) olarak iki kısma ayırmışlardır. Ahsen talâk; erkeğin eşini temizlik döneminde iken ve o dönemde cinsel ilişkide bulunmadan bir talâkla boşayıp, iddeti bitinceye kadar ikinci bir talâk kullanmadan beklemesidir.²³⁵ Zira sahabiler (r.a.) de kadının iddeti bitinceye kadar bir talâktan fazla kullanmamayı hoş görüyorlardı. Çünkü bu onların yanında her bir temizlik döneminde bir talâk kullanarak üçe tamamlamaktan daha üstündür. Ayrıca bu pişmanlıktan daha uzak olup, kadına en az zarar veren bir boşama şeklidir. Hem de bu boşamanın sünnî talâk olduğunda icmâ vardır.²³⁶ Nitekim bu boşama şekli, evliliğe geri dönüş için eşlere açık bir kapı bırakıyor. Koca, iddet döneminde

²³⁰ Taberî, *a.g.e.*, XXIII, 29; İbn Kesîr, *a.g.e.* XIV, 27.

²³¹ Buhârî, *a.g.e.*, “Talâk”, 1, 5251; Müslim, *a.g.e.*, “Talâk”, 1, 1471; İbn-i Mâce, *a.g.e.*, “Talâk”, 1, 2019; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Talâk”, 4, 2179; Tirmizî, *a.g.e.*, “Talâk”, 1, 1175 ; Taberî, *a.g.e.*, XXIII, 27-28; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 319-320; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 30.

²³² Mukâtil b. Süleyman, *a.g.e.*, IV, 363; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 447; Cessâs, *a.g.e.*, II, 75; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 30.

²³³ Cessâs, *a.g.e.*, II, 75.

²³⁴ Cessâs, *a.g.e.*, II, 75.

²³⁵ Cessâs, *a.g.e.*, II, 73; Serahsî, *a.g.e.*, VI, 3; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 186; el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 150; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 30; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 55; İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 63; İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 325.

²³⁶ Cessâs, *a.g.e.*, II, 75; Serahsî, *a.g.e.*, VI, 3-4; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 186; el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 150-151; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 30; Mevsîlî, *a.g.e.*, III, 121.

eşine dönebilir. Veyahut kadının iddeti bittikten sonra başka bir kişiyle evlenme şartı olmadan eski kocasıyla tekrar evlenebilir.²³⁷

Hasen talâk ise erkeğin hanımını temizlik döneminde iken onunla cinsel ilişkide bulunmadan bir talâkla boşayıp ikinci temizlik döneminde ikinci talâkla boşaması ve üçüncü temizlik döneminde ise üçüncü talâkla eşini boşamasıdır.²³⁸

Hulâsa, üç talâkı üç temizlik döneminde ayrı ayrı kullanır. Ayrıca bir sözcükte iki ve üç talâkın kullanılması yasaktır.²³⁹ Bu üç talâk, hür olan kadın-kocaya hastır. Koca ve kadın ikisi de köle-câriye ise icmâ ile onların iki talâk hakkı vardır. Bu mevzuda hadis-i şerif vardır: “*Câriyenin boşanması iki talâkladır. İddeti de iki âdet dönemidir.*”²⁴⁰ “*Kölenin iki talâk hakkı vardır.*”²⁴¹ Lakin onlardan birisi köle-câriye olup, diğeri de hür olsa talâk sayısında ihtilaf vardır. Hanefiler, kadına itibar ederler. Şöyle ki kadın câriye ise ister kocası hür olsun iki talâkı vardır; kadın hür ise ister kocası köle olsun üç talâkı vardır. Âlimlerin çoğunluğuna göre ise bu durumda erkeğin durumuna itibar edilir. Şöyle ki koca köle ise ister karısı hür olsun iki talâk hakkı vardır; koca hür ise ister karısı câriye olsun üç talâk hakkı vardır.²⁴² Hanefilerin zikrettiği “hasen talâk” çeşidi İmam Malik’e göre bid’î (sünnete uygun olmayan ve yasak olan) talâktır. İmam Malik’e göre Mübah olan sadece bir boşamadır. Çünkü talâkta asıl olan yasak olmasıdır. Zarureten dolayı talâk mübah kılınmıştır. Nitekim bu da bir talâkla gideriliyor.²⁴³ Hanefilerin delili ise ibn Ömer’in hadisidir.²⁴⁴

²³⁷ İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 447.

²³⁸ Zeccâc, *a.g.e.*, V, 183; Serahsî, *a.g.e.*, VI, 4; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 187; el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 151; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 122; Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 107.

²³⁹ Râzî, *a.g.e.*, VI, 103.

²⁴⁰ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Süneni'd-Dârimî*, (tsh. Miraç Muhammed), Kadimî Kütüphane 1327, “Talâk”, 17, 2294; İbn-i Mâce, *a.g.e.*, “Talâk”, 30, 2080; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Talâk”, 6, 2189; Tirmizî, *a.g.e.*, “Talâk”, 7, 1182; Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed, *Süneni'd-Dârekutnî*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Dâru'l-Marife, Beyrut 2001, “Talâk”, 113, 3937.

²⁴¹ Dârekutnî, *a.g.e.*, “Talâk”, 113, 393.

²⁴² Cessâs, *a.g.e.*, II, 82; el-Kiyâ el-Herrâsî, *a.g.e.*, I, 169-170; İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, I, 260; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-İâne alâ Ma'rifeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts., I, 148.

²⁴³ Cessâs, *a.g.e.*, II, 75; İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 63; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 30-31; Derdîr, *a.g.e.*, s. 69; İbn Tâhir, *a.g.e.*, IV, 26.

²⁴⁴ Serahsî, *a.g.e.*, VI, 4; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 188.

Sünnet olan talâk, zaman ve sayı bakımından iki kısımdır.²⁴⁵ Sayı bakımından sünnet olan boşama, zifafa giren ve girmeyen arasında bir fark yoktur. Zikrettiğimiz gibi sünnet olan sadece bir talâkla boşamadır. Zaman bakımından sünnet olan boşama ise âdet gören ve zifafa giren kadına hastır. Bu da erkeğin eşini temizlik döneminde iken ve o dönemde cinsel ilişkide bulunmadan bir talâkla boşamasıdır. Zifafa girmemiş kadının ise boşanmasının temizlik döneminde olması ile âdetli döneminde olması arasında bir fark yoktur.²⁴⁶ Çünkü zifafa girmeden önce boşanan kadın için iddet yoktur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “*Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur.*”²⁴⁷ Bu nedenle boşamanın temizlik veya âdet döneminde olması, zifafa girmemiş kadına bir yararı veya zararı yoktur. İmam Züfer’e göre zifafa girmemiş kadının hükmü zifafa girmiş kadının hükmü gibidir. Bu görüş cumhurun görüşüne muhalif ve zayıf bir görüştür. Kadın küçük olduğundan veya menopoza girdiğinden dolayı âdet görmüyorsa kocası onu sünnete uygun bir şekilde boşamayı isterse bir talâkla boşayıp üzerine bir ay geçtiğinde ikinci talâkı kullanır, bir ay daha geçtiğinde ise üçüncü talâkı kullanır. Özet olarak üç talâkı üç ayda ayrı ayrı kullanır. Çünkü bu gruba giren kadınların hakkında “ay” âdet yerine geçer.²⁴⁸ Hamile olan kadının ilişkiden sonra boşanması caizdir. Hamile olan kadının sünnet üzere boşanması Ebu Hanife ve Ebu Yusuf’a göre âdet görmeyenler gibi üç talâkla üç ayda ayrı ayrı boşanmasıdır.²⁴⁹ İmam Muhammed ve imam Züfer’e göre ise sünnet olan sadece bir boşamadır.²⁵⁰

b. Bid’î Talâk

Bid’î talâk, sünnete uygun olmayan ve yasak olan bir boşama şeklidir. Çünkü kadın bu durumda boşanırsa iddet süresi uzar ve zararına olur.²⁵¹ Bid’î talâk; erkeğin karısını iki-üç talâkı bir temizlik döneminde verip veya iki-üç talâkı bir sözcükte

²⁴⁵ Cessâs, *a.g.e.*, II, 75.

²⁴⁶ el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 154-155; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 30.

²⁴⁷ Ahzâb 33/49.

²⁴⁸ el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 155-156; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 122.

²⁴⁹ Serahsî, *a.g.e.*, VI, 10; el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 157; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 30; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 122.

²⁵⁰ Serahsî, *a.g.e.*, VI, 10; el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 157; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 30.

²⁵¹ Râzî, *a.g.e.*, XXX, 31.

kastederek boşaması ya da âdet döneminde iken boşaması yahut temizlik döneminde iken cinsel ilişkide bulunduktan sonra boşamasıdır.²⁵² İmam Şafii'ye göre iki ve üç talâkı bir temizlik döneminde kullanılmasında sakınca yoktur.²⁵³ Çünkü Allah Teâlâ, talâkı mübah kılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de Abdullah ibn Ömer'e sadece talâkın zamanını bildirmiştir. Talâkın sayısında bir mahzur olsaydı Hz. Peygamber (s.a.v.) ona bildirirdi. Lakin bir talâkla boşamak güzeldir.²⁵⁴ Aynı şekilde iki ve üç talâkın bir sözcükte kullanılmasında da bir beis yoktur.²⁵⁵ Cumhura göre "bid'î talâk" sünnete muhalif ve haram olmakla beraber yine de geçerlidir.²⁵⁶ Zâhîrilerin bazı âlimlerine göre üç talâkı bir sözcükte kullanan kişinin sadece bir talâkı geçerlidir.²⁵⁷ Şîf-İmâmiyye ve Zâhîriye mezhebinin diğer bazı müctehitlerine göre üç talâkın bir sözcükte kullanılması geçersizdir. Cumhura göre ise üç talâkın ister bir sözcükte isterse ayrı sözcüklerde kullanılması üç talâk olarak geçerlidir.²⁵⁸ Eşini bid'î talâkla boşayan kocanın, eşine dönmesi sünnet olup, isterse temizlik döneminden sonra eşini tekrar boşayabilir.²⁵⁹ İbn Ömer'in hadisi de buna delildir.

Özet olarak talâk, sünnete uygun olup olmaması bakımından "sünnî talâk" ve "bid'î talâk" olmak üzere ikiye ayrılır. Sünnî talâk da kendi içinde zaman ve sayı bakımından iki kısma ayrılır. Zaman bakımından sünnet olan boşama sadece âdet gören ve zifafa giren kadınlara mahsustur. Küçük olan, menopoza giren, zifafa girmemiş ve hamile olan kadınlar için zaman bakımından sünnî ve bid'î talâk söz konusu değildir. Zira bunlarda iddeti uzatmaya sebep olacak bir durum yoktur.

Sayı bakımından sünnet olan boşama ise cumhura göre, bütün kadınları kapsar. Ama keyfiyetinde ihtilaf vardır. Hanefilere göre az önce zikrettiğimiz gibi ahsen (en güzel) ve hasen (güzel) olarak iki kısma ayrılır. İmam Malik'e göre sayı bakımından sünnet olan talâk, sadece bir boşamadır. Şafiilere göre ise sayı bakımından sünnî ve bid'î talâk diye bir şey yoktur. Şafiilere göre iki ve üç talâkın bir temizlik döneminde kullanılmasında sakınca yoktur. Bid'î talâk ise cumhura göre hem zaman hem de sayı

²⁵² Mevsilî, *a.g.e.*, III, 122; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 449; Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 107.

²⁵³ Zeccâc, *a.g.e.*, V, 183; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 30.

²⁵⁴ Şafii, el-İmâm Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfî (ö. 204/820), *el-Ümm*, 1. baskı, Dâru'l-Vefâ 2001, VI, 457.

²⁵⁵ Şafii, *a.g.e.*, VI, 464; Cessâs, *a.g.e.*, II, 75.

²⁵⁶ Cessâs, *a.g.e.*, II, 74; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 31; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 59-60; Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 106.

²⁵⁷ Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 60.

²⁵⁸ İbn Kudâme, *a.g.e.*, X, 327; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 59-60; Heyet, *a.g.e.*, II, 231.

²⁵⁹ Nevevî, *a.g.e.*, s. 422; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 122.

bakımından sünnete uygun olmayan ve haram olan bir boşama şeklidir. Cumhura göre “bid’î talâk” sünnete muhalif ve yasak olmakla beraber yine de geçerlidir.

II. İddet

A. İddetin Anlamı

İddet lugatta “saymak, sayılan bir şeyin miktarı, müddet ve topluluk”²⁶⁰ gibi anlamlara gelir. Dini ıstılahta ise boşanma, ölüm veya herhangi bir nedenden dolayı nikâhın sona ermesi halinde kadının başka bir kişiyle evlenmeden önce şer’ân beklemesi gereken müddete denir.²⁶¹

B. İddetin Hükümü ve Hikmeti

İddet, şer’ân kadın üzerine vaciptir. Bunun delili, Kur’ân, sünnet ve icmâ ile sabittir. Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyruluyor: “*Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.*”²⁶² Başka bir âyette Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “*Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır. Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir.*”²⁶³ Başka bir âyette ise Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “*Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler.*”²⁶⁴ Hadis-i şerifte ise Allah Resûlü şöyle buyuruyor: “*Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadının, kocası dışında kimse için üç günden fazla yas tutması helal değildir. Ancak kadın, kocasının ölümü için dört ay on gün yas tutar.*”²⁶⁵ Başka bir hadiste Allah Resûlü, Fatma b. Kays’a şöyle

²⁶⁰ İbn Manzur, *a.g.e.*, III, 281-282; Firuzabadi, *a.g.e.*, s. 297; İbrahim Mustafa vd., *a.g.e.*, s. 587.

²⁶¹ el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbelî, *Keşşâful-Kinâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997, IV, 359.

²⁶² Bakara 2/228.

²⁶³ Talâk 65/4.

²⁶⁴ Bakara 2/234.

²⁶⁵ Buhârî, *a.g.e.*, “Talâk”, 46, 5334.

buyuruyor: “Ümmi Mektûm’un yanında iddetini geçir.”²⁶⁶ İcma’ya gelince bütün islam âlimleri iddetin vacip olmasında hemfikirdir. Lakin iddetin bazı çeşitlerinde ihtilaf etmişlerdir.²⁶⁷ Nikâh akdinden sonra zifaktan önce boşanan kadının, icmâ ile iddet beklemesine gerek yoktur.²⁶⁸ Bunun delili Ahzâb suresinin 49. âyetidir: “Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.” Bu âyetten anlaşılır ki, kadınların iddet beklemelerinin asıl nedeni, kocalarının hakkını korumaktır. Bundan dolayı cinsel ilişki olmayınca o hak oluşmaz.²⁶⁹ Ayrıca iddetten asıl gaye kadının rahminin temiz olduğunu (hamilelik şüphesinin kafî bir şekilde olmadığını) anlamaktır.²⁷⁰ Nikâh akdinden sonra, zifaktan önce boşanan kadının rahminin temiz olduğunu kesin olarak biliyoruz. Bundan dolayı kadının iddet beklemesine gerek yoktur. Halvetten önce boşanan kadının iddet beklemesine gerek olmadığını icmâ ile sabittir. Lakin halvet-i sahîha²⁷¹ olup, zifaf gerçekleşmemişse bu kadının iddeti hakkında iki rivayet vardır: İbni Abbas ve İbni Mesud’dan rivayet edildiğine göre o boşanan kadının, iddet beklemesine gerek yoktur. Hz. Ömer, Hz. Ali, Muâz, Zeyd b. Sabit ve diğer bazı sahabilerden rivayet edildiğine göre ise o boşanan kadın için iddet gereklidir. İkinci görüş birinci görüşe kıyasen daha ihtiyatlıdır. Şayet halvet olup, kadın hayızlı değilse; eşlerden birisi de hasta; ihramlı veya farz orucu tutuyor değilse kocanın tam bir mehir vermesi gerekir. Kadın için ise ihtiyaten iddet gereklidir. Lakin kadın hayızlı, eşlerden birisi hasta, ihramlı veya farz olan orucu tutuyor ise adam zifaktan önce halvetten sonra karısını boşarsa kadına mehrin yarısı vermesi gerekir. Kadınında gene ihtiyaten iddet beklemesi gerekir.²⁷² Zimmi olan bir kadının iddeti hakkında ihtilaf vardır. Ebu Hanife’ye göre zimmi olan bir kadın üzerine iddet gerekmez. Lakin zimmi olan kadın ehl-i kitap olup, bir

²⁶⁶ Müslim, *a.g.e.*, “Talâk”, 6, 1480; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 343.

²⁶⁷ İbn Kudâme, *a.g.e.*, XI, 194.

²⁶⁸ Şirbîni, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-İlâne alâ Ma'rifeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts., I, 147.

²⁶⁹ Elmalılı, *a.g.e.*, VI, 326.

²⁷⁰ İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, IV, 284.

²⁷¹ Nikâh akdinden sonra karı ve koca, kimsenin muttali olmayacağı تنها bir yerde baş başa kalmalarıdır.

²⁷² Semerkandî, Ebu'l-Leys, *Bahru'l-Ulûm*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, III, 55.

Müslümanın hanımı ise iddet beklemesi gerekir. Cumhura göre ise zimmi olan bir kadın, kocası ister Müslüman olsun ister zimmi olsun, iddet beklemesi gerekir. Çünkü iddet ile ilgili âyetler, bütün kadınları içine alır.²⁷³

İddetin hikmeti, kadının önceki kocasından rahminin temiz olup olmadığını (hamile olup olmadığını) bilinmesidir.²⁷⁴ Başka bir ifadeyle bâîn talâkta veya nikâhın feshinde, iddetten gaye neseplerin karışmasını engellemektir. Ric'î talâkta ise gaye kocaya boşanmış olduğu karısına dönmesi için yeniden sağlıklı düşünme ve değerlendirme fırsatı vermektir. Çok defa birinci ya da ikinci temizlik döneminden sonra eşler birbirlerini özleyip eski hayatlarına devam etmeye karar verir. Lakin üç temizlik döneminden sonra evliliğe geri dönüş beklentileri kalmaz. Ayrıca ölen kocasının hakkına karşı hürmettir. İddet beklemek suretiyle kocasının diğer akrabalarının kadın hakkında dedi kodu yapmalarına meydan vermemektir.²⁷⁵ Vefat iddetinin, boşanmadan daha çok bir yas anlamı taşıması da uygundur. Evlilik nimetinin yok olması kocası vefat eden kadın için sevinçle karşılanacak bir durum sayılmaz. Boşanma da ise teselliye sebep olacak bir nimet yönü de düşünülebilir. Vefat nedeniyle evlilik nimetinin yok olması, iffet duygusu daha çok olan bir kadın için boşanmadan daha fazla yas nedeni olur.²⁷⁶

Hulâsa, iddetten maksat hem Allah'ın hakkını korumaktır, hem de kocanın hakkını gözetmektir.

C. İddetin Sebepleri

İddetin vacip olmasının bazı sebepleri vardır: Birincisi sahih nikâhtan sonra zifafın olması gerekir. Eğer nikâh akdi yapıldıktan sonra zifaftan önce kadın boşanırsa, kadın için iddet yoktur.²⁷⁷

İkincisi cumhura göre sahih halvetten sonra kadın boşanırsa, boşanan kadına iddet gerekir.²⁷⁸ Ebu Hanife'ye göre halvet-i sahîha olsa kadına tam mehir verilmesi gerekir. İmam Şafii'ye göre ise kadına tam mehir verilmesi gerekmez.²⁷⁹

²⁷³ Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 416-417; İbn Kudâme, *a.g.e.*, XI, 194.

²⁷⁴ İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, IV, 284; Râzî, *a.g.e.*, VI, 92.

²⁷⁵ Zuhaylî, *a.g.e.*, IX, 491.

²⁷⁶ Elmalılı, *a.g.e.*, II, 119.

²⁷⁷ Râzî, *a.g.e.*, VI, 92; Kurtubî, *a.g.e.*, XVII, 174; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-Îâne alâ Ma'rifeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts., I, 147.

Üçüncüsü fasid nikâhtan sonra zifaf olur, daha sonra ise eşler ayrılırlarsa kadına iddet gerekir.²⁸⁰

Dördüncüsü sahih nikâhtan sonra koca vefat ederse ister zifaf olsun ister olmasın kadına iddet gerekir.²⁸¹ Hulâsa, iddete sebebiyet veren şeyler, genel olarak kocanın ölümü veya kadının boşanmasıyla ilgili durumlardır.

D. İddetin Çeşitleri

1. Boşanmış Kadının İddeti

Boşanmış kadının iddeti üç kısma ayrılır: Birincisi boşanan kadın hamile değilse âdet görüyorsa iddeti Hanefilere göre üç âdet süresidir. Maliki ve Şafilere göre ise üç temizlik müddetidir.²⁸² Bu tartışmanın faydası şudur: Kadının iddet süresi Maliki ve Şafii mezheplerinde Hanefi mezhebine göre daha az sürer. Şöyle ki temizlik döneminde boşanan kadın, bu temizlik dönemi ne kadar kısa da sürse Maliki ve Şafii mezheplerine göre iddetinden sayılır. Dolayısıyla Maliki ve Şafii mezheplerine göre temizlik döneminde boşanan kadının, üçüncü âdet dönemine girerken iddeti bitmiş sayılır. Hanefilere göre ise temizlik döneminde boşanan kadının iddeti, üçüncü âdet döneminin bitmesiyle tamamlanır.²⁸³ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyruluyor: “*Boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç aybaşı hali beklerler*”²⁸⁴

İkincisi boşanan kadın hamile ise onun iddeti doğumla son bulur.²⁸⁵ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyruluyor: “*Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır.*”²⁸⁶

²⁷⁸ Semerkandî, *a.g.e.*, III, 55.

²⁷⁹ Râzî, *a.g.e.*, IX, 187.

²⁸⁰ Zuhaylî, *a.g.e.*, IX, 492.

²⁸¹ Zuhaylî, *a.g.e.*, IX, 493.

²⁸² Tahâvî, *a.g.e.*, II, 372-373; el-Mâverdî, Ebû'l Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 1. baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1992, I, 290-291; el-Kiyâ el-Herrâsî, *a.g.e.*, I, 152; Râzî, *a.g.e.*, VI, 94-95; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 334-337; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-Îâne alâ Ma'rifeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts., I, 147; Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 108.

²⁸³ Râzî, *a.g.e.*, VI, 94-95.

²⁸⁴ Bakara 2/228.

²⁸⁵ Mukâtil b. Süleyman, *a.g.e.*, IV, 365; Cessâs, *a.g.e.*, II, 73; Râzî, *a.g.e.*, VI, 92; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-Îâne alâ Ma'rifeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts., I, 147.

²⁸⁶ Talâk 65/ 4.

Üçüncüsü boşanan kadın küçük olduğundan veya menopoza girdiğinden dolayı âdet görmüyorsa iddeti üç aydır.²⁸⁷ Ayrıca bülûğ yaşına ulaşan kadın, herhangi bir sebepten dolayı hiç âdet görmemişse iddeti yine de üç aydır.²⁸⁸ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyruluyor: “Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır.”²⁸⁹

2. Kocası Vefat Eden Kadının İddeti

Kocası vefat eden kadının iddeti iki kısma ayrılır: Birincisi kocası vefat eden kadın hamile ise cumhura göre iddeti doğumla son bulur. Bu doğumun kocanın vefatından kısa bir süre sonra olmasıyla uzun bir süre sonra olması arasında fark yoktur.²⁹⁰ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyruluyor: “Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır.”²⁹¹

İkincisi kocası vefat eden kadın hamile değilse iddeti dört ay on gündür.²⁹² Vefat iddetinin dört ay on gün olması çoğunlukla üç ay süresi üç âdete tekabül eder, geriye kalan bir ay on gün süresi ise ihtiyaten rahmin temizliğini (hamilelik şüphesinin katî bir şekilde olmadığını) ortaya çıkarma maksadını kapsar. Vefat nedeniyle yas tutma hikmetini de ifade eder. Bu iddet süresi fıkhi yönden bir sebebe bağlanmış değildir. Belki taabbudidir (Allah'a kulluk etme düşüncesiyle ve emredildiği için yapılır).²⁹³ Bu iddet süresinde kocası vefat eden kadın başka kişiyle evlenemez, süslenmez ve görücüye çıkmaz. İddetin bitmesiyle bu yasaklar ortadan kalkar.²⁹⁴ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyruluyor: “Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler.”²⁹⁵

Hamile olmayıp boşanan kadın, ric'î talâk iddeti bekliyorsa, daha sonra kocası vefat ederse kadının ric'î talâk iddeti ölüm iddetine dönüşür. Başka bir ifadeyle

²⁸⁷ Mukâtil b. Süleyman, *a.g.e.*, IV, 365; Cessâs, *a.g.e.*, II, 73; Râzî, *a.g.e.*, VI, 92; Şîrbînî, *a.g.e.*, I, 147.

²⁸⁸ Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 117.

²⁸⁹ Talâk 65/4.

²⁹⁰ İbnü'l-Feres el-Endelüsî, Ebu Muhammed Abdülmün'im b. Abdürrahim, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, (thk. Doktor Taha), 1. baskı, Dâru-İbn-i Hazm, Beyrut 2006, I, 250; Şîrbînî, *a.g.e.*, I, 153.

²⁹¹ Talâk 65/4.

²⁹² Mukâtil b. Süleyman, *a.g.e.*, I, 199; Elmalılı, *a.g.e.*, II, 118;

²⁹³ Elmalılı, *a.g.e.*, II, 119.

²⁹⁴ Elmalılı, *a.g.e.*, II, 118; Bilmen, *a.g.e.*, I, 242-243.

²⁹⁵ Bakara 2/234.

hamile olmadığı halde boşanan kadın, ric'î talâk nedeniyle iddet bekliyorken kocası vefat ederse beklemiş olduğu iddet, ölüm iddetine dönüşür ve dört ay on gün bekler. Çünkü ric'î talâkta evlilik bağı devam ediyor. Şayet hamile olmayan boşanan kadın, bâîn talâk iddeti bekliyorsa sonra onu boşayan kocası ölse, kadının bâîn talâk iddeti, ölüm iddetine dönüşmez.²⁹⁶ Çünkü bâîn talâkla evlilik kesin bitmiş olur.²⁹⁷

İddet âyetlerinin birbirleriyle olan ilişkisini (nesh, tahsis vb.) ve kocası vefat etmiş olan hamile kadının durumuyla ilgili ihtilafları üçüncü bölümde detaylı bir şekilde ele alacağız.

---

²⁹⁶ Heyet, *a.g.e.*, II, 240.

²⁹⁷ Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 55.

ÜÇÜNCÜ BÜLÜM

TALÂK SURESİNİN 4. ÂYETİNİN YORUMU

I. Âyetin Sebeb-i Nüzûlü ve Tarihi- Kültürel Arka Planı

Talâk suresinin وَاللَّائِي يَبْسُ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نَسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحْضَنْ وَأُولَاتِ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا “Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır. Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir.”²⁹⁸ âyetinin sebeb-i nüzûlü ile ilgili olarak Vâhidî (ö. 468/1076), *Esbâb-ı Nüzûl* isimli eserinde şu bilgilere yer veriyor: Ebu Osman Amr b. Salim'den şöyle rivayet edilmiştir: Bakara suresinde boşanmış kadınların ve kocaları ölmüş kadınların iddetini beyan eden 228. ve 234. âyetleri: “Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler”²⁹⁹ “Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.”³⁰⁰ indiği vakit Übeyy b. Kâ'b, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) şöyle dedi: Medine ehlinde bazı kadınlar şöyle diyorlar: “Haklarında bir şey söylenmemiş bazı kadınlar vardır.” Hz. Peygamber (s.a.v.): “Haklarında bir şey söylenmemiş bazı kadınlar kimlerdir?” diye sordu. Übeyy b. Kâ'b, “Henüz âdet görmemiş küçük kadınlar, âdetten kesilmiş kadınlar ve hamile olan kadınlardır.” dedi. Bunun üzerine söz konusu olan Talâk suresinin 4. âyeti indi.³⁰¹ İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), bu âyetin sebeb-i nüzûlü ile ilgili olarak

²⁹⁸ Talâk 65/4.

²⁹⁹ Bakara 2/228.

³⁰⁰ Bakara 2/234.

³⁰¹ Vâhidî, Ebü'l Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî, (ö. 468/1076), *Esbab-ı Nüzûl*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1991, s. 458; ayrıca bkz. Mukâtil b. Süleyman, *a.g.e.*, IV, 364-365; Taberî, *a.g.e.*, XXIII, 51; İbn-i Ebî Hâtim, Ebü Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs

Übeyy b. Kâ'b'dan gelen rivayetin sahih olmadığını ifade eder.³⁰² Lakin Hâkim en-Nisâbü'rî *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* adlı eserinde Übeyy b. Kâ'b'dan gelen rivayetin sahih olduğunu söyler.³⁰³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, isimli eserinde şu bilgilere yer veriyor: Übeyy b. Kâ'b'dan gelen rivayet Ebu Osman Amr b. Salim kanalıyla geliyor. Ebu Osman Amr b. Salim, Übeyy b. Kâ'b'la karşılaşmamıştır. Dolayısıyla Übeyy b. Kâ'b'dan gelen rivayette kopukluk vardır. Sonuç olarak Übeyy b. Kâ'b'dan gelen rivayette her ne kadar kopukluk varsa da rivayet eden kişiler güvenilir şahıslar oldukları için haber sahih sayılır. Bundan dolayı İbnü'l-Arabî'nin itirazı yerinde değildir.³⁰⁴ Ayrıca ilerde zikredeceğimiz gibi İslam öncesi Arap kültüründe veliler çocuklarını çok erken yaşta itibaren evlendiriyorlardı. Boşanmış olduğu halde henüz âdet görmemiş küçük kadınların ve menopoza giren kadınların iddeti üç aydır. Hamile olanların iddeti ise doğumla sona erer.³⁰⁵ İbn Abbas (r.a.) bu âyetin sebab-i nüzûlü hakkında şunu

---

er-Râzî, (ö. 327/938), *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm Müsneden ani'r-Resûl ve's-Sahâbe ve't-Tâbiîn*, 1. baskı, Riyad 1997, X, 3360; Cessâs, *a.g.e.*, V, 351; Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, 1. baskı, Dâru'l- Haremeyn, Kahire 1997, "Kitabu't-Tefsîr", 27, 3878; es-Sa'lebî, Ebu İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî, (ö. 427/1035), *el-Keşf ve'l-Beyân*, (thk. Muhammed b. Aşûr), 1. baskı, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2002, IX, 339; el-Mâverdî, Ebü'l Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, (ö. 450/1058), *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 1. baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1992, VI, 32-33; Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyn, (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1998, İddet, 8, 15416; Vâhidî, Ebü'l Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en -Nisâbü'rî, *el-Vasût fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecid*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, IV, 314; el-Kiyâ el-Herrâsî, *a.g.e.*, IV, 420; Ebu'l-Ferec el-Cevzî, Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, (ö. 597/1201), *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, 3. baskı, Beyrut 1984, VIII, 293; Kurtubî, *a.g.e.*, XXI, 47; İbn Âdil Ebi Hafs Ömer b. Ali, *el-Lübâb fi UlûmilKitâb*, 1. baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, XIX, 162-163; İbn Kesîr, *a.g.e.* XIV, 35; Suyutî, Celaleddin Abdurrahman, *Lübâbü'n-Nukûl fi Esbâbi'n-Nüzûl*, 1. baskı, Beyrut 2002, s. 269; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-Îlâne alâ Ma'rifeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts., IV, 316; Âlusî, Şihabuddin es-Seyyid Mahmud el-Bağdadi, *Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'il-Mesani*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts., XXVIII, 136-137; Merağî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1. baskı, Mısır 1946, XXVIII, 143; Ken'an, Muhammed b. Ahmed, *Kurretü'l-Ayneyn alâ Tefsîri'l-Celaleyn*, 6. baskı, Beyrut 1997, s. 749; Sâbûnî, Muhammed Ali, *Revâiü'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*, Dersaadet, İstanbul ts., II, 566.

³⁰² İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, IV, 285.

³⁰³ Hâkim en-Nisâbü'rî, *a.g.e.*, "Kitabu't-Tefsîr", 27, 3878.

³⁰⁴ İbn Âşûr, *a.g.e.*, XXVIII, 316-317.

³⁰⁵ Mukâtil b. Süleyman, *a.g.e.* IV, 365; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 341-342; Matürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, (ö. 333/944), *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*, (thk. Fatıma Yusuf el-Haymî), 1. baskı, Beyrut 2004, V, 161; el-Hevvârî, eş-Şeyh Hûd b. Muhakkem, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, 1. baskı, Beyrut 1990, IV, 374; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Hidâye ilâ Bulûğî'l-Hidâye*, 1. baskı, Câmietu's-Şârika 2008, XII, 7544; Sem'ânî *a.g.e.*, V, 463; Beğavî, *a.g.e.*, VIII, 152; İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, IV, 285; Râzî, *a.g.e.*, XXX, 35; Zemahşerî, *a.g.e.*, VI, 145; Beyzâvî, Nasirüddin Abdullah b.

söylemiştir: Bakara suresinin 228. âyeti indiği vakit, Muâz b. Cebel Hz. Peygamber'e (s.a.v.): "Menopoza giren kadınların iddeti ne kadardır?" diye sordu. Başka bir kişi de: "Henüz âdet görmemiş küçük kadınların iddeti ne kadardır?" dedi. Daha sonra bir sahabi de: "Hamilelerin iddeti ne kadardır?" diye Hz. Peygamber'den cevap bekledi. Bunun üzerine Allah (c.c.) Talâk suresinin 4. âyetini indirdi.³⁰⁶ Başka bir rivayete göre Muâz b. Cebel, menopoza giren kadınların iddetini sorunca Talâk suresinin 4. âyetindeki (*Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş...*) hüküm inmiştir.³⁰⁷ Mücahid şöyle demiştir: Talâk suresinin 4. âyetinde (*Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş...*) geçen hüküm, hastalık kanı mı yoksa âdet kanı mı bilmeyen istihâzeli kadınlar hakkında inmiştir.³⁰⁸ Ebu İshâk ez-Zeccâc (ö. 311/923) ve İbn-i Ebî Zemeneyn (ö. 399/ 1008), Talâk suresinin 4. âyetinin sebab-i nüzûlü hakkında şu bilgilere yer veriyorlar: Bazı sahabiler: "Âdet gören kadınların hükmünü öğrendik; âdet görmemiş ve görmeyen kadınların hükmü nedir?" diye sordular. Bunun üzerine "tereddüt

---

Ömer b. Muhammed eş-Şiyrazî, (ö. 685/1286), *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Tevil*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts., V, 221; Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, 1. baskı, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut 1998, III, 499; Hâzin, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî, (ö. 741/1341), *Lübâbü't-Te'vil fi-Meâni't-Tenzil*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2004. IV, 308; İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî, *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzil*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, II, 457-458; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'ut-Tefsîr*, Daru İbni'l-Cevzî, Riyad 1427, III,166; Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, *İrşâdu'l-Akl's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kurâni'l-Kerim*, Riyad ts., V, 345-346; eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî, *Fethu'l-Kadîr*, (thk. Dr. Abdurrahman ümeyre), Dârül Vefa 1994, X, 321; İsmail Hakkı Bursevî, *Tefsîru Rûhu'l-Beyân*, Osman Bek Matbaası, İstanbul 1928, X, 35-36; İbn Âşûr, *a.g.e.*, XXVIII, 315-320; Bilmen, *a.g.e.*, VIII, 3757; Hikmet b. Beşîr b. Yâsîn, *et-Tefsîru's-Sahîh Mevsû'atu's-Sahîhi'l-Mesbûr mine't-Tefsîri'l-Me'sûr*, 1. baskı, Medine 1999, IV, 500; Sâbûnî, Muhammed Ali, *Revâiü'l-Beyân Tefsîru Âyâtü'l-Ahkâm mine'l-Kurân*, Dersaadet, İstanbul ts., II, 565; Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Beyrut ts., III, 400-401.

³⁰⁶ es-San'ânî, *a.g.e.*, II, 298; Semerkandî, Ebu'l-Leys Alauddîn Ali, *Tefsîru Ebi'l-Leys el-Müsemma Bahru'l-Ulûm*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, III, 375; Vâhidî, Ebü'l Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed, *et-Tefsîrü'l-Basit*, Riyad 1430, XXI, 509-510; İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelüsî, *el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, 1. baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2001, V, 325; Ebu Hayyân, Esirüddin Muhammed b. Yusuf el-Ceyyânî el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-Muhîr fi't-Tefsîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. baskı, Beyrut 1993, VIII, 280; Seâlibî, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf, *el-Cevâhirü'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kurân*, 1. baskı, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1997, V, 446-447; Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîrul-Merâğî*, 1. baskı. Mısır 1946. XXVIII, 143.

³⁰⁷ Kurtubî, *a.g.e.* XXI, 47; İbn Âdil, *a.g.e.* XIX, 163; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-Îâne alâ Ma'rifeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts., IV, 316; İbn Âşûr, *a.g.e.*, XXVIII, 317.

³⁰⁸ İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, IV, 284; Kurtubî, *a.g.e.* XXI, 47; İbn Âdil, *a.g.e.* XIX, 163; Şirbînî, *a.g.e.*, IV, 316.

ederseniz...” âyeti indi.³⁰⁹ İmam Malik (ö. 179/795) âyetteki “*tereddüt ederseniz*” ifadesiyle kastedilenin “genç yaşta herhangi bir sebeple âdeti kesilmiş kadının iddeti hakkındaki şüphedir” diye belirtmiştir.³¹⁰

Hulâsa, “*âdet görmeyenler*” ifadesini “sadece küçükler” şeklindeki bir kayıttan ziyade en genel şekliyle ele almak en doğru yol olacaktır.

İslam öncesi Arap kültüründe evlenme genel olarak iki aile arasında anlaşmalı olarak meydana geliyordu. Evliliğin ailevi bir görevden ziyade sosyal bir fonksiyonu da vardı. Bu nedenle veliler çocuklarını çok erken yaştan itibaren evlendiriyorlardı.³¹¹ Nitekim sahabe döneminde küçük yaşta olan kızların hatta bebeklerin nikâh akidleri velileri tarafından yapılırdı. Kudâme b. Maz’un, Zübeyr’in kız çocuğuyla doğduğu gün evlenip şöyle demiştir: Şayet ben vefat edersem o benim en iyi mirasçımdır. Eğer ben yaşarsam o Zübeyr’in kızıdır.³¹² İbn Ömer (r.a.) küçük kız çocuğunu Urve b. Zübeyr’le nikâhlamıştır. Urve b. Zübeyr, erkek kardeşinin kız çocuğunu kız kardeşinin oğluyla ikisi küçük olduğu halde nikâhlamıştır. Başka bir sahabe de küçük kız çocuğunu Abdullah b. Hasan’la nikâhlamıştır. Hz. Ali bu durumu uygun bulmuştur. İbn Mesud’un hanımı küçük kız çocuğunu Museyyeb b. Nahle’nin oğluyla nikâhlamıştır. Abdullah b. Mesud da bu durumu uygun bulmuştur.³¹³ Belli faydalar kapsadığı için Kur’ân ve sünnette söz konusu olan âdet ile ilgili olarak sarih bir düzenleme gelmemiştir. Konu toplum içindeki gerekli şartların gelişimine bırakılmıştır. Osman el-Bettî³¹⁴ (ö. 143/760), İbn Şübrüme³¹⁵ (ö.

³⁰⁹ Zeccâc, *a.g.e.*, V, 185; İbn-i Ebî Zemeneyn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah, *Tefsirü'l-Kurâni'l-Azim*, (thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe, Muhammed b. Mustafa el-Kenz), 1. baskı, Kahire 2002, IV, 403; Sem’ânî, *a.g.e.*, V, 462-463.

³¹⁰ Zeccâc, *a.g.e.*, V, 185; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 331; Sem’ânî, *a.g.e.*, V, 463.

³¹¹ Bardakoğlu, Ali, “İslam Aile Hukukunun Oluşumuna Toplumsal Şartların Etkisi” Aile ve Çocuk Sempozyumu, (Ekim, 1991), Bursa, s. 12-15; Acar, H. İbrahim, “İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi” (Dini Araştırmalar), Mayıs-Ağustos 2003, Cilt 6, Sayı 16, ss. 125-140.

³¹² Serahsî, *a.g.e.*, IV, 212; İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 398; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 265.

³¹³ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 212; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 355.

³¹⁴ “Osman el-Bettî aslen Kûfe’li olmakla birlikte Basra’ya yerleşen ve burada meşhur olan, ricâl kaynaklarına göre sahâbeden Enes b. Malik’i görüp, ondan hadis rivayet ettiği tâbiîn neslinin geç tabakalarında (sıgârü’t-tâbiîn) sayılsada ilmî faaliyetlerini gerçekleştirdiği dönem tebeu’t-tâbiîn neslindedir. Osman el-Bettî tâbiîn’in önde gelen isimlerinden Hasan’i Basrî’nin öğrencisi olmuş, Şa’bi’den rivayetlerde bulunmuştur. Basra ilim çevrelerinde önemli bir mevkiye sahip olmuştur.” (Bedir, Murtaza, TDV, İstanbul 2007, XXXIII, 459.)

³¹⁵ “İbn Şübrüme hicretin yetmiş ikinci (691-92) yılında doğmuştur. Babası (Şübrüme) Cemal olayında Hz. Ali’yi görmüş ve İbn Mes’ud’dan hadis rivayet ettiği belirtilmektedir. İbn Şübrüme İbrahim en-Nehâî ve Hammad b. Ebu Süleyman gibi Kûfe’nin önde gelen âlimlerinden fıkıh tahsil

144/761) ve Ebu Bekir el-Esamm³¹⁶ (ö. 200/816) gibi bazı müctehitler dışında İslam hukukçularının çoğu, küçük yaştaki çocukların nikâh akitlerinin velileri tarafından yapılmasına cevaz vermişlerdir. Ancak bu şer’i müsamaha o günün toplumunun içinde bulunduğu şartlardan kaynaklanıyordu. Ayrıca belli faydalar sağladığından dolayı şer’i müdahaleye maruz kalmadığını göz önünde bulundurulursa mevzunun tamamen sosyo-kültürel ile ilgili olduğunu söylenebilir.³¹⁷

Çoğu İslam hukukçularının yapmış olduğu yorumlar o dönemin kültürel yapısı sebebiyle önemlidir. Lakin insanlar tarım toplumundan sanayi toplumuna ardından bilgi toplumuna geçmiştir. Böylece şartlarda değişiklik meydana gelmiştir. Çünkü tarım toplumu ile sanayi ve bilgi toplumunun şartları ve tercihleri değişik olur. Zira sanayi ve bilgi toplumuna geçiş döneminden önce eğitim faaliyetleri istenen düzeyde değildi. Bu nedenle statü kazandıran bir mesleğe sahip olunmaması gibi nedenlerle erken yaşta evlenmeye teşvik edilirdi. Ancak bu erken yaşta evlilik evlenen kişilerin anne ve babalığa hazır oldukları anlamına gelmiyordu.³¹⁸

Modern dönemde ise öğrenim düzeyi arttı. Bu nedenle gençler okuyup meslek sahibi olduktan sonra hayata atıldıkları için ekonomik koşullar evlenme yaşının yükselmesine doğrudan sebep oldu. Modern dönemde gençler ancak 18-20’li yaşlarda üniversiteye girebilmektedir. Eğitimleri bittikten sonra aile hayatını kurmak için bir meslek bulup evlenmeye hazır hale gelmeleri 25-30’lu yaşlara denk gelmektedir. Bundan dolayı ileri yaşlarda evlilik yapmak durumunda kalıyorlar.³¹⁹ Hulâsa, sosyo-kültürel ve ekonomik sebepler erken veya geç evlilik ile ilgili belirleyici bir âmildir.

---

etmiştir. İbn Şübrüme Emeviler ve Abbasiler döneminde önemli görevlerde bulunmuştur. Hicretin yüz yirmi (738) yılında Kûfe’de kadılık görevine tayin edilmiştir. Abbasiler iktidara gelince mezâlîm mahkemesi hâkimliğine getirilmiştir.” (Özen, Şükrü, TDV, İstanbul 1999, XX, 379.)

³¹⁶ “Basra Mu’tezilesi’ne bağlı tefsir, kelâm ve fıkıh âlimidir.” (Yavuz, Yusuf, TDV, İstanbul 1995, XI, 353.)

³¹⁷ Bardakoğlu, Ali, “İslam Aile Hukukunun Oluşumuna Toplumsal Şartların Etkisi” Aile ve Çocuk Sempozyunu, (Ekim, 1991), Bursa, s. 12-15; Acar, H. İbrahim, “İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi” (Dini Araştırmalar), Mayıs-Ağustos 2003, Cilt 6, Sayı 16, ss. 125-140.

³¹⁸ Acar, H. İbrahim, “İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi” (Dini Araştırmalar), Mayıs-Ağustos 2003, Cilt 6, Sayı 16, ss. 125-140; ayrıca bkz. Bulut, Işıl, *Türk Aile Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, II, 504-506.

³¹⁹ Acar, H. İbrahim, “İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi” (Dini Araştırmalar), Mayıs-Ağustos 2003, Cilt 6, Sayı 16, ss. 125-140.

İbn Âbidîn, *Tenvirü'l-Ebsâr* isimli eserin velayet mevzuundaki “Bir veli için küçük kız ve erkek çocuğunu nikâhlandırma hakkı vardır.” ibaresi üzerine şöyle bir açıklama yapmıştır: “Bir velinin küçük kız çocuğunu yaşına itibar etmeksizin zifafa elverişli olmadan önce, kocasına teslim etmeye hakkı yoktur.”³²⁰ Başka bir ifadeyle nikâh akdini yapılan kızın yaşına bakılmaksızın ister ergenliğe girmiş olsun ister ergenliğe girmemiş olsun zifafa elverişli olmadığı vakit velisi onu kocasına teslim edemez. Bu erken yaşta evlilik konusu Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar devam etmiştir. Bu durum bazı sıkıntılara yol açmıştır. 1917 tarihli Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'nde İbn Şübrüme gibi bazı müctehitlerin ergenlik çağına ulaşmayan kişilerin hiçbir kimse tarafından evlendirilmelerinin uygun olmadığı yönündeki görüşleri tercih edilmiştir.

1917 tarihli Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'nde evlenilecek olan kişiler üç gruba ayrılmıştır: Birinci grup; ergenlik alt sınırına (kızlar için 9, erkekler için 12) ulaşmamış olan kişilerdir. Bu kişiler hiçbir kimse tarafından evlendirilemezler (md. 7). Bu konuda az önce zikrettiğimiz gibi İbn Şübrüme gibi bazı müctehitlerin görüşleri tercih edilmiştir.

İkinci grup; ergenliğin alt ve üst sınırları (üst sınır kızlarda 17 ve erkeklerde 18 yaştır) içinde olan kişilerdir. Bu gruptakiler hâkim ve velilerinin onayıyla evlenebilirler (md. 5-6). Buna göre bu gruba giren kişiler bazı şartlar dâhilinde hâkimin izniyle evlenebilirler.

Üçüncü grup; kızlarda on yedi yaşını bitiren ve erkeklerde ise on sekiz yaşını bitiren kişilerdir. Bu sınıfa girenler kendi iradeleriyle evlenebilirler. Lakin hâkim, kız hakkında velinin denklik konusunda itirazının olup olmadığını nikâhtan önce sorar. Amaç veli itirazı nedeniyle nikâhın feshini önlemektir (md. 8). Bundan dolayı on yedi yaşını bitirmiş olan bir kız evlenmek istediğinde hâkim kızın velisinin itirazı yoksa onu evlendirebilir.³²¹

---

³²⁰ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 170.

³²¹ Aydın, M. Akif, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 316.

II. Âyetin Kapsamı ve Konuyla İlgili Diğer Âyetlerle İlişkisi

Müfessirler Talâk suresinin 4. âyetinde geçen “*tereddüt ederseniz*” ifadesiyle ilgili farklı görüşler zikretmişlerdir:

Birinci görüş; menopoz döneminde görülen kanın, âdet kanı mı yoksa hastalık kanı mı bilmeyen kadınlar hakkındaki şüphedir. Menopoz döneminde kan gören kadınların iddeti üç aydır. Aynı şekilde âdet görmemiş kadınların iddeti de üç aydır. Bu da Mücahid ve İbn Zeyd gibi bazı selef âlimlerin görüşüdür.³²²

İkinci görüş; düzensiz âdet döneminde veya menopoz döneminde görülen kanın, âdet kanı mı yoksa hastalık kanı mı bilmeyen kadınlar hakkındaki şüphedir. Bu da İkrime ve Katâde'nin görüşüdür.³²³

Üçüncü görüş; yaşlılarına göre âdet görmesi gerekirken herhangi bir sebepten dolayı âdeti kesilmiş kadının iddeti hakkındaki şüphedir. Bu da İmam Malik'in (ö. 179/795) görüşüdür.³²⁴ Bu gruba giren kadınların iddeti hakkındaki ihtilafa ilerde değineceğiz.

Dördüncü görüş ise âdet görmeyen kadınların iddetinin hükmündeki şüphedir.³²⁵ Bu da Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Şafii'nin görüşüdür.³²⁶ Yani âdet görmemiş veya âdet görmeyen kadınların iddeti hakkındaki şüphedir. Onların iddeti ise üç aydır. Bu âyetin sebab-i nüzûlü ile ilgili olarak Übeyy b. Kâ'b'dan gelen rivayet bunu teyit ediyor.³²⁷ Kanaatimizce âyetin siyakına uygun olan ve akla ilk gelen dördüncü görüştür. Nitekim Taberî ve İbn Kesîr de bu görüşü destekliyor.

İbn-i Ebî Zemeneyn Talâk suresinin 4. âyetini şöyle tefsir etmiştir: Talâk suresinin 4. âyetindeki hamile kadınların bekleme sürelerinin doğumla son bulduğunu ifade eden hüküm, Bakara suresinin 234. âyetinde kocaları vefat eden kadınların iddetinin dört ay on gün olduğunu beyan eden genel hükmü nesh (tahsis) etmiştir. Dolayısıyla kocası vefat eden hamile kadının bekleme süresi dört ay on gün

³²² Taberî, *a.g.e.*, XXIII, 49-50; İbn Kesîr, *a.g.e.* XIV, 35.

³²³ Taberî, *a.g.e.*, XXIII, 52; İbn Kesîr, *a.g.e.* XIV, 35.

³²⁴ Zeccâc, *a.g.e.*, V, 185; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 331; Sem'ânî, *a.g.e.*, V, 464.

³²⁵ Taberî, *a.g.e.*, XXIII, 51; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 332; Sem'ânî, *a.g.e.*, V, 462-463; İbn Kesîr, *a.g.e.* XIV, 35.

³²⁶ Tahâvî, *a.g.e.*, II, 332-333.

³²⁷ Taberî, *a.g.e.*, XXIII, 51; Sem'ânî, *a.g.e.*, V, 462-463; İbn Kesîr, *a.g.e.* XIV, 35.

sonra değil, doğum gerçekleştiği zaman son bulur.³²⁸ Eğer kocası vefat eden kadın, hamile değilse ister büyük-küçük olsun isterse âdet görmesin aralarında bir fark olmaksızın bekleme süreleri dört ay on gündür.³²⁹ Demek ki bülûğ yaşına ulaşmadığından dolayı âdet görmemiş kadınların veya bülûğ yaşına ulaştığı halde bir sebepten dolayı geç âdet gören kadınların ya da menopoza girdiğinden dolayı adet görmeyen kadınların boşanmaları durumunda iddetleri üç aydır. Hamile olan kadınların iddeti ise ister boşanmış olsun isterse kocası vefat etmiş olsun doğumla son bulur.³³⁰

Selef ve halef uleması, boşanan hamile kadının iddetinin doğumla son bulduğu konusunda hemfikirdir. Ancak kocası ölen hamile kadının iddet süresiyle ilgili selef uleması ihtilaf etmiştir. Hz. Ali ve İbn Abbas'a göre kocası ölen hamile kadının iddeti hususunda iddetten (dört ay on günlük iddet ve doğumla son bulan) en uzun olana itibar edilir. Hz. Ömer, İbn Mes'ûd, İbn Ömer, Ebu Mesut el-Bedrî ve Ebu Hüreyre'ye göre ise kocası ölen hamile kadının iddeti doğumla son bulur.³³¹

Talâk suresinin 4. âyetindeki (*Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmalarıdır.*) hüküm, hamile kadının iddetinin doğumla sona erdiğini kesin bir şekilde belirtmiştir. Ancak Bakara suresinin 234. âyeti kocası ölen kadının iddetini dört ay on gün olarak ifade etmiştir. Kocası ölen hamile kadının iddeti hakkında bu sebeple ihtilaf edilmiştir.

---

³²⁸ “Hamilelik süresi genelde dokuz ay sürer. Bazen altı, yedi veya sekiz ay da sürebilir. Bu nedenle yeni evlenmiş bir kadın kocasından hamile olduğunu ve hamilelik süresini altı ay olduğunu iddia edebilir. Nitekim bir kadın altı ayda doğum yaptığında dolayı zina haddi (recm cezasını) uygulanmak için Hz. Osman'a (r.a.) getirildi. Hz. Ali bu konuya müdahale edip altı ayda doğum yaptığında dolayı ona recm cezasını nasıl uyguluyorsun? Allah Teâlâ'nın kelamını okumadınız mı? dedi. Hz. Osman, ona şöyle dedi: “Allah (c.c.) bunun hakkında ne diyor?” Hz. Ali, Bakara suresinin 233. âyetini okudu: “*Emzirmeyi tamamlamak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler.*” Bu âyette bir kadının, çocuğunu yirmi dört ay süre emzirebileceği bildiriliyor. Ardından Ahkâf suresinin 15. âyetini okudu: “*Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile süttten kesilmesi, otuz ay sürer.*” Bu otuz ay süresi, hem emzirme hem de hamilelik dönemini kapsar. Ahkâf suresinin 15. âyetinde geçen otuz aylık süreden Bakara suresinin 233. âyetinde geçen yirmi dört aylık süreyi çıkardığımızda hamilelik süresinin altı ay da olabileceği anlaşılır. Hz. Osman bu esnada şaşırarak şöyle dedi: Allah'a yemin ederim ki bunu fark etmemiştim.” (Kurtubî, *a.g.e.*, XIX, 195; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XIII, 14; İbn Âşûr, *a.g.e.*, XXVI, 30-31.)

³²⁹ İbn-i Ebî Zemeneyn, *a.g.e.*, IV, 403.

³³⁰ Burhânüddîn, Ebü'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer b. Hasen, el-Bikâî, (ö. 885/1480), *Nazmü'd-Dürrer fi Tenasübi'l Âyâti ve's-Suver*, Kahire ts., XX, 156; el-Cemel, Süleyman b. Ömer Uceylî Şafîi, (ö. 1204/1790), *el-Fütühâtü'l-İlâhiyye bi-Tavdihi Tefsîri'l Celâleyn lid-Dekaikil Haftiyye*, 4. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013, VIII, 33; es-Sâvî, Ahmed b. Muhammed el-Mâlîkî, el-Halvetî, (ö. 1241/1825), *Hâşiyetü's-Sâvî alâ Tefsîri'l-Celâleyn*, Midyat ts., IV, 216; Mevdûdî, Ebu'l A'lâ, *Tefhîmu'l Kur'ân*, (terc. Komisyon), İnsan Yayınları, İstanbul 2006, VI, 375.

³³¹ Cessâs, *a.g.e.*, V, 354; Sem'ânî, *a.g.e.*, V, 463.

Cumhur-u ulemanın görüşüne göre kocası ölen hamile kadının iddet süresi doğumla son bulur. Cumhur-u ulema aşağıda zikredeceğimiz Sübeya el-Eslemiyeye'nin hakkındaki hadisi kendilerine delil olarak getirmişlerdir.³³²

Ebu's-Senabil'den şöyle rivayet edilmiştir: "Sübeya bint-i Haris, kocasının ölümünden yirmi üç ya da yirmi beş gün sonra doğum yaptı. Lohusalık halinden çıkınca evlenmeye niyetlendi. Onun bu davranışı hoş karşılanmadı ve bu durum Resûlullah'a nakledildi. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Onun evlenmesinde bir mahzur yoktur. Çünkü iddet süresi doğumla son bulmuştur.*"³³³

Ebu Seleme'den şöyle rivayet edilmiştir: "Bir adam İbn Abbas'ın yanına geldi ve bu esnada Ebu Hüreyre onun yanında oturuyordu. Adam şöyle dedi: Kocasının ölümünden kırk gece sonra doğum yapan kadının hakkında bana fetva ver. İbn Abbas şöyle buyurdu: Bu iki iddetten en son olana itibar edilir. Ben de şöyle dedim: Hamile olan kadının iddet süresi doğumla son bulur. Ebu Hüreyre de şöyle dedi: Ben kardeşimin oğlu (Ebu Seleme) ile aynı fikirdeyim. İbn Abbas bu konu hakkında bilgi almak için kölesi olan Küreyb'i Ümmü Seleme'ye gönderdi. Ümmü Seleme de ona şöyle cevap verdi: Sübeya el-Eslemî hamile olduğu sırada kocası öldürüldü ve kocasının vefatından kırk gün sonra doğum yaptı. İçlerinde Ebu's-Senabil'in bulunduğu kişiler kendisine izdivaç talebinde bulundu. Resûlullah (s.a.v.) bu hadiseden sonra nikâhını kıydı."³³⁴

Ubeydullah b. Abdullah'tan rivayet edildiğine göre: "Babası, (Abdullah b. Utbe) Ömer b. Abdullah b. Erkam ez-Zühri'ye mektup yazarak şöyle dedi³³⁵: Sübeya bint-i Haris el-Eslemiyeye'nin başından geçen hadiseyi ve Resûlullah'ın

³³² Sâbûnî, Muhammed Ali, *Revâi'ül-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*, Dersaadet, İstanbul ts., II, 572.

³³³ İbn-i Mâce, *a.g.e.*, "Talâk", 7, 2027; Tirmizî, *a.g.e.*, "Talâk", 17, 1193; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 337; Cessâs, *a.g.e.*, V, 354.

³³⁴ Buhârî, *a.g.e.*, "Kitabu't-Tefsîr", 65, 4909; Müslim, *a.g.e.*, "Talâk", 8, 1485; Sem'ânî, *a.g.e.*, V, 464; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XIV, 36.

³³⁵ Sübeya bint-i Haris el-Eslemiyeye'ye gönderilen başka bir mektub şu şekildedir: "Mesrûk ve Amr b. Utbe'den şöyle rivayet edilmiştir: "Mesrûk ve Amr, Sübeya bint-i Haris'in iddeti hakkında bilgi almak için ona mektup yazdılar. Sübeya bint-i Haris onlara cevaben şöyle yazdı: Sübeya, kocasının vefatından yirmi beş gün sonra doğum yaptı. Sonra da hayırlı bir koca için evlenmeye hazırlandı. Bu sırada Ebu's-Senabil b. Ba'kek ona uğrayarak şöyle dedi: Sen bu konuda çok acele ettin. Bu iki iddetten en son olan dört ay on günlük süreyi bekle. Bunun üzerine Sübeya Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek şöyle dedi: Ey Allah'ın Resûlü benim için Allah'tan bağışlanma dile. Resûlullah "*Ne hakkında benden bağışlanma dilememi diliyorsun?*" diye sordu. Ben de başımdan geçen hadiseyi ona anlattım. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Eğer hayırlı bir koca bulursan evlen.*" (İbn-i Mâce, *a.g.e.*, "Talâk", 7, 2028.)

(s.a.v) onun iddeti hakkında verdiği fetvayı öğrenmek için yanına git. Ömer b. Abdullah, Abdullah b. Utbe'ye Sübeya'nın ona şöyle haber verdiğini yazdı: Sübeya el-Eslemî Bedir savaşına katılmış olan Sa'd b. Havle'nin eşiydi. Sübeya el-Eslemî veda haccı döneminde hamile iken kocası vefat ettikten kısa bir zaman sonra doğurdu. Lohusalık döneminin ardından izdivaç için süslenip hazırlandı. Abdüd-dâr oğullarından bir adam (Ebus-Senabil b. Ba'kek) yanına gelip, ona: Bu süslenmen izdivaç için mi? diye sordu ve adam şöyle devam etti: Yemin ederim dört ay on gün geçmeden evlenemezsin. Sübeya şöyle dedi: Bunun üzerine akşam vakti elbisemi giyip bilgilenmek için Resûlullah'ın yanına gittim. Resûlullah (s.a.v.) bana şöyle buyurdu: "*Doğumla iddetin son bulmuştur ve dilediğin kişiyle evlenebilirsin.*"³³⁶

Özet olarak Sübeya el-Eslemiyye'nin hakkındaki hadis rivayetleri lafız bakımından ne kadar değişik olsa bile anlam açısından birbirlerine yakın olup, cumhurun görüşünü teyid eder. Bu da kocası ölen hamile kadının iddetinin doğumla son bulduğunu gösterir vaziyettir.

Hz. Ali ve İbn Abbas'ın görüşüne göre Talâk suresinin 4. âyetindeki (*Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmalarıdır.*) hüküm, yalnızca boşanan hamile kadınlara hastır. Hamile olup kocası ölen kadının iddeti ise bu iki iddetten (dört ay on günlük iddet ve doğum yapma iddeti) en uzun olanıdır. Bu iki ayetle ihtiyaten amel ediyorlar. Yani kadın dört ay on günden önce doğum yapsa iddeti dört ay on günü beklemektir. Şayet dört ay on gün içinde doğum yapmamışsa doğumu bekler ve doğumla iddeti son bulur.³³⁷ Alkame b. Kays ve Mesrûk'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Ali'nin 'kocası ölen hamile kadının iddeti, iki iddetten en uzun olanıdır' görüşü İbn Mes'ûd'a ulaştınca şöyle dedi: Allah'a yemin ederim kim isterse gelsin haksız olan kişiyi hep birlikte lanetleyelim (dileyen kişiyle yeminleşebiliriz). İbn Mes'ûd şöyle devam etti: Kesinlikle Talâk suresindeki hamile olan kadının iddetinin doğumla son bulduğunu ifade eden âyet, Bakara suresinde kocası ölen kadının iddetini beyan eden 234. âyetten sonra inmiştir. Kocası vefat eden hamile

³³⁶ Müslim, *a.g.e.*, "Talâk", 8, 1484; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, "Talâk", 47, 2306; Nesâî, Ebu Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, 1. baskı, Beyrut 2001, Talâk, 56, 5682; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 337; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XIV, 36-37.

³³⁷ İbn-i Mâce, *a.g.e.*, "Talâk", 7, 2030; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, "Talâk", 47, 2307; Nesâî, Ebu Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, 1. baskı, Beyrut 2001, Talâk, 56, 5686; Tahâvî, *a.g.e.*, II, 335; Sâbûnî, Muhammed Ali, *Revâü'l-BeyânTefsîru Âyâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*, Dersaadet, İstanbul ts., II, 572.

kadının bekleme süresi doğumla son bulmuştur.”³³⁸ Yani Talâk suresinin 4. âyeti, Bakara suresinin 234. âyetinden sonra indirilmiştir. Talâk suresinin 4. âyetinde hamile kadının iddetinin doğumla son bulduğunu bildiren hüküm, kocası vefat eden hamile kadını ve boşanan hamile kadını da kapsar. Dolayısıyla Talâk suresinin 4. âyeti, Bakara suresindeki 234. âyetini tahsis etmiştir.

Cessâs (ö. 370/980) İbn Mes’ûd’un yukarda geçen sözünün, iki şeyi ifade ettiğini belirtmiştir³³⁹: Birincisi Talâk suresinin 4. âyetinin nüzûl tarihini ispat eder. Şöyle ki; hamile kadınların iddetinin doğumla son bulduğunu beyan eden Talâk suresinin 4. âyeti, kocası ölen kadınların iddetinin dört ay on gün olduğunu ifade eden Bakara suresinin 234. âyetinden sonra inmiştir.

İkincisi ise Talâk suresinin 4. âyeti, genel hükmü ifade etmek için tek başına yeterlidir. Sonuç olarak bu âyet, hamile olan kadının, ister kocası vefat etmiş olsun isterse boşanmış olsun her ikisini de kapsar.

Ahzâb suresinin 49. âyeti ise Bakara suresinin 228. ve Talâk suresinin 4. âyetlerini tahsis ediyor. Zira bu iki âyetin hükmü genel olup, zifafa girmiş veya girmemiş bütün kadınları kapsıyor. Ama Ahzâb suresinin 49. âyeti, bu iki âyetin genel hükmünden zifafa girmemiş kadınların hükmünü çıkartıyor.³⁴⁰ Dolayısıyla zifafa girmemiş boşanan kadın için iddet gerekmez.

İbnü’l-Feres el-Endelüsî (ö. 597/1200) söz konusu olan âyetlerin birbirleriyle olan ilişkisi hakkında şu bilgilere yer vermiştir: Bakara suresinin 228. âyetinde (*Boşanmış kadınlar, kendi başlarına evlenmeden üç ay hali beklerler...*) geçen hüküm, bütün boşanan kadınları kapsar. Lakin zifaftan önce boşananlar, hamile olanlar, âdetten kesilmiş olanlar ve henüz âdet görmemiş kadınlar diğer âyetlerle tahsise uğrayıp bu genel hükümden çıkarılmıştır. Katâde bunu nesh’le ifade etmiştir. İbn Abbas ise istisna tabiri kullanmış. Sonuç itibarıyla bu kadınlar genel hükümden çıkarılmıştır. Zifaf öncesi boşanan kadınların hükmü şu âyetle tahsis edilmiştir: “*Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde*

³³⁸ Tahâvî, *a.g.e.*, II, 341; Cessâs, *a.g.e.*, V, 354; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XIV, 38.

³³⁹ Cessâs, *a.g.e.*, V, 354.

³⁴⁰ İbnü’l-Feres el-Endelüsî, *a.g.e.*, 3, 427.

onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.”³⁴¹ Bu gruba giren kadınlar için iddet söz konusu değildir. Boşanan hamile kadınların hükmü ise bu âyetle tahsis edilmiştir: “Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır.”³⁴² Âdetten kesilmiş boşanmış kadınların ve henüz âdet görmemiş boşanan kadınların hükmü ise bu âyetle tahsis edilmiştir.³⁴³ “Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.”³⁴⁴

Bakara suresinin 228. âyetin başı (Boşanmış kadınlar, kendi başlarına evlenmeden üç ay hali beklerler...), zifafa girmiş olup hem ric’î talâkla hem de bâin talâkla boşanan kadınları kapsar. Lakin bu ayetin sonundaki hüküm (Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler...)³⁴⁵ yalnızca ric’î talâkla boşanan kadınlar için geçerlidir. Bu âyette geçen “Boşanan kadınlar” lafzı hem hür hem de câriye kadınları kapsar. Yani câriyelerin iddet dönemi hür kadınların iddeti gibi üç âdet dönemdir. Lakin câriyelerin iddet dönemi bu hadis-i şerifle tahsise uğramıştır: ³⁴⁶ “Câriyenin boşanması iki talâkladır. İddeti de iki âdet dönemidir.”³⁴⁷

İbnü’l-Feres el-Endelüsî, Bakara suresinin 234. ve Talâk suresinin 4. âyetlerinin umumiyet ve hususiyetleri hakkında şöyle beyan etmiştir: “Selef uleması, Bakara suresinin 234. ve Talâk suresinin 4. âyetlerinde geçen hükmün umumi ve hususi olması konusunda beş gruba ayrılmışlardır.

Birinci grup; Bakara 234. âyetinin, hamile olmayan ve kocası ölen kadınlar için olduğunu, Talâk suresinin 4. âyetinin ise yalnızca boşanan hamile kadınlar için olduğunu belirtmişlerdir. Kocasını ölen hamile kadının hükmünü ise kocasının ölümünden birkaç gecedan sonra doğum yapan Sübeya el-Eslemiyeye ile ilgili hadisten çıkartmışlardır: Resûlullah (s.a.v.) ona şöyle buyurmuştur: “Helal oldun ve istediğin kişiyle evlenebilirsin.”³⁴⁸

³⁴¹ Ahzâb 33/49.

³⁴² Talâk 65/4.

³⁴³ İbnü’l-Feres el-Endelüsî, *a.g.e.*, I, 321-322; ayrıca bkz. İbn-i Ebi Zemeneyn, *a.g.e.*, I, 228-229

³⁴⁴ Talâk 65/4.

³⁴⁵ Bakara 2/228.

³⁴⁶ İbnü’l-Feres *a.g.e.*, I, 322.

³⁴⁷ Dârimî, *a.g.e.*, “Talâk”, 17, 2294; İbn-i Mâce, *a.g.e.*, “Talâk”, 30, 2080; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Talâk”, 6, 2189; Tirmizî, *a.g.e.*, “Talâk”, 7, 1182; Dârekutnî, *a.g.e.*, “Talâk”, 113, 3937.

³⁴⁸ İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik, *el-Muvatta*, 2. baskı, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 1997, “Talâk”, 30, 1727.

İkinci grup; Bakara suresinin 234. âyetini, birinci grup gibi, hamile olmayan ve kocası ölen kadınlara tahsis etmişlerdir. Talâk suresinin 4. âyetini ise umumiyet üzerine bırakmışlardır. Yani her iki sınıf (boşanan hamile kadın-kocası ölen hamile kadın) kapsadığını ifade etmişlerdir. Sübeya el-Eslemî hakkındaki hadisle Talâk suresinin 4. âyetinin umumiyetini teyit etmişlerdir.

Üçüncü grup; Talâk suresindeki 4. âyetinin sadece boşanan hamile kadınlara ait olduğunu belirtmişlerdir. Bakara suresinin 234. âyetini ise umumiyet üzerine bırakmışlardır. Yani kocası ölüp hamile olan ya da kocası ölüp hamile olmayan kadını kapsadığını ifade etmişlerdir. Lakin bu âyetin umumiyetini, Sübeya el-Eslemî ile ilgili hadisle tahsis etmişlerdir. Bu da İbrâhîm en-Nehaî'nin (ö. 96/714) görüşüdür. Ayrıca burada Kur'ân'ın haber-i vâhidle tahsisi caiz olup olmaması konusunda usûlcüler ihtilaf etmişlerdir.

Dördüncü grup; Bakara suresinin 234. ve Talâk suresinin 4. âyetlerini umumiyet üzerine bırakmışlardır. Lakin Talâk suresinin 4. âyeti, Bakara suresinin 234. âyetindeki kocası vefat eden hamile kadın hakkındaki hükmü nesh etmiştir. Bunu Sübeya el-Eslemî hakkındaki hadisle teyit etmişlerdir.

Beşinci grup; Bakara suresinin 234. ve Talâk suresinin 4. âyetlerini umumiyet üzerine bırakmışlardır. Hamile olup da kocası ölen kadınlar için her iki âyetin hükmünü bir araya getirmişlerdir. Yani hamile olup kocası ölen kadının bekleme süresinin hesaplanmasında iki farklı iddet müddetinden en uzun olanının esas alınmasını gerektiğini belirtmişlerdir.

Özet olarak; hamile olup kocası ölen kadının iddetinde iki görüş vardır. Birinci görüş; hamile olup kocası ölen kadının iddetinin doğumla son bulmasıdır. Bu da cumhurun görüşüdür. Lakin bu görüşün dayandığı kaynaktan ihtilaf etmişlerdir. Bazıları bu hükmü âyete ve bir kısmı da hadise dayandırmışlardır. İkinci görüş ise hamile olup kocası ölen kadının iddeti bu iki iddetten en uzun olana itibar edilmesidir. Bu görüşü savunan Hz. Ali ve İbn Abbas'tır (İbn Abbas, iki rivayetin birinde bunu dile getirmiştir).³⁴⁹

el-Kiyâ el-Herrâsî ise hamile olup kocası ölen kadının iddeti hakkında üç görüş olduğunu belirtmiştir. İki görüş sahiplerini az önce zikrettik. Üçüncü görüş (bu da el-Hasen'in görüşüdür); hamile olup kocası ölen kadının iddeti; doğumla beraber lohusalık döneminin bitmesi halinde son bulunduğu şeklindedir.³⁵⁰ Bu üçüncü görüşe göre kocası ölen hamile kadın, lohusalık dönemindeyken nikâh akdi yapamaz. Cumhura göre ise lohusalık dönemindeyken nikâh akdi yapabilir. Lakin zifaf için

³⁴⁹ İbnü'l-Feres, *a.g.e.*, I, 248-250.

³⁵⁰ el-Kiyâ el-Herrâsî, *a.g.e.*, I, 194.

lohusalık döneminin bitmesini beklemesi gerekir. İmam Malik'e göre hamile kadın, alaka (kan pıhtısı) ve mudğa (et parçası) halinde düşük yapsa iddeti son bulur. İmam Şafii, İmam Ahmed ve İmam Ebu Hanife'ye göre ise düşük yapan hamile kadının içindeki ceninin azaları belli olmuşsa iddeti son bulur. Eğer hamile kadın ikiz doğurursa ikinci çocuğunu doğurmadan iddeti bitmez.³⁵¹

III. Hayız Görmeyenlerle Kastedilenler

A. Bâliğ Olmayanlar

Sözlükte “ulaşmak, yaklaşmak, idrak etmek, ihtilam olmak”³⁵² gibi anlamlara gelen bülûğ “بلوغ” kökünden türetilen bâliğ, “ulaşan, yaklaşan, idrak eden, ihtilama giren”³⁵³ gibi anlamlara gelir. Şer’î istilahta ise bülûğ; “kişinin çocukluk döneminden çıkıp yetişkin insanlar grubuna katıldığı hayatının önemli bir dönüm noktasıdır.”³⁵⁴

Bülûğ; ihtilam (rüyada meni boşalması), âdet, hamilelik ve yaş gibi alametlerden birisiyle bilinir. Erkek çocukların fiilen ergenliğe girmesi ihtilamla olur. Kız çocukların fiilen ergenliğe girmesi ise âdet ve hamilelikle olur. Bunun asgari sınırı dokuz yaşı doldurmakla başlar. Cumhura göre erkek ve kız çocukların hükmen bülûğa girme yaşı, on beş yaşı doldurmakla olur.³⁵⁵ Cumhurun delili Nâfi'nin İbn Ömer'den işittiği rivayettir: “İbn Ömer, on dört yaşında iken Uhud savaşına katılmak için Allah Resûlü'nden izin almak ister fakat Allah Resûlü ona izin vermez. Hendek savaş gününde on beş yaşında iken tekrar Resûlullah'tan izin talep eder. Allah Resûlü (s.a.v.) ona izin verir.”³⁵⁶ İmam Malik'e göre hükmen bülûğa girme yaşı hem

³⁵¹ Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-İlâne alâ Ma'rifeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts., IV, 317.

³⁵² İbn Manzur, *a.g.e.*, VIII, 419-420; Firuzabadi, *a.g.e.*, s. 780.

³⁵³ İbn Manzur, *a.g.e.*, VIII, 419-420; Firuzabadi, *a.g.e.*, s. 780; İbrahim Mustafa vd., *el-Mücemü'l-Vasit*, 2. baskı, Kahire 1960, s. 94.

³⁵⁴ Heyet, *İlmihâl*, 12. baskı, TDV Yayınları, Ankara 2007, I, 159.

³⁵⁵ Şafîî, *a.g.e.*, II, 151; Cessâs, *a.g.e.*, V, 193; Beğavî, *a.g.e.*, II, 165; Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 62; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, IV, 280.

³⁵⁶ Şafîî, *a.g.e.*, II, 151; Buhârî, *a.g.e.*, Şehâdât, 18, 2664; Cessâs, *a.g.e.*, V, 193; Beğavî, *a.g.e.*, II, 165; Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 62; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, IV, 280.

erkek hem de kızlar için on yedi yaşı doldurmakla olur.³⁵⁷ İmam Ebu Hanife'ye göre ise kız çocukların hükmen bülûğa girme yaşı on yedi ve erkek çocukların hükmen bülûğa girme yaşı ise on sekiz yaşı doldurmakla olur.³⁵⁸

Özet olarak Bülûğ çağı cumhura göre kızlarda en geç on beş yaşa kadar; İmam Malik ve İmam Ebu Hanife'ye göre ise on yedi yaşa kadar devam edebilir. Bu da azami sınırın on beş ya da on yedi yaş olduğunu göstermektedir.

Hayız görmeyenlerle kastedilenin bâliğ olmayan kadınlar olduğunu dile getiren şüphesiz başta “İmâmü'l müfessirîn” lakabıyla meşhur olan Taberî gelir. Nitekim Taberî (ö. 310/922), Talâk suresinin 4. âyetindeki “âdet görmeyenler” ifadesiyle küçük olduğundan dolayı âdet görmemiş ve zifafa girmiş boşanan genç kadınların kastedildiğini söylemiştir. Taberî bu yorumunu Dahhâk'ın şu rivayetiyle desteklemiştir: “Âdetten ümidini kesenlerden maksat, menopoza giren kadınlardır. Âdet görmeyenlerden amaç ise âdet dönemine ulaşmamış ve zifafa girmiş kadınlardır.” Süddî'den rivayet edildiğine göre, âdet görmeyenlerden maksat, genç kadınlardır. Katâde'den rivayet edildiğine göre, âdet görmeyenlerden maksat, âdet görmemiş bakire (genç) kadınlardır. Bu kadınların iddeti ise üç aydır.³⁵⁹

Taberî'nin, Talâk suresinin 4. âyetinde geçen “âdet görmeyenler” ifadesini, zifafa girmiş boşanan küçük kadınlar olarak yorumlamasının en büyük sebebi şu âyettir: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا (zifafa girmeden) onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur.”³⁶⁰ Çünkü bu âyet, eğer nikâh akdi olup zifaftan önce kadın boşanırsa kadının iddet beklemesine gerek olmadığını gösterir. Zira âyetteki “onlara dokunmadan” kaydıyla ilk akla gelen zifaftır. Bu sebeple Taberî âyette geçen “onlara dokunma”yı zifaf olarak tevil etmiştir. Fakat değişik kaynaklara baktığımızda âyette geçen مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ (onlara dokunmadan) ifadesi hem zifaf hem de halvet-i sahîha olarak anlaşılmıştır. Başka bir ifadeyle iddetin sebebi yalnız

³⁵⁷ Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 63; İbnü'l- Hümâm, *a.g.e.*, IV, 280.

³⁵⁸ Cessâs, *a.g.e.*, V, 193; Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 63; Beğavî, *a.g.e.*, II, 166; İbnü'l- Hümâm, *a.g.e.*, IV, 280.

³⁵⁹ Taberî, *a.g.e.*, XXIII, 53-54.

³⁶⁰ Ahzâb 33/49.

zifafla münhasır olmayıp, halvet-i sahîha³⁶¹ ile de olabilir.³⁶² Nitekim Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: Âyette geçen “ مِنْ قَبْلِ أَنْ ” (onlara dokunmadan) ifadesinden gaye, kadınlarla zifafa girmektir. Lakin “halvet-i sahîha” yani nikâh akdinden sonra karı ve koca, kimsenin muttali olmayacağı tenha bir yerde baş başa kalmaları da zifaf hükmündedir.³⁶³ Özet olarak iddeti gerektiren sebep hem zifafi hem de halveti sahîhayı kapsar. Dolayısıyla “âdet görmeyenler” ifadesiyle kastedilenin küçük yaşta velisi tarafından nikâhlanan zifaftan önce halveti sahîhaden sonra pek genç yaşta boşanan kızlar da olabileceği muhtemeldir. Ayrıca az önce zikrettiğimiz Katâde’nin rivayetinde geçen “bakire” lafzı da buna bir işaret olabilir.

Hayız görmeyenlerle kastedilenin bâliğ olmayan kadınlar olduğunu savunan Hanefî mezhebinin önde gelen fakihlerinden Şemsü’l-Eimme diye anılan Serahsî gelir. Serahsî (ö. 483/1090) Talâk suresinin 4. âyetinde “âdet görmeyenler” ifadesinden maksat küçük kadınlar olduğunu söylemiştir.³⁶⁴ Serahsî, “Küçük kız ve erkeğin nikâhı” konu başlığı bölümünde şöyle demiştir: Resulullah’tan bu hadis-i şerif bize ulaşmıştır: “Resûlullah (s.a.v.) Hz. Aişe³⁶⁵ (r.a) altı yaşındayken onunla evlenmiş (nikâh akdi yapmış) ve dokuz yaşındayken onunla zifafa girmiş. Hz. Aişe (r.a) Resûlullah’ın yanında dokuz sene kalmıştır.”³⁶⁶ Bu hadis, babaların küçük kız ve erkek çocuklarını evlendirmesine dair bir delildir. Ayrıca Talâk suresinin 4. âyetinde geçen “âdet görmeyenler” ifadesi de buna delildir. Bu âyette Allah Teâlâ

³⁶¹ Nikâh akdinden sonra karı ve koca kimsenin muttali olmayacak tenha bir yerde baş başa kalmalarıdır.

³⁶² Matürîdî, *a.g.e.*, IV, 126; Cessâs, *a.g.e.*, V, 236; Semerkandî, *a.g.e.*, III, 55; Neseî, *a.g.e.*, III, 37; Elmalılı, *a.g.e.*, VI, 326.

³⁶³ Elmalılı, *a.g.e.*, VI, 326.

³⁶⁴ Serahsî, *a.g.e.*, VI, 12.

³⁶⁵ “Hz. Aişe Mekke’nin Teym kabilesinden, Hz. Ebu Bekir’in kızıdır. Evliliği esnasında İslamiyet’in durumu çok karanlık idi. Hz. Peygamber cemaatinin istikbalinden her zamankinden ziyade endişeli idi. İslamiyet’in kanunlarını kadınlar nezdinde tefsir edecek zekî ve heyecanlı bir kadına ihtiyacı vardı. Hz. Aişe bütün meziyetlere malikti ve çok genç olmasına rağmen Hz. Peygamber’de müspet tesir bırakmıştı. Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber’den bu evlilik teklifini beklemediğinden kızına nişanlanacak birini aramakta idi. Hz. Peygamber ona bundan bahsedince son derece memnun oldu zira kızı için nişanlı olarak düşündüğü kimse ona, kendisini İslamiyet’e sokmak için boş yere uğraşmamasını söyleyerek izzeti nefisini kırmıştır. Hz. Aişe, Hz. Peygamberin hayatı hakkındaki birçok sayıda hadis bize nakletmiştir. Hicretin elli yedinci yılında vefat etmiştir.” (Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, İstanbul 1969, II, 18-19.)

³⁶⁶ Buhârî, *a.g.e.*, “Nikâh”, 39, 5133; Müslim, *a.g.e.*, “Nikâh”, 10, 1422; İbn Mâce, *a.g.e.*, “Nikâh”, 13, 1877.

küçük kadının iddetini beyan etmiştir. Din bakımından iddetin sebebi nikâhtır. Bu da küçük kızın nikâhının tasavvur edilmesine bir delildir. Nisâ suresinin 6. âyetinde geçen “*Evlilik çağına gelinceye kadar* ” ifadesinden maksat ise ihtilam olmaktır.³⁶⁷

Hiz. Aişe hadisi, bir babanın küçük kızını nikâh ettikten sonra, bülûğa ulaşan kızın seçim hakkının söz konusu olmayacağını gösterir. Zira Allah Resûlü (s.a.v.), Hiz. Aişe’ye böyle bir seçim hakkı vermedi. Şayet Hiz. Aişe için böyle bir seçim yapma hakkı olsaydı, Resûlullah (s.a.v.) tahyîr âyeti³⁶⁸ (hanımlarına tercih hakkı verilmesi) indiği vakit, ona tercih yapma imkânı verdiği gibi bülûğa ulaştığı zaman da tercih yapma imkânı verirdi.³⁶⁹ Resûlullah (s.a.v.) tahyîr âyeti indiği vakit, Hiz. Aişe’ye şöyle dedi: “*Sana bir şey teklif edeceğim ama anne ve babanla istişare etmeden bu konuda kararını verme.*” Allah Resûlü (s.a.v.) ona bu âyeti okudu: “*gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim.*”³⁷⁰ Hiz. Aişe de ona cevaben şöyle dedi: “*Bu konuda mı anne ve babamla istişare edeceğim! Ben Allah (c.c.) ve Resûlü’nü seçiyorum.*”³⁷¹ Resûlullah’ın (s.a.v.) Hiz. Aişe’ye bülûğa ulaştığı vakit (babası onu küçükken evlendirdiği halde) ona tercih yapma hakkı vermemesi, küçük kız çocuğunun bülûğa ulaştığı vakit seçim yapma hakkının söz konusu olmayacağına delalet eder. Hiz. Aişe hadisi, Hiz. Aişe’nin büyük bir meziyete sahip olduğuna delalet eder. Zira Hiz. Aişe, hayatının ilk dönemlerinden beri Allah Resûlü’nün yanında kalarak ondan büyük meziyetler elde etti. Bu hadis, küçük kızların zifafa uygun çağa geldikleri vakit eşleriyle zifafa girmelerinin caiz olduğuna delalet eder.³⁷² Hiz. Aişe’nin yaşıyla ilgili ihtilafa ilerde değineceğiz.

Hayız görmeyenlerle kastedilenin bâliğ olmayan kadınlar olduğunu savunan biri de Maliki mezhebinin büyük fıkıh âlimlerinden müfessir ve muhaddis olarak bilinen Endülüslü Ebû Bekir İbnü’l-Arabî’dir. Nitekim İbnü’l-Arabî (ö. 543/1148), şöyle demiştir: Talâk suresinin 4. âyeti, velinin küçük çocuğunu evlendirebileceğine dair bir delildir. Zira Allah Teâlâ, âdet görmemiş küçük kadınların iddetini üç ay kılmıştır. İddetin gerekmesi için nikâhın olması şarttır. Dolayısıyla bu âyet buna

³⁶⁷ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 212.

³⁶⁸ “*Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim.*” (Ahzâb 33/28)

³⁶⁹ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 213.

³⁷⁰ Ahzâb 33/28.

³⁷¹ Buhârî, *a.g.e.*, “Kitabu’t-Tefsir”, 33, 4785; ; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XI, 146.

³⁷² Serahsî, *a.g.e.*, IV, 213.

delalet ediyor. Boşanan küçük kadınların iddeti üç aydır. Şayet bu süre zarfında âdet kanı görse onun iddeti, aslına dönüp üç âdetle son bulmasıdır. Nasıl ki âdetten kesilmiş kadınların iddeti, üç âdetten üç iddete (üç ay) dönüşmüştür. Zira asıl olduğu sürece bedelin hükmü geçersiz olur.³⁷³ Kadınların âdetten ümit kesme yaşı kişiden kişiye, bölgeden bölgeye göre değişir. Nasıl ki kadınların ilk âdet dönemi kişiden kişiye, bölgeden bölgeye göre değişiyorsa âdetten ümit kesme yaşı da değişir. Kadınların âdetten ümit kesme yaşı (menopoz yaşı) ihtilaflıdır. Bazıları elli beş yaşla ve bir kısmı da altmış yaşla sınırlandırmışlar. Ama altmış yaşla sınırlandırmak daha evludur. Çünkü kadınlar genel olarak altmış yaş civarlarında âdetten ümit keserler.³⁷⁴

Hayız görmeyenlerle kastedilenin bâliğ olmayan kadınlar olduğunu dile getiren müfessirlerden biri de Kâdı Beyzâvî (ö. 685/1286) gelir. Kâdı Beyzâvî Talâk suresinin 4. âyetini şöyle tefsir etmiştir: Boşanmış olduğu halde henüz âdet görmemiş küçük kadınların iddeti üç aydır.³⁷⁵

Hanefi mezhebinin âlimlerinden İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), Burhâneddîn el-Mergînânî'nin (ö. 593/1197) konuyla ilgili metnini “Bir veli, küçük erkek veya kız çocuklarını nikâhladığı zaman bu nikâh akdi caizdir.” şöyle şerh etmiştir: Bunun delili Talâk suresinin 4. âyetindeki “âdet görmeyenler” ifadesidir. Bu âyet, küçük kız çocuğunun iddetinden bahseder. Bu da şer'an küçük kızın nikâhının tasavvur edilmesinden kaynaklanır. Bu nedenle İbn Şübrüme ve Ebu Bekir el-Esamm'in babaların, küçük evlatlarını nikâhlamasının caiz olmadığına dair görüşleri reddediliyor. Hz. Ebu Bekir'in, Hz. Aişe'yi Resûlullah'a (s.a.v.) nikâhlanması mütevatire yakın kesin bir hadistir. Kudâme b. Maz'un, Zübeyr'in kız çocuğuyla doğduğu gün nikâhlanmıştır. Bu da küçük yaşta evliliğin Hz. Aişe'ye has bir durum olmadığı kesin bir delilidir.³⁷⁶ el-Mergînânî, iddet mevzuunda hayız görmeyenlerle kastedilenin yaş itibariyle ergenliğe girmiş kadınlar olduğunu söylemiştir. Söz konusu âyette geçen “Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş...”den gaye ise küçük olduğundan ya da menopoz dönemine girdiğinden dolayı âdet görmeyen kadınlar olduğunu belirtmiştir. Nitekim Söz konusu olan âyetle ilgili Burhâneddîn el-Mergînânî (ö. 593/1197), iddet mevzuunda şöyle demiştir: Âdet

³⁷³ İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, IV, 285.

³⁷⁴ İbn Âşûr, *a.g.e.*, XXVIII, 315-320.

³⁷⁵ Beyzâvî, *a.g.e.*, V, 221.

³⁷⁶ İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 265.

gören kadınların iddeti, üç âdet dönemidir. Bunun delili Bakara suresinin 228. âyetinde geçen hükümdür: “Boşanmış kadınlar, kendi başlarına evlenmeden üç ay hali beklerler.” Şayet küçük olduğundan ya da menopoz dönemine girdiğinden dolayı âdet görmüyorsa iddeti üç aydır. Bunun delili ise Talâk suresinin 4. âyetinde geçen hükümdür: “Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş...” Aynı şekilde yaş itibariyle ergenliğe girmiş âdet görmemiş kadınların iddeti üç aydır. Bunun delili Talâk suresinin 4. âyetinin sonunda geçen hükümdür: “âdet görmeyenler...” Eğer hamile ise iddeti doğumla son bulur. Bunun delili Talâk suresinin 4. âyetinde geçen hükümdür: “Gebe olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıdır.”³⁷⁷

Hanbelî mezhebinin önde gelen âlimlerinden İbn Kudâme, İbn Münzir’e atıfta bulunarak şöyle demiştir: Allah’ın kelamı olan Talâk suresinin 4. âyeti, küçük kızın evlendirilmesinin caiz olduğuna delalet eder. Bu âyet, âdet görmemiş kadınların iddet sürelerini üç ay olarak sınırlandırmıştır. İddetin üç ay olması için nikâhtan boşanılması ya da nikâhın fesh edilmesi gerekir. Dolayısıyla bu âyet, (küçük kızın muteber izni olmadığından dolayı) küçük kızın velisi tarafından nikâhlandırılıp daha sonra boşanmış olduğuna delalet eder.³⁷⁸ Hz Aişe’den şöyle rivayet edilmiştir: “Resûlullah (s.a.v.), ben altı yaşındayken benimle evlenmiş (nikâh akdi yapmış) ve ben dokuz yaşındayken benimle zifafa girmiştir.”³⁷⁹ Buradan da malumdur ki, Hz Aişe nikâh akdi esnasında küçük olduğundan dolayı izni muteber değildi. Nitekim Kudâme b. Maz’un, Zübeyr’in kız çocuğuyla doğduğu gün nikâhlanmış ve şöyle demiştir: Şayet ben vefat edersem o benim en iyi mirasçımdır. Eğer ben yaşarsam o benim karımdır. Hz. Ali, küçük kızı olan Ümmü Külsûm’ü Hz. Ömer b. el-Hattâb’la nikâhlamıştır.³⁸⁰ Buradan açıkça anlaşılıyor ki buradaki nikâhla kastedilen akittir.

Zâhiri mezhebinin büyük âlimlerinden İbn Hazm ez-Zâhirî (ö. 456/1064), küçük kızın evlendirilmesiyle ilgili olarak cumhurun görüşünü tercih etmiştir. Ona göre kız çocuğun nikâhının yapılması, konuyla ilgili rivayet edilen hadisten dolayı

³⁷⁷ el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 330-332.

³⁷⁸ İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 398; Nureddin Ebî Tâlib Abdurrahman b. Ömer b. Kâsım b. Ali b. Osman el-Basrî, ed-Darîr, *el-Vadîh fi Şerhi Muhtasari'l Hırakî*, 1. baskı, Bayrut 2000, III, 387.

³⁷⁹ Buhârî, *a.g.e.*, “Nikâh”, 39, 5133; Müslim, *a.g.e.*, “Nikâh”, 10, 1422; İbn Mâce, *a.g.e.*, “Nikâh”, 13, 1877.

³⁸⁰ İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 398-399; Nureddin Ebî Tâlib Abdurrahman b. Ömer, *a.g.e.*, III, 387.

caizdir. Fakat erkek çocuğun ergenlikten önce nikâhının yapılması ona göre geçersizdir.³⁸¹

Küçük kız ve erkek çocukların nikâhları cumhura göre şöyle izah edilmiştir: Şüphesiz nikâh, bütün kadın ve erkek haklarında konulmuş faydalı şeylerdendir. Nikâh akdi birçok maksat ve gayeyi kapsayıp, bunlar yalnızca birbirine küfüv (denk) olan eşler arasında gerçekleşebilir. Bu denklige her zaman rastlanmayabilir. Bu nedenle, erkek ve kız çocukları küçük durumdayken, velisine nikâh akdi izni verilmesine daha çok ihtiyaç duyulur. Bununla beraber eğer küçük çocuğun bülûğa ulaşması beklenirse dengi olan eşyle evlenme şansını kaybedebilir. Böyle bir fırsat ele geçemeyebilir. Nikâh akdi, ömür boyu devam edecek bir hayata yönelik yapıldığı için, nikâhın amaçlarından olan şeye gerek duyulur. Bundan dolayı veliye velâyet yetkisi verildi.³⁸²

Son dönem Hanefi mezhebinin önde gelen âlimlerinden İbn Âbidîn, “mehir” mevzuunda Bezzâzî’den şöyle naklediyor: Bir baba, küçük kızını yaşına bakılmaksızın kocasına teslim etmeye zorlanamaz. Lakin koca, muaccel mehri ifa etmesi için zorlanır. Şayet koca, kızın zifafa elverişli olduğunu iddia ederse ve kızın babası da bunu inkâr etse o zaman bu durum hâkime intikal eder.³⁸³ İbn Âbidîn, Hanefi mezhebinin meşhur kitaplarından olan *el-Fetâva’t-Tatarhâniyye* isimli esere atıfta bulunarak şöyle demiştir: Ergenlik çağında olan kız, zifafa elverişli olmadığı zaman, kocasına teslim edilemez.³⁸⁴ Başka bir tabirle nikâhlanan kız yaşına itibar edilmeksizin ister ergenlik çağında olsun ister ergenlik çağına girmemiş olsun zifafa elverişli olmadığı vakit, kocasına teslim edilemez.

Küçük kızın nikâh akdine cevaz veren ulema, bu akdi yapacak olan velinin onun babası veya dedesi olması ve kendisiyle evleneceği kişinin ona nesep ve şeref

---

³⁸¹ İbn Hazm, *a.g.e.*, IX, 44-45.

³⁸² Serahsî, *a.g.e.*, IV, 212-213; Mevsilî, *a.g.e.*, III, 94.

³⁸³ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 315; ayrıca bkz. el-Hindî, Âlim b. el-Alâ ed-Dihlevî “*el-Fetâva’t-Tatarhâniyye*” 1. baskı, yy., ts., III, 35-36.

³⁸⁴ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 315; ayrıca bkz. el-Hindî, Âlim b. el-Alâ ed-Dihlevî *el-Fetâva’t-Tatarhâniyye* 1. baskı, yy., ts., III, 35-36.

bakımından denk olması gerektiği gibi şartları öne sürmüşlerdir.³⁸⁵ Bununla birlikte nikâh akdinde müstehab olan kızın bülûğ çağından sonra nikâhının yapılmasıdır.³⁸⁶

Tâbiun döneminde yaşayan büyük âlimlerden olan muhaddis ve fakih İbrahim en-Nehaî'den şöyle nakledilmiştir: “Bir baba, küçük kız ve erkek çocuklarını nikâhladığı vakit bu nikâh akdi geçerlidir. Diğer veliler de velayet hükmünde baba gibidir.” Hanefî âlimleri de bu görüşe katılmışlar ve şöyle demişlerdir: “Baba ve dede haricindeki velilerin de küçük kız ve erkek çocukları nikâhlandırmaları geçerlidir.”³⁸⁷

İmam Malik'e göre baba dışındaki herhangi bir veli, küçük çocukları nikâhlayamaz.³⁸⁸ İmam Şafii'ye göre ise baba haricindeki diğer veliler, küçük çocukları nikâhlayamaz. Lakin kızın babası yoksa dedesi, velayet konusunda babası gibi hüküm verir.³⁸⁹ İmam Malik'in görüşünün gerekçesi şudur: Velayetin küçük çocuğun üzerinde oluşması ihtiyaca göredir. Çocuğun cinsel ihtiyacı olmadığı için nikâh mevzuunda velayet söz konusu değildir. Lakin babalar hakkında rivayet edilen hadisten (Hz. Ebu Bekir'in, Hz. Aişe'yi Resûlullah'a nikâhlanması) dolayı babanın velayeti istisnâî (kıyasa muhalif) olarak sabit olmuştur. Dede baba gibi tam şefkate sahip olmadığından dolayı babayla aynı hükümde değildir. Başka bir ifadeyle İmam Malik'e göre kıyasa göre herhangi bir velinin küçük kız ve erkek çocukları nikâhlama yetkisi olmamalıdır. Fakat babalar hakkında rivayet edilen hadislerden dolayı babanın velayeti kıyasa muhalif olarak sabit olmuştur.³⁹⁰ Hanefilere göre bu velayet, kıyasa uygundur. Zira nikâh akdi, birçok maksat ve gayeyi kapsıyor. Bu maksat ve gayeler yalnızca birbirine denk olan eşler arasında tahakkuk eder. Bu denkliğe her zaman rastlanmayabilir. Bundan dolayı dengini elde etmek için veliye velayet yetkisi verilmiştir.³⁹¹ İmam Şafii'nin görüşünün gerekçesi ise şudur: Baba ve dede haricindeki velilerin çocuğa şefkati az olduğundan ve akrabalık bağı da uzak

³⁸⁵ Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Eلفazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 201.

³⁸⁶ Şirbînî, *a.g.e.*, III, 201.

³⁸⁷ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 213.

³⁸⁸ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 213; İbnü'l- Hümâm, *a.g.e.*, III, 264; Derdîr, *a.g.e.*, s. 61; İbn Tâhir, el-Habîb, *el-Fıkhü'l-Mâlikî ve Edilletuhu*, 2. baskı, Beyrut 2005, III, 210.

³⁸⁹ Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 429-430; Nevevî, *a.g.e.*, ss. 375-376.

³⁹⁰ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 213; el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 39; İbnü'l- Hümâm, *a.g.e.*, III, 264; Derdîr, *a.g.e.*, s. 61; İbn Tâhir, *a.g.e.*, III, 210-214.

³⁹¹ el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 39; İbnü'l- Hümâm, *a.g.e.*, III, 265.

olduğu için onlara velayet yetkisi verilmemiştir. Bundan dolayı baba ve dede haricindeki küçük çocukların mallarında (malın mertebesi düşük olduğu halde) tasarruf etme hakları bulunmaz. Bu nedenle küçüklerin şahsı (şahsın mertebesi yüksek olduğu halde) üzerindeki yetkileri olmaması daha evladır.³⁹²

İmam Malik ve İmam Şafii, “*Babası olmayan küçük kız, izni olmadan nikâhlanamaz.*”³⁹³ “*Bülûğa ulaştıktan sonra yetimlik yoktur.*”³⁹⁴ hadislerini delil olarak getirmişler. Hadisten anlaşıldığı üzere yetim kızın ergenlik çağına ulaşmadan ve rızası olmadan nikâhlanması yasaklanmıştır. Nitekim başka bir hadiste Kudâme b. Maz’un, erkek kardeşi Osman b. Maz’un’un kızını Ömer’in oğluna nikâhladı. Resûlullah (s.a.v.) bu nikâhı bozarak şöyle buyurdu: “*Şüphesiz bu kız yetimdir. İzni olmadan nikâhlandırılmaz.*”³⁹⁵ Yetim olan kızın, ergenlikten önce evlendirilmesinin caiz olmamasının hikmeti şöyle açıklanabilir: Yetim kızını nikâhlandıran kişi, ona az şefkat gösterebilir. Şefkati az olduğundan dolayı onun malı üzerinde velayeti sabit olmaz (malında tek başına tasarruf edemez). Hâlbuki küçük kızın, malını tasarruf etmeye olan ihtiyacı kendi şahsı (nikâhı) üzerindeki tasarrufa olan ihtiyacından daha çoktur. Küçük kızın malını tasarruf etmeye olan ihtiyacı daha çok olduğu halde velinin, yetim kızın malını tasarruf etmeye hakkı olmadığına göre onun şahsı (nikâhı) üzerindeki yetkisi olmaması daha evladır.³⁹⁶ Hanefilerin delili ise Nisâ suresinin 3. âyetidir: “*Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (câriyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.*” Âyetteki “*yetimlerin haklarına riayet edememekten*” ifadesinden maksat, kendileriyle nikâhlanmaktır.³⁹⁷ Hanefilere göre ergenlikten önce babası olmayan kişiye yetim denir. Ergenlikten sonra ona yetim denilmez. Bundan dolayı bu âyet,

³⁹² el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 39-40; ayrıca bkz. Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 429-430.

³⁹³ Dârimî, *a.g.e.*, Nikâh, 12, 2185.

³⁹⁴ Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Vesâyâ”, 9, 2873.

³⁹⁵ Dârekutnî, *a.g.e.*, Nikâh, 38, 3494.

³⁹⁶ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 214; ayrıca bkz. Şîrâzî, *a.g.e.*, II, 430; İbn Tâhir, *a.g.e.*, III, 210-214.

³⁹⁷ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 214; İbnü’l-Arabî, *a.g.e.*, I, 405; Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 26-27.

küçük yetim olan kızın ergenlikten önce evlenebileceğine delalet eder.³⁹⁸ Başka bir ifadeyle Hanefiler yetimlerin evlendirilmelerini caiz görüyorlar.

Dul olan kadın büyük ve küçük olarak iki kısma ayrılır. Cumhura göre hiç kimse babası dâhil büyük dul kadını kendisinin izni olmadan evlendiremez.³⁹⁹ Zira dul kadın hakkında hadis-i şerif vardır: “*Dul kadının kendisi üzerinde, velisinden daha çok hakkı vardır. Bakire olan kız ise ondan nikâh izni talep edilir. Onun izni susmasıdır.*”⁴⁰⁰ Bununla beraber büyük dul kadının rüşt sahibi olması, nikâhın gayesini biliyor olması, tecrübe kazanmış olması gibi sebeplerden ötürü nikâha zorlanamaz. Bu durum ergenliğe ermiş bir erkeğin nikâha icbar edilmemesine benzer.⁴⁰¹ Tirmizî’nin Ebu Hüreyre’den nakletmiş olduğu hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.v.) bu konu hakkında şöyle buyurmuştur: “*Dul kadının açık izni olmadan evlendirilemez. Bakire kızın izni olmadan nikâhlanamaz. Bakire kızın izni onun susmasıdır.*”⁴⁰² Tirmizî şöyle devam ediyor: Bu hadis hasen ve sahih olup, Hz. Ömer’den, İbn Abbas’tan, Hz. Aişe’den ve Urs b. Amire’den de nakledilmiştir. Başka bir tabirle tüm âlimlerin görüşüne göre, büyük dul kadının açık izni olmadan evlendirilemez. Şayet babası, dul kadının açık izni olmadan evlendirirse ve nikâh onun hoşuna gitmemişse bu nikâh akdi geçersizdir. Büyük bakire kızın izni olmadan babasının onu evlendirmesinde âlimler ihtilaf etmiştir. Kûfe âlimleri ve diğer ulemanın çoğunluğunun görüşü; babanın bülûğa ermiş bakire kızının izni olmadan evlendirmesi halinde bu nikâh kızın hoşuna gitmemişse yapılan nikâh akdi geçersizdir. Medineli bazı âlimlere göre, bakire kızın izni ve rızası olmasa dahi babası tarafından evlendirilmesi caizdir. İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Ahmed de bu görüşü savunmuşlar.⁴⁰³

Küçük olan dul kadının evliliği hakkında ise iki görüş vardır: Birincisi küçük dul kadın, ergenlikten önce evlendirilemez. (Bu da İmam Şafii’nin mezhebidir.) İmam Şafii’nin delili, dul kadın hakkındaki hadislerin umumiyet üzerinde olması ve icbarın bekâret ve dulluk vasıflarıyla değişmesi ile ilgilidir. Küçüklük ve büyüklük

³⁹⁸ İbnü’l-Arabî, *a.g.e.*, I, 405; Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 26-27.

³⁹⁹ İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 406; Nevevî, *a.g.e.*, ss. 375-376.

⁴⁰⁰ Müslim, *a.g.e.*, “Nikâh”, 9, 1421; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Nikâh”, 25, 2098.

⁴⁰¹ İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 407.

⁴⁰² Tirmizî, *a.g.e.*, “Nikâh”, 17, 1107.

⁴⁰³ Tirmizî, *a.g.e.*, II, 400-401.

vasfi ile değildir. Hem de küçük dul kadının nikâhının bülûğa kadar ertelenmesinde fayda vardır. Bu fayda küçük dul kadının bülûğa erip kendi izninin muteber olmasıyla tercih sahibi olmaya hak kazanmasıdır. Bu nedenle ergenliğe kadar bekletilmesi vacip olur. Bu durum bakirelerde söz konusu değildir.⁴⁰⁴

İkincisi ise küçük dul kadının kendisinden izin alınmazsa babası tarafından evlendirilebilir. (Bu da İmam Malik ve Ebu Hanife'nin görüşüdür.) İmam Malik ve Ebu Hanife'nin delili, dul kadının küçük olmasıyla ilgilidir. Bekâret veya dulluk vasıfları ile ilgili değildir. Dul olan küçük kadın, küçük olması nedeniyle bakire ve küçük erkek çocuklarda olduğu gibi nikâha icbar edilir. *“Dul kadının kendisi üzerinde, velisinden daha çok hakkı vardır.”*⁴⁰⁵ hadisinde geçen ‘dul kadın’dan maksat büyük olan dul kadınlardır. Küçük olan dul kadınlar için böyle bir hak söz konusu değildir.⁴⁰⁶

Ergenlik çağına girmiş akıllı olan bakire kızın izninin gerekli olup olmadığına dair İmam Ahmet’ten iki rivayet nakledilmiştir⁴⁰⁷: Birinci rivayet şöyledir: Babası, bakire küçük kızını izni olmadan nikâha icbar (zorlamak) ettiği gibi ergenliğe girmiş âkil-bâliğ kızını da nikâha icbar edebilir. Bu da İmam Malik, İbn Ebu Leyla, İmam Şafii ve İshâk’ın görüşüdür. İkinci rivayet ise şöyledir: Babası kızının izni olmadan onu nikâha icbar edemez. Bu da Evzâî, Sevrî, Ebu Ubeyd, Ebu Sevr, re'y sahiplerinin ve İbn Münzir’in görüşüdür. Birinci grubun delili; İbn Abbas’ın Resûlullah’tan rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: *“Dul kadının kendisi üzerinde, velisinden daha çok hakkı vardır. Bakire olan kız ise ondan nikâh izni talep edilir. Onun izni susmasıdır.”*⁴⁰⁸ Resûlullah (s.a.v.) kadınları iki sınıfa ayırıp dul olan kadına nikâh hakkı verdiğinde bu hadis, ergenlik çağına girmiş bakire kızın bu hakka sahip olmadığını gösterir. Yani ergenlik çağına girmiş bakire kızın üzerinde velisinin ondan daha çok hakkı vardır. Hadis-i şerifte geçen *“Bakire olan kız ise ondan nikâh*

⁴⁰⁴ İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 407; Şirbîni, Şemsüddin el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîi, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 201.

⁴⁰⁵ Müslim, *a.g.e.*, “Nikâh”, 9, 1421; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Nikâh”, 25, 2098.

⁴⁰⁶ İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 407; İbn Tâhir, *a.g.e.*, III, 214.

⁴⁰⁷ İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 399; Nureddin Ebî Tâlib Abdurrahman b. Ömer, *a.g.e.*, III, 387-388.

⁴⁰⁸ Müslim, *a.g.e.*, “Nikâh”, 9, 1421; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Nikâh”, 25, 2098.

*izni talep edilir*⁴⁰⁹ den gaye müstehab olan izin olup, vacib olan izin değildir. Ayrıca İbn Ömer'in Resûlullah'tan rivayet ettiği hadis buna delildir⁴¹⁰: “*Kızların evlendirilmesi ile ilgili konularda anneleriyle istişare edin.*”⁴¹¹ Onlardan nikâh akdi için izin talep edilmesi, nikâh akdine sahip olduğundan değil bilakis gönülleri hoş olsun diye nikâh hakkında onlarla istişare edilir. İkinci grup ise Ebu Hüreyre'nin Resûlullah'tan rivayet ettiği hadisi delil göstermişlerdir:“ *'Dul kadının açık izni olmadan evlendirilemez. Bakire olan kızın izni olmadan evlendirilemez.*”⁴¹² Bazı kişiler Resûlullah'a sordular: Bakire olan kızın izni nasıldır? Resûlullah (s.a.v.): *'Onun izni susmasıdır.'* diye cevap verdi.”⁴¹³ İbn Abbas, Resûlullah'tan şöyle rivayet etmiştir: “Bakire bir kız, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek durumunu anlattı: Babası onu hoşuna gitmeyen bir kişiyle evlendirmiştir. Resûlullah (s.a.v.) ona tercih hakkı verdi.”⁴¹⁴ Hem de ergenlik çağına girmiş ve akıllı olan bakire kızın tasarrufu caizdir. Bu nedenle nasıl ki dul kadının ve erkeğin icbar edilmesi caiz değilse büyük bakire olan kızın da icbar edilmesi caiz değildir.⁴¹⁵

Cumhura göre bir babanın, kızının izni olmadan onu evlendirmesi için bazı şartlar vardır: Birincisi aralarında açık bir düşmanlığın olmaması.

İkincisi kızını dengiyle evlendirmesi.

Üçüncüsü kızını mehr-i misliyle evlendirmesi.

Dördüncüsü mehrin bedelinin o bölgenin parasıyla olması.

Beşincisi kocanın mehr-i misli vermekten aciz olmaması.

Altıncısı kör ve aşırı yaşlı gibi muaşeretle (sosyal ilişki) zarar görecektir kişiyle evlendirmemesi gerekir.⁴¹⁶

⁴⁰⁹ Müslim, *a.g.e.*, “Nikâh”, 9, 1421; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Nikâh”, 25, 2098.

⁴¹⁰ İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 399-400; Nureddin Ebî Tâlib Abdurrahman b. Ömer, *a.g.e.*, III, 388-389.

⁴¹¹ Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Nikâh”, 23, 2095.

⁴¹² Müslim, *a.g.e.*, “Nikâh”, 9, 1419.

⁴¹³ Müslim, *a.g.e.*, “Nikâh”, 9, 1419.

⁴¹⁴ İbn Mâce, *a.g.e.*, “Nikâh”, 12, 1875; Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Nikâh”, 24, 2096.

⁴¹⁵ İbn Kudâme, *a.g.e.*, IX, 399; Nureddin Ebî Tâlib Abdurrahman b. Ömer, *a.g.e.*, III, 389.

⁴¹⁶ Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 201.

Bir baba, küçük kızını ya da küçük oğlunu dengi olmayan biriyle nikâhladığı vakit Ebu Hanife'ye göre bu nikâh akdi istihsanen caizdir. Ama İmameyn'e göre bu nikâh akdi caiz değildir. Onların görüşü kıyasa uygundur.⁴¹⁷

Bir baba veya dede, küçük kız ve erkek çocuklarını nikâhladığı zaman, ergenliğe ulaşan çocukların tahyîr (iki şey arasında tercih yapma) hakkı söz konusu değildir. Çünkü baba ve dedenin çocuklarına karşı şefkat ve görüşleri tamdır. Şayet baba ve dede haricindeki bir veli, küçük kız ve erkek çocukları evlendirirse erkek ve kız çocuklarının ergenliğe girdikleri vakit tercih hakları vardır. İsterlerse nikâhlarını devam ettirirler isterlerse nikâhlarını fesh ederler. Ama nikâhlarını bozmak istedikleri vakit hâkimin hükmü gereklidir. Bu da Ebu Hanife ve İmam Muhammed'in görüşleridir. Ebu Yusuf'a göre ise diğer velilerin, (baba ve dedede olduğu gibi) küçük kız ve erkek çocuklarını nikâhladığı vakit küçük çocukların tercih hakları yoktur.⁴¹⁸

Özet olarak fakihlerin cumhuruna göre küçük çocuk ister erkek olsun ister kız olsun nikâh akdinin babası veya dedesi gibi yakın bir velisi tarafından yapılması caiz görülmüştür. Bununla beraber nikâh akdinin ergenlikten sonra ve kızın rızası ile yapılması evlâdır. Çünkü nikâh akdi, ömür boyu devam edecek bir hayat için yapılır. Bu nedenle evlenecek kız kendi iradesi ile evlenmesi daha sağlıklı olur. Nikâh akdi yapılan kızın, kocaya teslim edilmesi için kızın yaşına itibar edilmeksizin fiziksel bakımdan olgunlaşması şart görülmüştür.

Osmanlı'nın son dönem önemli düşünürlerinden Mansûrîzâde Said'e (ö. 1923) göre cevâz meselesi şer'î hükümlerden değildir. Şeriatı yasak olmayan şeylerin yasak edilmesi caizdir. Bundan dolayı toplum yararına uygun bir şekilde devlet reisi cevaz verilen şeylere yasak getirebilir.⁴¹⁹ Şemsü'l-Eimme es-Serahsî bu mevzuda şöyle demiştir: Hz. Ömer'den şu rivayet bize ulaşmıştır: Hz. Ömer,

---

⁴¹⁷ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 224.

⁴¹⁸ el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 41-42.

⁴¹⁹ Mansûrîzâde, "İslam Mecmuası", c. IV, sy. 53, s. 1052-1054; Yılmaz, Ayşe, "Usûl-Furû' Etkileşimine Son Dönemden Bir Örnek: Mansûrîzâde Said ve Cevâz Meselesi" (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2015, Cilt 3, Sayı 6, ss. 100-129; ayrıca bkz. Mansûrîzâde, Mehmed Said, "Cevazın Şer'î Ahkâmdan Olmadığına Dair" (Sadeleştiren Ali Bardakoğlu) İslam Mecmuası, c. X, s. 295-303; Mansûrîzâde, Mehmed Said, "Cevazın Şer'î Ahkâmdan Olmadığına Dair" Sebîlü'r-Reşâd, c. 13, say. 331. s. 144-145.

kadınların nesep ve şeref bakımından kendilerine denk olmayan erkeklerle nikâhlanmalarını yasak edeceğim buyurmuştur. Bu da devlet reisinin nikâhta tasarruf sahibi olduğunu gösterir. Çünkü Hz. Ömer, bu yasağı şeriata değil devlet reisi sebebiyle kendine nispet etmiştir. Bu da devlet reisinin velâyeti amme (kamu adına hareket etme) yetkisini kullanarak cevaz verilen bir konuya yasak getirebileceğine delildir.⁴²⁰ Mansûrîzâde'nin ifadesiyle Hz. Ömer nikâhta bir kanun maddesi koymak istemiştir.⁴²¹ Bu itibarla yöneticiler caiz kapsamına giren küçüğün evlendirilmesini de yasaklayabilirler. Ancak verdiğimiz rivayet ve görüşlerden nüzûl çağındaki klasik fıkihta küçüklerin evlendirilmesinin bir olgu olarak mevcut olduğunu, dolayısıyla “hayız görmeyenler” ifadesinden bülûğa ermemiş kızların da anlaşıldığı bir hakikattir. Bununla birlikte bu ifade bülûğa ermeyenlerle sınırlı değildir. Aşağıda bu anlamlara da işaret edeceğiz.

B. Bülûğ Yaşına Ulaşıp Hayız Görmeyenler

1. Fizyolojik Bir Sebep Hayız Görmeyenler

Talâk suresinin dördüncü âyetinde zikredilen “*hayız görmeyenler*” ifâdesini farklı bir şekilde yorumlayan bilginler olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarı ile Osman el-Bettî, İbn Şübrüme ve Ebu Bekir el-Esamm'ın ortak görüşüne göre âyetin bahsettiği “*hayız görmeyenler*” ifadesiyle kastedilenin bülûğ yaşına ulaşmış da herhangi fizyolojik bir sebepten dolayı geç âdet gören kadınlardır. Zira adı geçen bilginlere göre küçük kız ve erkek çocukların ergenlikten önce evlendirilmeleri caiz değildir.⁴²² Adı geçen müctehitler bununla ilgili olarak Nisâ suresinin 6. âyetini (*Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin.*) delil göstermişlerdir.⁴²³

⁴²⁰ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 196; ayrıca bkz. Mansûrîzâde, “İslam Mecmuası”, c. IV, sy. 53, s. 1052-1054; Yılmaz, Ayşe, “*Usûl-Furû' Etkileşimine Son Dönemden Bir Örnek: Mansûrîzâde Saîd ve Cevâz Meselesi*” (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2015, Cilt 3, Sayı 6, ss. 100-129.

⁴²¹ Mansûrîzâde, “İslam Mecmuası”, c. IV, sy. 53, s. 1052-1054; ayrıca bkz. Yılmaz, Ayşe, “*Usûl-Furû' Etkileşimine Son Dönemden Bir Örnek: Mansûrîzâde Saîd ve Cevâz Meselesi*” (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2015, Cilt 3, Sayı 6, ss. 100-129.

⁴²² İbn Hazm, *a.g.e.*, IX, 38; Serahsî, *a.g.e.*, IV, 212; el-Kiyâ el-Herrâsî, *a.g.e.*, II, 314-315; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 352-353; eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî, (ö. 1250/1834), *Neylû'l-Evtâr min Esrâri Müntekâ'l-Ahbâr*, 1. baskı, Beyrut 1426, XII, 78.

⁴²³ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 212; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 353.

Şayet bülûğdan önce erkek ve kız çocukların evliliği caiz olsaydı bu gayeye (*evlilik çağına gelinceye kadar*) bir anlam kalmazdı. Üstelik velayetin küçük kız çocuğunun üzerinde oluşması, küçüklük sebebiyle oluşan ihtiyaçlardan dolayıdır. Bu sebeple küçük çocukların malından hibe-bağış gibi maddi tasarruf yapılmaya ihtiyaç duyulmayan durumlarda velayet söz konusu değildir. Küçük kız ve erkek çocuklarının nikâha ihtiyacı yoktur. Çünkü nikâh dini ıstılahta zikrettiğimiz gibi “şer‘an aranan şartlar dairesinde bir kadınla bir erkeğin birbirlerinden istifade etmek arzusu ile yapılan akittir.” Nikâhın amacı ise fitrat bakımından cinsel ihtiyacı gidermektir. Dini bakımdan ise nikâhın amacı soyun devamını meşru bir şekilde sağlamaktır. Küçüklük ise bu iki amaca ulaşmaya engeldir. Bu nikâh akdi, ömür boyu sürecek bir hayat için yapılır. Bülûğdan sonra küçük kız ve erkek çocuklara evlilik vecibeleri lazım olacaktır. Hiç kimsenin onları böyle bir sorumluluk altına koyma hakkı yoktur. Çünkü bülûğdan sonra onların üzerine hiç kimsenin velayeti söz konusu olmayacaktır.⁴²⁴ İbn Şübrüme cumhurun delili olan Hz. Aişe hakkındaki hadisin Hz. Peygamber’e has bir durum olduğu şeklinde cevap veriyor. Başka bir tabirle Hz. Aişe’nin evliliğinin dörtten fazla kadının bir nikâh altında tutulması gibi Resulullah’a (s.a.v.) has olan bir durum olduğunu söylüyor.⁴²⁵

Hayız görmeyenlerle kastedilenin bülûğ yaşına ulaşmış da herhangi fizyolojik bir sebepten dolayı geç âdet gören kadınları da içine aldığı belirten Endülüslü Ebu Hayyân gelir. Ebu Hayyân (ö. 745/1344), Talâk suresinin 4. âyeti hakkında şöyle demiştir: Âyette geçen “*âdet görmeyenler*” ifâdesi, küçük olduğundan dolayı âdet görmemiş kadınları veya bülûğ yaşına ulaşmış olduğu halde herhangi bir sebepten dolayı geç âdet gören kadınları içine alır. Ayrıca ömür boyunca hiç âdet görmeyen kadınları da (ömür boyunca hiç âdet görmeyen bazı kadınlar vardır) içine alır.⁴²⁶ Aynı şekilde Hanefî mezhebinin âlimlerinden İbnü’l-Hümâm ve Şâfiî mezhebinin büyük fıkıh âlimlerinden müfessir olarak bilinen el-Hafîb Şîrbînî de Talâk suresinin 4. âyetinin sonundaki “*âdet görmeyenler...*” ifadesi, yaş itibariyle ergenliğe girmiş

⁴²⁴ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 212; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 353.

⁴²⁵ İbn Hazm, *a.g.e.*, IX, 38-39.

⁴²⁶ Ebu Hayyân, *a.g.e.* VIII, 280.

ama âdet görmemiş kadınları kapsadığı gibi küçük olduğundan dolayı âdet görmemiş kadınları da kapsadığını belirtmişlerdir.⁴²⁷

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942) söz konusu olan âyeti şöyle tefsir etmiştir: “Âyetteki ‘âdet görmeyenler’ ifâdesi, on yedi yaşından küçük olup henüz ergenlik yaşına ulaşmadığından dolayı âdet görmemiş kadınları içine aldığı gibi ergenlik yaşının azami sınırı olan on yedi yaşına ulaşmış ve yaş itibariyle ergenliğe girmiş olduğu halde herhangi bir nedenden dolayı geç âdet gören kadınları da içine alır. Bir ya da iki defa âdet görüp sonra âdet görmezse tercih edilen görüşe göre iddet süresi yine üç ay sayılır. Zira âdetin muntazamı için en az üç kere âdet görülmesi gerekir. Eğer üç kere âdet görse sonra devamlı bir şekilde âdetten kesilirse "mümteddütü't-tuhr" (temizlik süresi uzayan kadın) grubuna girer. Bu gruba giren kadınların iddeti ihtilafıdır. Hanefi mezhebine göre böyle kadınların iddeti, aylara göre değil âdet iddetine göre yapılır. Bu kadınların menopoza giren kadınlara kadar beklemeleri gerekir. Zira bunlar henüz âdet görmemiş ve menopoza giren kadınlar grubuna dâhil değildirlere. Yani âdet gören kadınlar grubuna giriyorlar. Fakat iddetten asıl gaye hamilelik şüphesini katî bir şekilde ortadan kaldırmaktır. Hamilelik süresinin en üst sınırından daha fazla bekletmek iddetin hikmetiyle münasip değildir. Münasip olan bu gruba giren kadınların iddetinde gebelik süresinin en üst sınırının dikkate alınması ve gebelik süresinin en uzun süresine göre bekletilmeleridir.”⁴²⁸ Mevdûdî (ö. 1979) de şöyle demiştir: Ergenliğe ulaşmadığı için âdet görmeyenler veya bazı fizyolojik sebeplerden dolayı geç âdet gören ya da çok nadir olup hiç âdet görmeyen kadınlar, âdetten kesilmiş kadınlar gibi boşandıktan sonra üç ay iddet beklerler. Burada söz konusu olan kadınlar zifafa giren kadınlardır. Çünkü zifaf olmasaydı iddet söz konusu olmazdı.⁴²⁹

Menopoz döneminden önce bilinmeyen bir sebepten dolayı âdeti kesilmiş genç kadınların iddetinde ihtilaf vardır. Ekseriyetin görüşü bu kadınlar ya üç âdet görecek ya da menopoz dönemine kadar bekleyecekler ve ardından üç ay daha bekledikten sonra iddetleri son bulacaktır. Bu konu hakkında Hz. Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: Bu gruba dâhil olan kadınlar dokuz ay beklerler ve bu süre

---

⁴²⁷ İbnü'l- Hümâm, *a.g.e.*, IV, 280; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-İlâne alâ Ma'rîfeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts., IV, 316; Seyyid Kutub b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî, *Fî Zılâl'il- Kur'ân*, (terc. Heyet), 1. baskı, İstanbul 2016, X, 49-50.

⁴²⁸ Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 117-118.

⁴²⁹ Mevdûdî, Ebu'l A'lâ, *Tefhîmu'l Kur'ân*, (terc. Komisyon), İnsan Yayınları, İstanbul 2006, VI, 375.

zarfında eğer âdet görmezlerse ardından üç ay daha beklemekle iddetleri son bulur. Bu durumda toplam süre on iki ay olur. Malikiler de bu görüştedirler.⁴³⁰ Said b. Müseyyeb'in rivayet ettiğine göre, Hz. Ömer şöyle demiştir: Herhangi bir kadın boşandığı zaman bir ya da iki âdet görüp sonra âdeti kesilse dokuz ay bekler. Eğer bu süre içinde hamileliği belli olsa, hamile iddetine tabi olur ve iddeti doğumla son bulur. Eğer hamile değilse dokuz ay üzerine üç ay daha beklemekle iddeti son bulur. İbn Abbas şöyle buyurdu: Bu sınıfa giren kadınlar bir sene beklerler. İmam Şafii ve Ebu Hanife'ye göre bu gruba dâhil olan kadınlar, menopoz dönemine kadar beklerler. İmam Şafii ve Ebu Hanife'nin bu sözünden maksat, eğer hamilelik şüphesi varsa menopoz dönemine kadar beklemeleri gerektiğidir. Eşheb de şöyle demiştir: Hamilelik şüphesi olduğu sürece menopoz dönemine kadar beklemeden iddeti bitmez.⁴³¹

İmam Malik ve İbn Kasım'a göre, kadının âdetinin gecikmesi hastalıktan dolayı ise dokuz ay bekler. Şayet bu süre zarfında hamile değilse, üç ay daha beklemekle iddeti son bulur. Eşheb'e göre ise hastalıktan dolayı âdetin gecikmesinin hükmü, süt emzirme nedeniyle âdet görmeyen kadınlar gibi âdet görene kadardır. Veyahut bir sene kadar bekleme şeklindedir. Habban b. Münkız, karısını emzirme döneminde boşamış, karısı, emzirmekten dolayı bir sene âdet görmemiştir. Daha sonra Habban hastalanınca karısının ona mirasçı olacağından dolayı endişelendi. Karısıyla miras konusunda tartışıp Hz. Osman'dan fetva istedi. Hz. Osman, bu konu hakkında Hz. Ali ve Zeyd ile istişare etti ve onlar da şöyle cevap verdiler: "Kadının kocası üzerinde miras hakkı vardır. Çünkü âdetten kesilen veya henüz âdet görmemiş kadınlar grubuna dâhil değildir." Sonra Habban öldü, karısı da ona mirasçı oldu. O da kocası ölen kadın gibi dört ay on gün iddetine tabi oldu.⁴³²

Şafiilere göre herhangi bir kadının emzirme veya hastalık gibi bilinen bir sebepten dolayı âdeti kesilmiş ise âdet görene kadar iddet süresini bekler ya da menopoz dönemine girmeyi bekler. Menopoz dönemine girdikten sonra üç ay daha beklemekle iddeti son bulur. Şayet bilinmeyen bir sebepten dolayı âdeti kesilmiş ise İmam Şafii'nin en son görüşüne göre, iddet süresi, önceki gibi âdet görene kadar

⁴³⁰ Beğavî, *a.g.e.*, VIII, 152-153; Hâzin, *a.g.e.*, IV, 308.

⁴³¹ İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, IV, 285.

⁴³² Kurtubî, *a.g.e.*, XXI, 49-50.

veya menopoz dönemine girilmesinin beklenmesi ve ardından üç ay daha süre geçmesi ile son bulur. İmam Şafii'nin eski görüşüne göre ise dokuz ay beklemekle iddeti son bulur.⁴³³

2. Fasit Bir Nikâh ve Cima Sonrasında İddet Bekleyen Küçükler

İbn Şübrüme ve Ebu Bekir el-Esamm'ın görüşlerine yakınlığı ile bilinen Şemsülişlâm İmâdüddîn el-Kiyâ el-Herrâsî (ö. 504/1110) şöyle demiştir: Allah Tealâ'nın mukaddes kitabı olan Kur'ân-ı Kerim'de küçük kızların evlendirilmesine delil olan bir âyet bulunmamaktadır. Şüphesiz İbn Şübrüme, babaların küçük evlatlarını evlendirmesini caiz görmemiştir. Bu görüş Ebu Bekir el-Esamm'ın mezhebidir. Çünkü küçük kızların acil bir maslahat olmaksızın evlendirilmeleri, haklarının zayi olmasına sebep olmaktadır. Talâk suresinin 4. âyetinde geçen “*âdet görmeyenler*” ifadesini ise şöyle değerlendirmiştir: Her ne kadar küçük kızın nikâhı tasavvur edilmese de iddeti gerektiren durumlar tasavvur edilebilir. Kur'ân-ı Kerim'de küçük kızın evliliği ve talâkı hakkında herhangi bir âyet mevcut değildir. Lakin iddeti hakkında bir âyet mevcuttur. İddetin olabilmesi için cima olması gerekir. Bu da fasit olan bir nikâhta ya da şüpheli bir durumda tasavvur edilebilir. Hz. Aişe'nin evliliği Hz. Peygamber'e has bir durum olabilir. Dolayısıyla küçük kızın nikâhı şöyle açıklanabilir; bazı faydalar (erken yaşta eşlerine alışınlar gibi) sağladığından dolayı toplum tarafından tercih edilmiştir.⁴³⁴ Başka bir tabirle belli faydalar sağladığından dolayı şer'an yasaklanmamıştır.

Bu yorumlardan anlaşıldığı kadarıyla Talâk suresinin 4. âyetinde geçen “*âdet görmeyenler*” ifâdesiyle herhangi bir yaş sınırlandırılması söz konusu değildir. Bu da on yedi yaşından küçük olup fizyolojik bakımdan olgunlaşmış henüz ergenlik yaşına ulaşmadığından dolayı âdet görmemiş kadınları, ergenlik yaşının azami sınırı olan on yedi yaşına ulaşmış ve yaş itibariyle ergenliğe girmiş olduğu halde herhangi bir nedenden dolayı geç âdet gören kadınları kapsar. Ayrıca ömür boyunca hiç âdet görmeyen kadınları (ömür boyunca hiç âdet görmeyen bazı kadınlar vardır) da içine alır. Dolayısıyla Talâk suresinin 4. âyetinde geçen “*âdet görmeyenler*” ifadesini

⁴³³ Nevevî, *a.g.e.*, s. 446.

⁴³⁴ el-Kiyâ el-Herrâsî, *a.g.e.*, II, 314-315.

“sadece küçükler” şeklindeki bir kayıttan ziyade en genel şekliyle ele almak ve tahlil etmek en doğru yol olacaktır.

C. Değerlendirme

Talâk suresinin 4. âyetindeki “*âdet görmeyenler*” ifadesiyle kastedilenin âlimlerin ekseriyetine göre bülûğ yaşına ulaşmamış kadınlardır. Hayız görmeyenler ifadesiyle kastedilenin bâliğ olmayan kadınlar olduğunu dile getiren başta Taberî gelir. Söz konusu olan âyeti sadece bu şekilde değerlendirmek yani sadece küçüklerle sınırlı tutmak Kur’ân-ı Kerim’in evrensel mesajlarına münasip değildir. Zira çalışmamızda anlattığımız gibi hayız görememenin sebepleri yalnızca küçüklük ile sınırlı değildir. Bülûğ yaşına ulaşmış da herhangi fizyolojik bir sebepten dolayı geç âdet gören genç kadınların da olduğunu belirttik. Ayrıca emzirme ve hastalık gibi bilinen bir sebepten dolayı âdeti kesilmiş veya bilinmeyen bir sebepten dolayı âdeti kesilmiş kadınların olduğunu bunların da mezhep imamlarına göre hükmünü beyan ettik. Dolayısıyla söz konusu âyette geçen “*âdet görmeyenler*” ifadesini “sadece küçükler” şeklindeki bir kayıttan ziyade en genel şekliyle ele almak ve tahlil etmek en doğru en tutarlı yol olacaktır. Çünkü her ne kadar Osman el-Bettî, İbn Şübrüme ve Ebu Bekir el-Esamm gibi bazı müctehitlere göre küçük çocukların nikâhları velileri tarafından yapılması caiz görülme de fasit olan bir nikâhta ya da şüpheli bir durumda henüz bülûğ çağına girmemiş kız çocuklara da şüpheyi ortadan izale edilmesi için iddet gerekir. Bu gruba giren kadınların iddetleri üç ay beklemekle son bulur.

Hanefilerin küçük kız çocukların nikâhlarına getirdikleri Nisâ suresinin 3. âyet delillerine: “*Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (câriyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.*” şöyle cevap verilebilir: Söz konusu âyette geçen yetimden maksat⁴³⁵

⁴³⁵ Yetim kelimesi sözlükte babası olmayan ister küçük olsun isterse büyük olsun. Çünkü babadan ayrı olma manası devam eder. Lakin örfü göre bülûğ çağına girmeyen kimseye has kılınmıştır. Başka bir ifadeyle kendini kurtaracak çağa gelmemiş kimseye yetim denilir. Bu yönden yetim kelimesi

ergenliğe giren kızdır. Çünkü âyetin siyakı ergenliğe girmiş kadınlardan bahsediyor. Zira Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: Bu âyetten sonra insanlar Resulullah'tan kadınlar hakkında fetva istediler. Bunun üzerine şu âyet indi: “*Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitap'ta, kendileri için yazılmışı (mirası) vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar, çaresiz çocuklar ve yetimlere karşı âdil davranmanız hakkında size okunan âyetler (Allah'ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır). Hayırdan ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilmektedir.*”⁴³⁶ Âyette geçen “kadınlar”dan (yani “Nisâ” kelimesinden) maksat ergenliğe girmiş kadınlardır. Ayrıca âyetteki “yetim kadınlar” lafzı da buna delalet ediyor. Bu nedenle babası olmayan, bâliğ olan kadınlara önceki durumları dikkate alınarak (itibâru mâkâne) mecâz-ı mürsel yoluyla yetim denilir.⁴³⁷ “*Bülûğa ulaştıktan sonra yetimlik yoktur.*”⁴³⁸ hadisindeki yetimlikten maksat ise yetimliğin şer'i hükmü yoktur anlamındadır. Yani bülûğtan itibaren yetimlik hükmü kalkar.⁴³⁹

Kanaatimizce adı geçen müctehitlerin görüşü genel itibariyle düşündüğümüzde daha isabetlidir. Hem evliliğin gayesine hem de kıyasa daha münasıptir. Nitekim İmam Malik bu konuda şöyle demiştir: Kıyasa göre herhangi bir velinin küçük kız ve erkek çocukları nikâhlama yetkisi olmamalıdır.⁴⁴⁰ Başka bir ifadeyle kızın velisi, babası olsa bile münasip olan bu nikâh akdinin ergenlikten sonra yapılmasıdır.⁴⁴¹ Ayrıca cumhura göre kızın velisi, babası olsa bile mutlak bir şekilde onu nikâhlayamaz. Bazı şartlar dâhilinde onu evlendirebilir. Şöyle ki aralarında açık bir düşmanlığın olmaması; kızını dengiyle evlendirmesi; kızını mehr-i misliyle evlendirmesi; kocanın mehr-i misli vermekten aciz olmaması; kör ve aşırı yaşlı gibi muaşeretle (sosyal ilişki) zarar görecekle kişiyile evlendirmemesi gerekir. Kanaatimizce sağlıklı ve doğru olan kızın ergenlikten sonra kendi iradesiyle evlenmesidir.⁴⁴² Çünkü nikâh akdi, ömür boyu devam edecek bir hayat için yapılır.

---

zayıflıkla ilgisi vardır. Bundan dolayı kocasından yalnız kalmış kadına da yetim denilir. (Elmalılı, *a.g.e.*, II, 504; ayrıca bkz. Râzî, *a.g.e.*, IX, 173-174.)

⁴³⁶ Nisâ 4/127.

⁴³⁷ el-Kiyâ el-Herrâsî, *a.g.e.*, II, 313-314; İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, I, 405.

⁴³⁸ Ebu Dâvûd, *a.g.e.*, “Vesâyâ”, 9, 2873.

⁴³⁹ Elmalılı, *a.g.e.*, II, 504; ayrıca bkz. Râzî, *a.g.e.*, IX, 173.

⁴⁴⁰ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 213; el-Mergînânî, *a.g.e.*, III, 39; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 264.

⁴⁴¹ Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî, *Müğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III, 201.

⁴⁴² Şirbînî, *a.g.e.*, III, 201.

Bülûğdan sonra küçük kız ve erkek çocuklara evlilik vecibeleri lazım olacaktır. Hiç kimsenin onları böyle bir sorumluluk altına koyma hakkı yoktur.⁴⁴³

1917 tarihli Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'nde bu konuda İbn Şübrüme ve Ebu Bekir el-Esamm gibi bazı müctehitlerin görüşleri tercih edilmiştir (md. 7).⁴⁴⁴ Ayrıca Osmanlının son dönem önemli düşünürlerinden Mansûrîzâde Said'e (ö. 1923) göre cevâz meselesi şer'î hükümlerden değildir. Bundan dolayı toplum yararına uygun bir şekilde devlet reisi cevaz verilen şeylere yasak getirebilir.

Zifafa gelince fizyolojik bakımdan kızın olgunlaşması şart görülmüştür. Bu da İmam Malik (ö. 179/ 795) ve Ebu Hanife'ye (ö. 150/767) göre on yedi yaşa kadar devam edebilir. Ayrıca tıbbî bakımdan küçüklerin evlenmesi uygun değildir. Zira tıbbî açıdan erken yaşta yapılan evlilik hem annenin hem de bebeğin sağlığını olumsuz yönde etkiler. Şöyle ki “gebelik ve emzikli olmanın gerektirdiği besin ihtiyacının karşılanması, fetüsün ve bebeğin normal büyüyüp sağlıklı olması kadar, anne sağlığı için de önem taşır. Genç yaşta gebe veya emzikli olan kadın, daha kendisi büyüme çağını tamamlamamış olduğundan yeni duruma fizyolojik olarak uyum sağlamakta güçlük çeker. Toplumumuzda genç yaşta evlenme ve gebe kalma daha çok sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde söz konusu olduğundan, bu kişilerde beslenme sorununa rastlamak daha olasıdır. Her yerde ve her zaman, genç yaşta doğum yapan kadınların gebelikleri, kanama ve yüksek tansiyon gibi hayatî tehlikesi olan istenmeyen durumlar daha çok içermektedir. Kendiliğinden düşük yapma, ölü doğma gibi gebelik ve doğum sorunları erken evlilik yapan kadınlarda daha çok görülür. Gebeliğe doğrudan ya da dolaylı olarak bağlı nedenler sonucu oluşan anne ölümlerinin, anne sağlığı için riskli olan kendiliğinden düşüklerin en önemli nedenlerinden birisinin ‘annenin erken doğum yapması’ olduğu üzerinde durulmaktadır.”⁴⁴⁵ Dolayısıyla evliliğin gayesine, bünyesi müsait olmayan çocukların evlenmesi uygun değildir. Evliliğin ilk aşaması erkeklerde ihtilam olmaktır. Kızlarda ise âdet görmektir. “Âdet, kadınlarda belirli zamanlarda meydana gelen ve rahim kanaması ile kendini gösteren bir olaydır. Âdet görme 10-16 yaş arasında başlar. Yurdumuzda bu durum genellikle 13-16 yaşları arasında görülmektedir. Genellikle

⁴⁴³ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 212; Kâsânî, *a.g.e.*, III, 353.

⁴⁴⁴ Heyet, *a.g.e.*, II, 205.

⁴⁴⁵ Bulut, Işıl, *Türk Aile Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, II, 506-507.

âdet kanaması 2-7 gün sürer.”⁴⁴⁶ Bu dönem, kişinin biyolojik değişim ve gelişimle çocukluktan yetişkinliğe geçiş devridir. Ayrıca fizyolojik değişikliklerle beraber evlenilecek olan kişilerin akıl-düşünce bakımından olgunlaşmaları ve psikolojik açıdan da hazır olmaları ehemmiyet arz eder. Zira karı ve kocanın birbirlerine karşı ödev ve sorumlukları vardır. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyruluyor: “*Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (de geri alacaklar) diye o malları israf ile ve tez elden yemeyin.*”⁴⁴⁷ Allah Teâlâ bu âyette yetim olan kişilerin nikâh çağına gelinceye kadar denenmesini ve gözetilmesini istemiştir. Onlarda rüşd (mallarını idare etme kabiliyeti ve akıl bakımından olgunlaşma en alt sınırı ergenlikle başlar) görüldüğü vakit mallarının teslim edilmesini emretmiştir. Nasılki mal harcamalarında malın kıymeti düşük olduğu halde rüşd dikkate alınmıyorsa evlilik gibi önemli bir müessesenin oluşturulmasında da rüşdün dikkate alınması daha sağlıklı olur.

Tezimizin küçük yaşta evlilikle ilgili olunca Hz. Aişe’nin evlilik yaşının akla gelmesi tabiidir. Bu sebeple bu konuya kısaca temas etmek istiyoruz: İbn Şübrüme gibi bazı müctehitler, Hz. Aişe’nin evliliğinin dörtten fazla kadının bir nikâh altında tutulması gibi Resulullah’a (s.a.v.) has olan bir durum olduğu şeklinde cevap vermişlerdir. Ayrıca olgunlaşma yaşı kişiden kişiye, bölgeden bölgeye göre değişmektedir. Özellikle Arabistan bölgesi gibi sıcak iklimlerde büyüyen çocuklar erken olgunlaşabiliyordu. Bu nedenle Hz. Aişe (r.a.) de bu şartlara münasiptir denilebilir. Ayrıca bazı rivayetlerde Hz. Aişe’nin ablası olan Hz. Esmâ (r.a.), Hz. Aişe’den on yaş büyük olduğunu, Hz. Esmâ da yüz sene yaşadığı ve hicretin yetmiş üçüncü senesinde vefat ettiği söylenilmiştir.⁴⁴⁸ Buna göre Hz. Esmâ hicret esnasında yirmi yedi yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Esmâ hicret esnasında yirmi yedi yaşında olduğuna göre Hz. Aişe’nin hicret esnasında on yedi yaşında olduğu anlaşılıyor. Hz. Aişe de hicretin ilk senesinin sonunda evlendiğine göre Hz.

⁴⁴⁶ Kurul, *Evin Ansiklopedisi Sağlık*, Başkent Yayınevi, Ankara ts., I, 2.

⁴⁴⁷ Nisâ 4/6.

⁴⁴⁸ Zehebî, Şemşüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, 2. baskı, Beyrut 1982, II, 288-293; İbn Hâcer, İmam Hafız Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmet b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, (ö. 852/1449) *el-İsâbe fi Temyizi’s-Sahâbe*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1995, VIII, 13-14; ayrıca bkz. Yardım, Ali, *DİA*, İstanbul 1998, XI, 404-405.

Peygamber (s.a.v.) ile evlendiği zaman bu rivayete göre on sekiz yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Aişe, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile nikâhlanmadan önce Cübeyr b. Mut'im'le nişanlanma dönemi geçirmiştir. Hz. Ebu Bekir (r.a.) Müslüman olduğundan dolayı Mut'im'in karısı bu nişanın bozulmasına sebep olmuştur.⁴⁴⁹ Bu olaydan sonra Hz. Ebu Bekir de kızına uygun bir eş arıyordu. Bu vesile ile Hz. Peygamber hem İslam dinini yüceltmek hem de ilk iman eden aynı zamanda can dostu olan Hz. Ebu Bekir'in üzüntüsünü gidermek ve onu onurlandırmak adına Hz. Aişe'yi nikâhına alma teklifini sadık arkadaşı olan Hz. Ebu Bekir'e ilettiler. Hz. Ebu Bekir de bu teklife ziyadesiyle sevinerek kabul etti.⁴⁵⁰ Nikâh akdinden üç yıl kadar gibi bir süre sonra Hz. Ebu Bekir, kızını Hz. Peygamber'e teslim etmek istemiştir. Fakat Hz. Peygamber, Hz. Aişe'ye verebilecek mehir parası olmadığından dolayı bu teklifi kabul etmek istememiştir. Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber'e mehir parası vererek Hz. Peygamber de bu parayı Hz. Aişe'ye gönderdikten sonra evlenmiştir.⁴⁵¹ Bu da gösteriyor ki Hz. Aişe, Hz. Peygamber ile evlendiği zaman evliliği yürütebilecek olgunlukta idi.

Özet olarak Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Aişe ile evliliği Arap kültüründe şüphesiz hoş karşılanmıştır. Kaldı ki Hz. Peygamber gibi insanlara örnek olarak gönderilen bir insanın bu evliliğinde az bir şüphe dahi olsa idi o zamanki İslam dininin düşmanlarına İslam dininin aleyhinde dedikodu yapmalarına herhangi bir fırsat vermemek adına bu nikâhı teklif dahi etmezdi. Bu sebeplerden ötürü Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Aişe ile evliliğine dil uzatanlar ya İslam hakkında bilgileri eksiktir ya da kötü niyetlidirler.

---

⁴⁴⁹ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir*, 1. baskı, Kahire 2001, X, 58-59; ayrıca bkz. Erol, Bünyamin, Hz. "Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu On Dokuz mu" (İslâmî Araştırmalar Dergisi), 2006, Cilt 19, Sayı 4, ss. 637-649.

⁴⁵⁰ Hamidullah, *a.g.e.*, II, 18-19.

⁴⁵¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, X, 63.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim'de nikâh kelimesi ve türevleri altı surede beşi Medenî, biri Mekkî on dokuz ayette yirmi üç defa geçmektedir. Kur'ân'da nikâh kelimesi ve türevleri genelde nikâh akdi ve nikâh akdinden sonra hâsıl olan cinsi münasebet manasında kullanılır. Lakin Ahzâb suresinin 49. âyetinde sadece nikâh akdi manasında kullanılmıştır: *“Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zıfafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.”*

Nüzûl çağındaki rivayetlere baktığımızda bülûğa ermemiş kızlarla evliliğin bir olgu olarak mevcut olduğunu görüyoruz. Fıkıh literatüründe de fakihlerin bu konuyu değişik görüşler serdederek tartışmış olması başlangıçtan beri Talâk suresinin 4. âyetinde geçen *“âdet görmeyenler”* ifadesinin küçüklerle evlilik olarak anlaşıldığını göstermektedir. Öyle anlaşılıyor ki bu uygulama, o zamanki Arap örfünden gelmektedir. Dolayısıyla *“âdet görmeyenler”* ifadesinin bülûğa ermemiş kızları kapsadığı görünmektedir. Bu itibarla bu ifade ile ilgili savunmacı yorumlara girmek, gerçekte örtüşmemektedir. Ancak söz konusu ifade sadece bu zikrettiğimiz anlamla sınırlandırılmamalıdır. Zira fizyolojik bir sebeple hayız görmeyenleri de kapsamaktadır. Talâk suresinin 4. âyetinde geçen *“âdet görmeyenler”* ifadesi bülûğa ermemiş kızlarla evliliği bir olgu olarak kapsamakla birlikte Kur'ân'ın teşvik ettiği bir hususmuş gibi anlaşılmalıdır. Kur'ân, mevcut bir problem olma hasebiyle bu konuya temas etmiştir. Kölelik ve câriyelik o dönemde mevcut olduğu için nasıl onlar hakkında hükümlerin bulunması o hükümleri uygulanmak için köleliği geri getirmeyi gerektirmez ise küçüklerle evlilik de böyledir. Kur'ân, bu konuyu o dönem bir problem olduğu için çözmüştür. Bunu sonradan uygulanmasını istediği anlamına gelmez. Bu, daha ziyade o zamanki Arap örf ve kültürünün bir unsuru olarak görünmektedir. Dolayısıyla Nisâ suresinin 6. âyetinin *(Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin.)* de gösterdiği üzere Osman el-Bettî, İbn Şübrüme ve Ebu Bekir el-Esamm'ın görüşleri Kur'ân'ın ruhuna daha uygun görünmektedir. Zira evlilik fizyolojik, aklî ve psikolojik yönlerde olgunluk gerektirir. Bu da belli yaşa

gelmeyi gerektirir. Nitekim 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi de bunu bir çerçevede düzenlemiştir. Zaten Mansûrîzâde Said'in belirttiği gibi yöneticilerin mubah dairesinde tasarruf yetkisi vardır. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) bu mevzuda şöyle buyurmuştur: “Kadınların nesep ve şeref bakımından kendilerine denk olmayan erkeklerle nikâhlanmalarını yasak edeceğim.” Bu da toplum yararına uygun bir şekilde devlet reisinin nikâhta tasarruf sahibi olduğunu gösterir. Çünkü Hz. Ömer, bu yasağı şeriata değil devlet reisi sebebiyle kendine nispet etmiştir. Bu da devlet reisinin velâyeti amme (kamu adına hareket etme) yetkisini kullanarak cevaz verilen bir konuya yasak getirebileceğine delildir. Bu itibarla yöneticiler mubah kapsamına giren küçüğün evlendirilmesini de yasaklayabilirler. Kaldı ki klasik fıkıh literatüründe de küçüklerle evlilik akit açısından belli şartlarla ele alınmıştır. Zifaf için büyümenin beklenmesi gerekli görülmüştür. Bununla birlikte tarafların rüşde erdikten sonra kendi iradeleri ile evlenmeleri tercihe şayan bulunmuştur. Mansûrîzâde'nin görüşü çerçevesinde ve günümüzün beklentileri açısından bakıldığında bunu tercihten öte bir gereklilik olduğu açıktır. Çünkü günümüz şartlarında gençlerin olgunluğa ulaşım iş-güç sahibi olmaları daha uzun zaman almaktadır. Nisâ suresinin 6. âyeti (*eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin.*) de buna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Abdulgaki, M. Fuad, *el-Mücemü'l-Müfehres*, Kahire 1945.

Acar, H. İbrahim, “İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi” (Dini Araştırmalar), Mayıs-Ağustos 2003, Cilt 6, Sayı 16, ss. 125-140.

Âlusî, Şihabuddin es-Seyyid Mahmud el-Bağdadi (ö. 1270/1854), *Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsiri'l Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'il- Mesani*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut ts.

Atar, Fahrettin, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007.

Aydın, M. Akif, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1998.

el-Bâcûrî, İmam İbrahim b. Muhammed b. Ahmed, *Hâşiyetü's-Şeyh İbrahim el-Bâcûrî alâ Şerhi İbn Kasım el-Gazzî alâ Metni Ebi Şucâ*, 1. baskı, Dâru Nûru's-Sabah, Lübnan 2015.

Bardakoğlu, Ali, “İslam Aile Hukukunun Oluşumuna Toplumsal Şartların Etkisi” Aile ve Çocuk Sempozyumu, (1991).

Bedir, Murtaza, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007.

el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbeli (ö. 1051/1641), *er-Ravzül Mürbi Şerhi Zadil Müstakni*, Dâru'l-Müeyyed ts.

el-Behûtî, Şeyh Mansûr b. Yûnus el-Hanbeli (ö. 1051/1641), *Keşşâful-Kınâ an Metni'l-İknâ*, 1. baskı, Lübnan 1997.

Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mesut el-Ferra (ö. 516/1122), *Meâlimü't-Tenzîl*, Dâru Taybe, Riyad 1412.

Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyin (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

Beyzâvî, Nasirüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şeyrâzî (ö. 685/1286), *Envarü't-Tenzîl ve Esrarü't-Tevîl*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut ts.

Bilmen, Ömer Nasuhi, (ö. 1971), *Kur'ân'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *el-Câmiu's-Sahîh*, 2. baskı, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2006.

- Bulut**, Işıl, *Türk Aile Ansiklopedisi*, İstanbul 1991.
- Burhânüddîn Ebü'l-Hasen** İbrâhîm b. Ömer b. Hasen, el-Bikâî, *Nazmü'd-Dürer fi Tenasübi'l Âyâti ve's-Suver*, Kahire ts.
- el-Büceyremî**, Şeyh Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *Hâşiyetul Buceyremi alel Hatib*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1996.
- el-Cemel**, Süleyman b. Ömer Uceylî Şafii, *el-Fütühâtü'l-İlâhiyye bi-Tavdihi Tefsîri'l Celâleyn lid-Dekaikil Hafîyye*, 4. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013.
- Cessâs**, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî (ö. 370/980), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1992.
- Cevherî**, İsmail bin Hammad, *es-Sihâh*, 4. baskı, Beyrut 1990.
- Dârekutnî**, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed, *Süneni'd-Dârekutnî*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Dâru'l-Marife, Beyrut 2001.
- Dârimî**, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdürrahman, *Süneni'd-Dârimî*, (tsh. Mîraç Muhammed), Kadimî Kütüpkane 1327.
- Derdîr**, Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (ö. 1201/1786), *Akrebü'l-Mesâlik li-Mezhebi'l-İmam Malik*, Kano, Nijerya 2000.
- Ebu Dâvûd**, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebu Dâvûd*, Beyrut 2009.
- Ebu Hayyân**, Esirüddin Muhammed b. Yusuf el-Ceyyânî el-Endelüsî (ö. 745/1344), *el-Bahrü'l-Muhît fi't-Tefsir*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
- Ebu's-Suud**, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kurâni'l-Kerim*, Riyad ts.
- Ebu'l-Ferec el-Cevzî**, Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), *Zâdu'l-Mesîr fi'l-İlmi't-Tefsir*, 3. baskı, Beyrut 1984.
- Elmalılı**, M. Hamdi Yazır (ö. 1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul ts.
- Erol**, Bünyamin, Hz. "Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu On Dokuz mu" (İslâmî Araştırmalar Dergisi), 2006, Cilt 19, Sayı 4, ss. 637-649.
- Ezherî**, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed (ö.370 /980), *Tehzîbü'l-lügâ*, (thk. Abdulkerim el-Azbavi), Kahire ts.

Firuzabadi, EbuTahir Muhammed b. Yakup, *el- Kamusu'l-Muhit*, 8. baskı, Beyrut 2005.

Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, 1. baskı, Dâru'l-Haremeyn, Kahire 1997.

Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, İstanbul 1969.

el-Haskefi, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdurrahman el-Hanefi, *ed- Dürrül Muhtâr Şerhu Tenvirü'l-Ebsâr*, 1. baskı, Dâr u'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002.

Hâzin, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Ali b. Muhammed b. İbrahim el- Bağdâdî (ö. 741/1341), *Lübâbü't-Te'vîl fi-Meâni't-Tenzil*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004.

el-Hevvârî, eş-Şeyh Hûd b. Muhakkem, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Aziz*, 1.baskı, Beyrut 1990.

Heyet, *İlmihâl*, 12. baskı, TDV Yayınları, Ankara 2007.

el-Hırakî, Ebü'l-Kâsım Ömer b. Hüseyin b. Abdillâh el-Hırakî el-Bağdâdî (ö. 334/946), *Metnü'l Hırakî*, 1. baskı, Dâru's-Sahâbe li't-Türâs bi-Tantâ, Mısır 1993.

Hikmet b. Beşîr b. Yâsîn, *et-Tefsîru's-Sahîh Mevsû'atu's-Sahîhi'l-Mesbûr mine't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, 1. baskı, Medine 1999.

el-Hindî, Âlim b. el-Alâ ed-Dihlevî *el-Fetâva't-Tatarhâniyye* 1. baskı, yy., ts.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer (ö. 1252/1836), *Reddül Muhtar aled- Dürril Muhtar Şerhi Tenvirü'l-Ebsâr el-Ma'ruf Haşiyetu İbni Abidin*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.

İbn Âdil, Ebi Hafs Ömer b. Ali, *el-Lübâb fi Ulûmil Kitâb*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

İbn Âşûr, Muhammed Tahir (ö. 1973), *et-Tahrîrve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnusiyye, Tunus 1984.

İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelüsî (ö. 546/1151), *el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001.

İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî, *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzîl*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.

İbn Hâcer, İmam Hafız Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Fethü'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 1. baskı, Dâru's-Selâm, Riyad 2000.

İbn Hâcer, İmam Hafız Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmet b. Ali b. Muhammed (ö. 852/1449) *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.

İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Aḥmed b. Said ez-Zâhirî (ö. 456/1064), *el-Muḥallâ*, 1. baskı, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.

İbn-i Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî (ö. 327/938), *Tefsîrül-Kur'âni'l-Azîm Müsneden ani'r-Resûl ve's-Sahâbe ve't-Tâbiîn*, 1. baskı, Riyad 1997.

İbn-i Ebî Zemeneyn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah (ö. 399/ 1008), *Tefsîrül-Kur'âni'l-Azîm*, (thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe, Muhammed b. Mustafa el-Kenz), 1.baskı, Kahire 2002.

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Bedâi'ut-Tefsîr*, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyad 1427.

İbn Kudâme, Ebu Muhammed Abdullah b. Aḥmed b. Muḥammed (ö. 620/1233), *el-Muğnî*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 1997.

İbn Manzur, Ebul-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem (ö.711/1311), *Lisanül-Arab*, 1. baskı, Dâru Sadır, Beyrut ts.

İbn Müflih, Ebu İshak, İbrahim b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Hanbelî, *el-Mubdi' fi Şerhi'l-Mukni*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 543/1148), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3. baskı, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002.

İbnü'l-Feres el-Endelüsî, Ebu Muhammed Abdülmün'im b. Abdürrahim, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, (thk. Doktor Taha), 1. baskı, Dâru-İbn-i Hazm, Beyrut 2006.

İbnü'l- Hüâmâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (ö. 861/1457), *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, 1. baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1. baskı, Kahire 2000.

- İbn-i Mâce**, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *Süneni İbn-i Mâce*, (terc. Haydar Hatipoğlu) İstanbul 2012.
- İbn Nüceym**, Siraceddin Ömer b. İbrahim (ö. 1005/1596), *en-Nehrü'l-Fâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, (thk. Ahmed İzzü İnâye), Dâru'l-Kü-tübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002.
- İbn Nüceym**, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, el-Mısırî (ö. 970/1563) *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- İbn Rüşd**, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l Muktesid*, 6. baskı, Dâru'l-Ma'rife 1982.
- İbn Tâhir**, el-Habîb, *el-Fikhu'l-Mâlikî ve Edilletuhu*, 2. baskı, Beyrut 2005.
- İbrahim Mustafa vd.**, *el-Mücemü'l-Vasit*, 4. baskı, Kahire 2004, s. 563.
- İmam Mâlik**, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik, *el-Muvatta*, 2. baskı, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1997.
- İsmail Hakkı Bursevî**, Tefsîru Rûhu'l-Beyân, Osman Bek Matbaası, İstanbul 1928.
- Kâsânî**, Alâüddîn Ebu Bekr b. Mes'ud el-Hanefî (ö. 587/1191), *Bedâi'u's-Sanâi fî Tertîbiş-Şerâ'i*, 2. baskı, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- el-Kiyâ el-Herrâsî**, Ebü'l-Hasen Şemsülişlâm İmâdüddîn Ali b. Muhammed b. Ali et-Taberî (ö. 504/1110), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983.
- Ken'an**, Muhammed b. Ahmed, *Kurretü'l-Ayneyn alâ Tefsîri'l-Celaleyn*, 6. baskı, Beyrut 1997.
- Kurtubî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (ö. 671/1273), *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kurân*, 1. baskı, Beyrut 2006.
- Kurul**, *Evin Ansiklopedisi Sağlık*, Başkent Yayınevi, Ankara ts.
- Mansûrîzâde**, Mehmed Said, "Cevazın Şer'î Ahkâmdan Olmadığına Dair" (Sadeleştiren Ali Bardakoğlu) İslam Mecmuası, c. X, s. 295-303.
- Mansûrîzâde**, Mehmed Said, "Cevazın Şer'î Ahkâmdan Olmadığına Dair" Sebîlü'r-Reşâd, c. 13, say. 331. s. 144-145.
- Matürîdî**, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud (ö. 333/944), *Tevilâtu Ehli's-Sünne*, (thk. Fatıma Yusuf el-Haymî), 1. baskı, Beyrut 2004.
- el-Mâverdî**, Ebü'l Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1992.
- Mekkî b. Ebî Tâlib**, *el-Hidâye ilâ Bulûği'l-Hidâye*, 1. baskı, Câmietu's-Şârika 2008.

- Merâğî**, Ahmed Mustafa, *Tefsirul- Merâğî*, 1. baskı. Mısır 1946.
- el-Mergînânî**, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî (ö. 593/1197), *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l Mübtedî*, 1. baskı, Pakistan 1417.
- Mevdûdî**, Ebu'l A'lâ (ö.1979), *Tefhîmu 'l Kur'ân*, (terc. Komisyon), İnsan Yayınları, İstanbul 2006.
- Mevsîlî**, Abdullah b. Muhammed b. Mevdûd (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Dâru'l-Fikr'il-Arabi ts.
- Mukâtil b. Süleyman** (ö. 150/767), *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, (thk. Abdullah Mahmut), Dâru İhyâi't-Türâs, Beyrut 1423.
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî, *el-Câmiu 's-Sahih*, 1. baskı, Dâru'l Müğni, Riyad 1998.
- Nesâî**, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, 1. baskı, Beyrut 2001.
- Nesefî**, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed (ö. 710/1310), *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, 1. baskı, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut 1998.
- en-Nevevî**, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref (ö. 676/1277), *Minhâcu't-Tâlibin ve Umdetü'l-Müftîn*, 1. baskı, Dâru'l-Minhâc, Beyrut 2005.
- Nureddin Ebî Tâlib** Abdurrahman b. Ömer b. Kâsım b. Ali b. Osman el-Basrî, ed-Darîr, *el-Vadîh fi Şerhi Muhtasari'l Hırakî*, 1. baskı, Bayrut 2000.
- Özen**, Şükrü, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1999.
- Râzî**, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn (ö.606/1209), *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru'l Fikr, Beyrut 1981.
- Remlî**, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza İbn Şihâbuddîn, *Nihâyetü'l-Muhtâc alâ Şerhi'l-Minhâc*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, VI, 181.
- Sâbûnî**, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Beyrut ts.
- Sâbûnî**, Muhammed Ali, *Revâiü'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*, Dersaadet, İstanbul ts.
- es-Sa'lebî**, Ebu İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî (ö. 427/1035), *el-Keşf ve'l-Beyân*, (thk. Muhammed b. Aşûr), 1. baskı, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2002.
- es-San'ânî**, Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826), *Tefsir'ul-Kurân*, (thk. Doktor Mustafa Müslim Muhammed), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad ts.

es-Sâvî, Ahmed b. Muhammed el-Mâlikî el-Halvetî, *Hâşiyetü's-Sâvî alâ Tefsîri'l-Celâleyn*, Midyat ts.

Seâlibî, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf (ö. 875/1471), *el-Cevâhirü'l-Hisân fi Tefsiri'l-Kurân*, 1. baskı, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1997.

Sem'ânî, Ebû'l Muzaffer (ö. 489/1096), *Tefsîru'l-Kur'ân*, 1. baskı, Dâru'l-Vatan, Riyad 1997.

Semerkindî, Ebu'l-Leys Alauddîn Ali, *Tefsîru Ebi'l-Leys el-Müsemmâ Bahru'l-Ulûm*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî (ö. 483/1090), *Kitâbu'l-Mebsût*, Beyrut ts.

Seyyid Kutub b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî, *Fî Zılâl'il-Kur'ân*, (terc. Heyet), 1. baskı, İstanbul 2016.

Suyutî, Celaleddin Abdurrahman, *Lübâbü'n-Nukûl fi Esbâbi'n-Nüzûl*, 1. baskı, Beyrut 2002.

Şafîi, el-İmâm Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî (ö. 204/820), *el-Ümm*, 1. baskı, Dâru'l-Vefâ 2001.

eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî (ö. 1250/1834), *Fethu'l-Kadîr*, (thk. Dr. Abdurrahman ümeyre), Dârül Vefa 1994.

eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî (ö. 1250/1834), *Neylü'l-Evtâr min Esrâri Müntekâ'l-Ahbâr*, 1. baskı, Beyrut 1426.

Şeyh Nizam vd., *el-Fetâvâ-l-Hindiyye el-Ma'rufetu bi'l-Fetâva'l-Âlemgîriyye*, (terc. Mustafa Efe), Akçağ Yayınları, Ankara ts.

Şîrâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhîm b. Ali b. Yusuf Şîrâzî (ö.476/1083), *el-Mühezzeb fi Fikhi'l-İmam eş-Şafîi*, 1. baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.

Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafîî (ö. 977/1570), *Müğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfazil Minhâc*, 1. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997.

Şirbînî, Şemsüddîn el-Hafîb Muhammed b. Ahmed el-Kâhirî eş-Şafî (ö. 977/1570), *es-Sirâcü'l-Münîr fi'l-Îâne alâ Ma'rifeti Ba'dı Meânî Kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*, yy., ts.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, (thk. Doktor Abdullah b. AbdulMühsin et-Türkî) 1. baskı, Dâru-Hacer, Kahire 2001.

Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed el-Ezdî (ö. 321/933), *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerim*, (thk. Sadettin Ünal), 1. baskı, İsam Yayınları, İstanbul 1998.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, *Sünenü't-Tirmizî*, 2. baskı, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1998.

Vâhidî, Ebü'l Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî (ö. 468/1076), *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecid*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Dâr u'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

Vâhidî, Ebü'l Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî, *et-Tefsirü'l-Basit*, Riyad 1430.

Vâhidî, Ebü'l Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî, *Esbab-ı Nüzûl*, 1. baskı, Dâr u'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1991.

Yardım, Ali, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1998.

Yavuz, Yusuf, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995.

Yılmaz, Ayşe, "Usûl-Furû' Etkileşimine Son Dönemden Bir Örnek: Mansûrîzâde Saîd ve Cevâz Meselesi" (Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), *Güz* 2015, Cilt 3, Sayı 6, ss. 100-129.

Zeccâc, Ebu İshâk İbrahim b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî (ö. 311/923), *Me'âni'l-Kur'ân ve İrâbüh*, (thk. Abdülcelîl-Abdüh Şelebî), 1. baskı, Beyrut 1988.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 2. baskı, Beyrut 1982.

Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer (ö. 538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, (thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavviz), 1. baskı, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad 1998.

Zuhayli, Vehbe, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, ((terc. Dr. Ahmed Efe, Beşir Eryarsoy, H.Fehmi Ulus, Abdürrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız), İstanbul 1991.

